

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Merlin Mägi
CAROLYNE LARRINGTONI TEOSE „WINTER IS COMING: THE
MEDIEVAL WORLD OF GAME OF THRONES“ ÜHE JA POOLE PEATÜKI TÕLGE
NING TÕLKE ANALÜÜS

Magistriprojekt

Juhendaja: Katiliina Gielen

Tartu
2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SIHTTEKST	5
2. TEOREETILINE RAAMISTIK	52
2.1 Lähteteksti analüüs	53
2.2 Tõlkemeetod	55
2.2 Tõlketehnikad	57
3. PROBLEEMID REAALIDE TÕLKIMISEL TEOSE „WINTER IS COMING: THE MEDIEVAL WORLD OF GAME OF THRONES“ NÄITEL	61
3.1 Etniliste reaalide tõlkimine	62
3.2 Sotsiaalpoliitiliste reaalide tõlkimine	65
3.3 Etnograafiliste reaalide tõlkimine	69
KOKKUVÕTE	74
KIRJANDUSE LOETELU	76
SUMMARY	78
LISAD	80
Lisa 1. Sihtteksti märkused	80

SISSEJUHATUS

Magistriprojekt koosneb Carlyne Larringtoni 2016. aastal ilmunud teose „Winter is coming: The Medieval World of Game of Thrones“ („Talv on tulekul. Troonide mängu keskaegne maailm“) ühe ja poole peatüki tõlkest ning selle analüüsist. Carlyne Larringtoni teos põhineb George R. R. Martini romaanisarjal „Jää ja tule laul“ ning HBO telesarjal „Troonide mäng“. Jõudsin teoseni kirjastuse Tänapäev kaudu. Kuna soovisin, et magistrip projekti raames tehtud tõlketöö oleks reaalne väljund kirjastatud raamatu kujul, otsustasin pöörduda Eesti kirjastuste poole. Kui kirjastus Tänapäev mulle 2017. aasta mais teost pakkus, olin kohe ülimalt huvitatud. Ühelt poolt nägin selles võimalust tõlkijana areneda ja kirjastusele tõlkimise kogemuse võrra rikkamaks saada. Teiselt poolt tundsin teose teema vastu isiklikku huvi. Kuigi raamatusarja polnud ma enne teose tõlkimist lugenud, olen selle ainetel valminud telesarja pikaajaline austaja.

Kogu teose pikkus on 240 tõlkelehekülge ja tõlkeprotsess kestis 2017. aasta augustist 2018. aasta jaanuarini. Larringtoni teos, kus fiktiivne ja reaalne on tihedalt läbi põimunud, sisaldas tõlkija vaatepunktist rohkesti proovilepanekuid, ent mahupiirangute tõttu valisin magistriprojektis analüüsimiseks välja poolteist peatükki. Kaasasin töösse kolmanda peatüki ja viienda peatüki esimese poole. Kuna teose peatükid ei ole kronoloogiliselt järjestatud, vaid igas on käsitletud George R. R. Martini maailma eri piirkonda, ei pidanud ma oluliseks, et valitud peatükid paikneksid järjest. Valisin nimetatud peatükid sellepärast, et need olid tõlkija vaatepunktist kõige huvitavamad ja sisaldasid mitmesuguseid kultuurispetsiifilisi tõlkeprobleeme.

Magistriprojekti eesmärk on välja selgitada, millised tõlketehnikad on vajalikud, et tõlkida pseudoajaloolist fantaasiat kirjeldavat populaarteaduslikku teksti, mille potentsiaalsed lugejad on eelkõige algteksti fännid, ehk teisisõnu pakkuda lahendusi probleemidele, mis sellist teksti tõlkides ette võivad tulla. Seejuures on fookuses peamiselt just kolme tüüpi kultuurispetsiifilised elemendid ehk reaaliid: etnilised (pärisnimed,

hüüdnimed), etnograafilised (n-ö materiaalne kultuur ja ametinimetused) ja sotsiaalsed (haldust, territooriume, esindajaid ja auastmeid puudutavad elemendid).

Lähteteksti autor Carolyne Larrington on Oxfordis St Johni kolledžis keskaegse kirjanduse professor ning tema peamised uurimisvaldkonnad on muinasskandinaavia kirjandus ja kuningas Arturi ainetel tekstid. Magistriprojekti raames tõlgitud teoses lahkab Larrington süvitsi George R. R. Martini romaanisarja „Jää ja tule laul“ ning HBO telesarja „Troonide mäng“, kõrvutades neid reaalse keskaegse maailmaga. Kogu teosest kumab läbi, et autor on ise romaani- ja telesarja fanaatiline austaja. Larringtoni sõnul areneski teose kirjutamise idee välja kirglikest aruteludest teiste „Troonide mängu“ keskaja ajaloolastest fännidega. Eessõnas kirjutab Larrington järgmist: „Teose eesmärk pole Martini allikate väljaotsimine või telesarja loojate David Benioffi ja Dan Weissi vahetute mõjutajate tuvastamine. Pigem kujutab see endast auavaldust nii raamatute kui ka telesarja põhjalikule maailmaloomele, mille tulemuseks on maailm, milles võib kohata kõikvõimalikke paralleele keskaegse Euroopa ja Aasia kultuuridega.“ (Larrington 2016: XIII)

Magistriprojekt jaguneb kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis esitatakse sihttekst. Teise peatüki moodustab teoreetiline raamistik. See on jaotatud kolmeks alapeatükiks: kõigepealt analüüsitakse lähteteksti, seejärel kirjeldatakse valitud tõlkemeetodit ning viimases osas antakse ülevaade tõlkeanalüüsi aluseks olevatest tõlketehnikatest. Kolmandas peatükis analüüsitakse reaalide tõlkimisel esinenud probleeme. Esimeses alapeatükiks vaadeldakse etniliste, teises sotsiaalsed ja kolmandas etnograafiliste reaalide tõlkimisega seotud probleeme.

1. SIHTTEKST

Lääs

Ned ütleb Catelynile: „Ma olen põhjamaa mees. Ma kuulun koos sinuga siia, mitte sinna ussipessa lõunas.“ (1.1)

Nüüd on aeg suunduda mööda kuningateed Talitundrust lõunasse, läbi Kaela lirtsuvate soode kuni lopsaka rohelusega Jõgedevaheni, Seitset Kuningriiki toitva viljasalveni. Oleme teel pealinna – Kuningalinna, kus rakendatakse hiliskeskaegsetele kuningriikidele omast keerukat poliitikat, kesksel kohal on õukond ja trooninõukogu ning rüütellikkus on aristokraatliku ideoloogia tähtsaim osa. Siin valitseb Seitsme usk, religioon, millel on palju ühist keskaegse katoliiklusega. Kohtume ka mõnede sarja olulisemate tegelastega ja vaatame, kuidas ühiskondlik positsioon mõjutab nende käitumist. Eelkõige keskendume keelekandjate ülemale Varysele, lühikese ajavahemiku jooksul nii kuninganna, asevalitseja kui ka leskkuninganna rolli täitnud Cerseile, salakavalale isandale Petyr Baelishile, kes alatasa midagi sepitseb, ja säravalt pilklikule kääbusele Tyrionile. Paljud esimeses peatükis vaatluse alla võetud kultuurijooned avalduvad just Lõuna-Westerose ühiskonnas, sest pealinn ja seda vahetult ümbritsevad piirkonnad määratlevad, mis on Westeroses nii-öelda normaalne. Siin Tuntud Maailma keskmes (vähemalt westeroslaste arusaama järgi) saame märksa selgema pildi sellest, millest Seitsme Kuningriigi kõige mõjuvõimsamad tegelased juhinduvad.

RAUDTROON JA VALITSEMISE IDEAALID

Meie retked läbi Lõuna algavad kõige keskmes – raudtroonilt, mis on sepietatud Aegon I Targaryeni vaenlaste tuhandest mõõgast ja seisab keset kuninglikku saali Punase Kantsi südames.

See iste on kohutavalt ebamugav, selle seljatoele on võimatu nõjatuda (sest Aegoni arvates ei peaks kuningas kunagi puhkama) ja ta ähvardab tükke küljest lõigata neilt, kes ei hõiva seda väarikalt. Kui Joffrey õhinal troonilt maha hüppab, lõikab ta endale üpris sügavale kätte. Trooni ebamugavus ja ohtlikkus on sümbolse tähendusega. „Vannun, et troonil istumine on tuhat korda raskem kui selle vallutamine,“ ütleb Robert Baratheon Ned Starkile esimeses hooajas. Troon muudab kuningaks olemise raskused füüsiliseks ja nähtavaks, sest kuningriigi õiglane valitsemine ja võimul püsimine on hoopis midagi muud kui vallutamise teel troonile tulemine. Kuningad ja kangelased vajavad erinevaid omadusi. Keskaegsed eeposed vastandavad tihti kangelase jõudu kuninga tarkusega. Tundub võrdlemisi paradoksaalne, et objekt, mida viis kuningat – ja paljud teisedki – tuliselt ihaldasid, on nii ebameeldiv. Ometi kujutab see ilmekalt vägivalda, mis võimu ülekandmisega kaasneb, ja tugevust, mis on vajalik selle säilitamiseks. Kuningaseisusel on oma romantiline aura – see on müüt, mida Joffrey peab sulatõeks. „Ma olen kuningas,“ ütleb ta Kuningalinna mässu ajal vihast vahutades, suutmata uskuda, et linnaelanikud julgeksid tema pihta lehmakooke visata. (2.6) Joffrey ei mõista, et Baratheonide dünastia liikmete troonilpüsimine on ebakindel, olgugi et tema emal on olukorra kohta juba mingid aimdused. Nad on usurpaatorid, kes sekkusid vahele sajandeid kestnud Targaryenide valitsemisele ja nende positsioon on juba oma olemuselt ebastabiilne. Kuigi esmsasünniõigus kinnitab Joffrey õigust pärijana, seavad poisid sünni legitiimsuse küsimus, millele Stannis tugevalt rõhub, ja noorus tema troonil püsimise kahtluse alla. „Häda sellele maale, kus kuningaks on laps“ oli keskajal levinud ütlus. Onud, tähtsad isandad ja kõiksugused võimsad isikud püüavad üksteise võidu noorele kuningale nõu anda ja teda enda mõju alla saada, aga kui kuningas lõpuks täisealiseks saab ja soovib oma kuningriiki täielikult juhtima hakata, võib ta silmitsi seista vastupanuga. Inglismaal vedas nõukoguga, kes valitses riiki pika perioodi jooksul, mil üheksakuuselt trooni pärinud Henry VI oli alaealine, küllaltki palju. Kui kogu võim Henryle läks, mõisteti üsna pea, et tegu on otsustusvõimetu valitsejaga, kellel puudub sihikindlus.

Teatud mõttes võiksid Robert (kes Tywini sõnade kohaselt eelistab riigiasjadega tegelemisele „hooramist, jahipidamist ja joomist“ (4.3)), Joffrey ja isegi Tommen rahule jääda, et tähtsamate otsuste tegemine antakse Kuninga Käte ja trooninõukogu kätte. Kuigi suur võim on ka Põhja ja Lääne valdjate ning teiste – Dorne'i, Oru, Raudsaarte ja Jõgedevahe pooltldi autonoomsete isandate – käes, eeldab Seitsme Kuningriigi keerukas valitsemine

suurema osa juhtimise koondumist Kuningalinna ja suuresti varjatud bürokraatia loomist, millele tugineb riigi varahoidja, keelekandjate ülema, suurmeister Pycelli ja Kuninga Käe töö. Selle poolest meenutavad Seitse Kuningriiki suuresti hiliskeskaegset Inglismaad, mida valitseti Westminsterist. Ometi näib, et õigusemõistmisega ei tegele Westeroses parlament ega sõltumatud kohtud, vaid kaebused esitatakse otse kuningale või tema asetäitjale Kuninga Käele.

Kuningavõimu ja isandaks olemise erinevuse võtab kenasti kokku Nedi veendumus, et kui mõistad kellegi surma, siis peaksid tal ise pea maha võtma. Selle tõekspidamise andis ta ka oma lastele edasi ning teravat vastuolu selle põhimõttega kujutab Nedi enda surm tähendusrikka nimega tumma ja õelust täis timuka Ilyn Payne'i käe läbi. Robb rõhub sellele siis, kui ta end Põhja kuningaks kuulutab: „Ei Joffrey ega ükski tema meestest ei tohi enam meie maadele tulla. Kui ta seda käsku eirab, tabab teda sama saatus nagu minu isagi, aga mina ei vaja teenrit, kes minu eest ta pea maha võtaks.“ (2.1) Robb kõneleb Talisale soojalt oma isa nägemusest, mille järgi peaks Talitutundru isand olema isa eest ühtmoodi nii oma sõdalastele kui ka põrandaid küürivatele teenijatele (2.8). Küsides sõdurilt „Kuidas su jalg on?“, näitab oma sõjaväelaste seas ringi jalutav Renly, et ka temas on inimlikku soojust ja rahvamehelikkust – omadused, mis teevad inimesest hea kuninga ja juhi. (2.3) Nii nagu Shakespeare'i kujutatud Henry V, suutis ka Renly oma sõdureid ööl enne lahingut rahustada. Usun, et tõenäoliselt oli Renlyl õigus arvates, et ta oleks parem kuningas kui huumorimeeleta ja fanaatiline Stannis. Ilma Punase Naiseta on Stannis edukale juhile vajalikku karismat raske näha, ent ometi tunneb Davos tema vastu tugevat kiindumust. Salladhor Saan ütleb: „Westeroslased on kummalised. Ta raius otsast sinu sõrmed, aga sina lausa armusid temasse.“ (2.2) Sarjas avaldub Stannise jäikus ka tähenärijalikkuses. Õise Vahtkonna liige tõdeb: „Suure hulga metslaste surm tähendab, et jääbki meite jaoks vaenlasi vähem.“ „Meie jaoks,“ podiseb Stannis endamisi (5.5), üritades pedantlikult peale suruda korrektset keelekasutust, mille külge juurutamine Davosele tal varasemas hooajas ebaõnnestus.

ÕUKOND

Kuningalinna õukonnas esitavad kõik mõjukamad tegelased avalikkusele kindlat rolli, püüeldes samal ajal oma isiklike eesmärkide poole. Kuigi õukondlaseks kehastumist kiputakse seostama veidi hilisemate Inglise monarhidega, eelkõige Henry VIII ja Elizabeth I ajajärguga, kerkis arusaam õukondlastest kui kindla ülesandega võltsidest isikutest esile juba keskaegsetes õukondades. „Rändasin läbi vabalinnade ühe näitlejate trupiga. Nemad õpetasid, et iga mees peab mängima oma osa,“ ütleb Varys Nedile (1.9) ja tal on täiesti õigus. Õukondlane peab igati kuningale meele järele olema, teda nõustama, kaitsma ja julgustama. Selleks, et neid ülesandeid täita, tuleb tal oma tunded kõrvale jätta, olgugi et samal ajal näeb ta vaeva ka oma isikliku positsiooni parandamise nimel. Kuna silmakirjalikkus ja lipitsemine olid peamised viisid, kuidas monarhiga suheldi, tundsid keskaja moralistid sageli muret selle kahepalgelisuse pärast, mis õukonnaelu toimimiseks vajalik oli. Veel kartsid nad, et luksuslik õukonnaelu, pehmed padjad, peened kastmed, muusikud ja naiste jutuvadin kahandavad kuninga ja tema ülikute võimet karmide sõjakäikudega toime tulla või kavalamaid diplomaatia- ja kaitsestrateegiaid välja mõelda. Saxo Grammaticus, munk, kes umbes aastal 1200 pani kirja Taani ajaloo, annab õukonnakommete kriitika edasi vana pahura kangelase Starkadi kaudu, kui tolle isanda tsiviliseeritud saksa kuninganna talle kuldset juuksepaela pakub:

Sõjamehel on pentsik
oma lokke kuldse nööriaga kinni kõita.
See oleks kohasem karjale
pehmeloomulistele kergatsitele.

Andke see kingitus oma abikaasale,
kes armastab liiderdamist ja lõbutsemist, samal ajal kui
tema sõrmed keeravad ümber pruuniks küpsenud kabuna,
et näkkida selle sisemust.

Vaprad mehed söövad toitu toorelt.
Pole vaja peenet pidurooga, leian ma,

kartmatutele südametele, kes
mõtisklevad sõjapidamisest.

Starkadi arvamus ja ägedus, millega ta seda väljendab, on erakordsed, kuid tema vaated ei erine sugugi nii palju Ned Starki omadest – Ned ei tunne vähimatki soovi osaleda turniiril, mis tema Kuninga Käeks nimetamise tähistamiseks korraldatakse. Nagu me allpool näeme, on ta rabatud, kuuldes, kui palju see maksma läheb ja kui suurtes võlgades on kuningriik.

Kuningalinna õukond oma rüütlite, daamide, valvurite, narride ja meelelahutajatega on kirju, kuid vaid käputäiel neist on ka tegelikult mingit sõnaõigust. Suurmeister Pycelle on nähtavasti vaid üks tudisev vanake, olgugi et ta on ikka veel võimeline Baelishi lõbutüdrukutega meelt lahutama. Mis puutub aga Mustvee lahingu strateegia väljatöötamisse, siis on ta küllaltki kasutu. Tema ainus panus on see, et ta annab Cerseile karumustika ekstrakti, mida too lahingu järel peaaegu Tommenile annab. Keelakandjate ülem isand Varys on märksa olulisem tegelane, teabe vahendaja, kelleni jõuavad luureandmed kogu Tuntud Maailmast. Kui Varys Tyrioniga enne lahingut olukorda hindab, teab ta öelda, et Daenerys elas Punase kõrbe katsumused üle ja on leidnud mingit sorti varjupaiga Qarthis, olgugi et jääb arusaamatuks, kuidas teave nii kiiresti läbi Essose pikkade vahemaade liigub. Varys on üks minu lemmiktegelasi. Tema jagelused Petyr Baelishiga (kes talle ei meeldi) ja Tyrioniga (kes talle meeldib) räägivad meile tema prioriteetide kohta palju. Kui Ned küsib „Öelge mulle, Varys... Keda te tegelikult teenite?“ vastab see probleemideta: „Kuningriiki, mu isand. Keegi ometi peab.“ (1.8) Ja tõepoolest, ilma perekonnata ja mingigi lootuseta järeltulijaid saada, ilma kojata ja maata, mida ülal pidada, võib Varys oma mõistust ja andeid vabalt kõrgemate eesmärkide heaks kasutada. Kui hiljem selgub, et ta töötab Targaryenide võimu taastamise heaks (ja Kevan Lannisteri asevalitsemise positiivse mõju saboteerimiseks), seab see kahtluse alla erapooletuse, mida Varys Nediga vesteldes endale omistas. Sarjas lahkus Varys koos Tyrioniga Kuningalinnast ja suundub vabalinnade poole. On võimalik, et sealt edasi areneb tema lugu mõnevõrra teisiti kui raamatu versioonis.

Varys on õukonna silmapaistvatest isikutest ainus, kes hindab Tyrioni strateegilist taibukust. „Olete Kae ametis päris hea, kas teate? Jon Arryn ja Ned Stark olid küll mõlemad head ja auväärased mehed, kuid nad põlgasid seda mängu ja mehi, kes seda mängisid. Teie aga naudite seda. [...] ja mängite seda hästi.“ (2.8) Tyrion lehitseb läbi kopsakaid teoseid, et

piiramiste kohta nõu saada, ja kuulab tähelepanelikult Bronni nägemust sellest, kuidas tundub vargad tuleks kinni nabida enne, kui linna tabab näljahäda. Tema plaan peita hiiglaslikul hulgal püromantide gildi toodetud turmatuld silduvatesse Kroonimaa laevadesse, on hästi hoitud saladus ja ülimalt tõhus kaitsemanööver. On tunda, et suur inimohvrite arv kurvastab Tyrioni hoolimata sellest, kumma poolega tegu. Seevastu Stannis, keda hoiatatakse, et kui nad maabuvad ja pealinna müüre ründavad, saavad sajad mehed surma, lajatab vastu: „Tuhanded!“ Stannisele on võimuiha loomumane. Ta käitub jumalt – Talitundru lahingus jalaväge ratsaväele vastu ärgitades koguni enesetapjalikult – nii Melisandre nõuanneteta kui ka tema mõju all olles.

Tyrionil on kääbusena eriseisund, kuid sellele vaatamata – Tywini ja Cersei kiuste – on ta Lannister. Ta esineb narri, tõerääkija ja piinatud hingena, kelle suhted perekonnaga on keerulised. Keskajal peeti kääbuseid tihti pahatahtlikeks. Keskaegsetes romaanides on neil kindel roll teabevahendajatena, kuid selle ülesande täitmisel on nad sageli liialt ihned. Kord lõi üks kääbus kuninganna Guinevere toaneitsil piitsaga üle näo ja keeldus siis kuninganna käsu peale oma isanda nime avaldamast. Muinasskandinaavia pärimuses on päkapikud/härjapõlvlased enamasti käsitöölised ja eriti oskuslikud on nad metallitöodes. Kui neid hästi koheldakse, võivad nad vaatamata oma kavalusele olla väga tänulikud. Ühes loos õnnestub kääbusel sandistatud kangelasele maha raiutud jalad külge tagasi panna, tänutäheks selle eest, et too oli tema tütre vastu kena olnud. Tyrion jagab päkapikuseppadega head kujutlusvõimet: ta muudab nutikalt oma spetsiaalse sadula ehitust, et Brani aidata, ja näitab silmapaistvaid juhtimisvõimeid Mustvee lahingus. Ka tema himurus on kääbuste puhul tüüpiline. Ühes muinasskandinaavia loos meisterdavad päkapikud valmis kuulsa Brisingameni, kõige uhkema kaelakee, mida eales nähtud. Seda ihkab endale kaunis jumalanna Freyja, kes ei kohku tagasi ka kee eest küsitud hinna ees: kõhklusteta veedab ta neljast käsitöölisest igauhega öö.²

Üks Tyrioni tugevustest sarjas on keskaegses traditsioonis ja rahvapärimuses levinud kääbuse stereotüübi ümberlukkamine. Kuigi ta kasutab palju teravmeelsusi, ei ole tema tegelaskuju koomiline, nagu on sageli Tolkieni päkapikud. Samuti ei ole ta ainult varanduse peale väljas ja ahne nagu rahvapärimate härjapõlvlased olema kipuvad. Lannisteride kullaga on ta siiani kõik oma soovid rahuldatud saanud ja koos Shaega Pentosesse seilamast tõrgub ta üksnes sellepärast, et kardab kaotada tähtsa koja liikme auväärset seisundit. Tyrioni vaimuteravus on kaugel kääbuste lihtlabasest kavalusest. Ta on palju targem kui vendade

Grimmide kääbus Rumpelstiltskin ja samuti puudub tal rahvajuttude härjapõlvlastele omane õelus. Nagu Varys täheldas, sai Tyrion kuninga käe kohustustega päris kenasti hakkama ja kui ta selle rolli Daeneryse käsutuses vastu võtab, saab too tema ettenägelikkusest ja eetilistest tõekspidamistest palju kasu. Tyrion uurib kuningannalt põhjalikult, milline on selle nägemus valitsemisest, selgitades, et ta tahab teada saada, kas Daenerys on „õiget moodi kohutav“. „Milline siis?“ „Selline, mis takistab su rahval kohutavamaks muutumast“, vastab Tyrion (5.8). Westeroses on ebatavaline, et mõni ülik võimuga kaasnevate kohustuste pahupoolt näeks, kuid Tyrioni tõrjutud seisund, tema jõupingutused tunnustuse saamiseks, on andnud talle harukordse võime asju mõista. Nagu Martin märgib:

Kui vaatleme raamatuid, siis minu kangelased ja vaatepunkti-tegelased on kõik imelikud. Nad on kõrvalekalded. Nad ei sobitu ühiskonna määratud rollidesse. Nad on „sandid, sohikud, murtud olendid“ – kääbus, paks tüüp, kes ei oska võidelda, sohik ja naised, kes ei tunne end ühiskonna määratud rollides hästi.³

Nii sarjas kui ka raamatutes tõuseb esiplaanile Tyrioni (metafoorne) kasvamine suuremaks ja paremaks inimeseks, võrreldes sellega, kui me teda esimest korda Talitundru lähistel lõbumajas kohtasime. Selle arengu teeb võimalikuks tema alahinnatus, kuid Tyrioni tegelaskuju võlu peitub suuresti ka selles, et ta lükkab ümber meie seas – ja enamikus Tuntud Maailmas – levinud eelarvamused kääbuste kohta.

KUNINGANNA

Lõpuks oleme jõudnud õukonna suurkujude seast Cerseini. Cersei on eelkõige lühinägelik strateeg, kes pigem reageerib sündmustele, kui kujundab neid. Alguses ajendab teda tegutsema peamiselt soov varjata verepilastuslikku suhet Jaimega ja oma laste tegelikku sünnipära. Pärast seda, kui Joffrey pärib trooni, saab Cersei peagi aru, et poissi on võimatu mõjutada – vähemalt tema otsuses Ned Starki pea maha raiuda. „See väike vaatemäng jääb me peret terveks põlvkonnaks vaevama,“ ütleb Tyrion (2.1). Jagelused Cersei ja Tyrioni vahel jätkuvad kogu aja, mil Tyrion Kuninga Käena tegutseb, ja Mustvee lahingu ajal plaanib kuninganna teda mõrvata lasta. Kartes, et Cersei maksab talle kätte Myrcella strateegilise lähetamise eest Dorne'i, ähvardab Tyrion oma õde raevukalt: „Teen sulle selle eest haiget. Kord tuleb päev, mil arvad, et kõik on hästi ja korras, kuid korraga pudeneb su rõõm põrmuks. Siis tead, et võlg on tasutud.“ (2.8) Need sõnad saavad Tyrionile Lilla Pulma järel saatuslikuks.

Kuninganna, kuninga ema (kelleks Cersei pärast Roberti surma saab) ja asevalitseja (kuniks Tommen on alaealine) rolli peeti keskaegses Euroopas ühtviisi ohtlikuks ja mõjuvõimsaks. Kuninganna ja kuninga lähedus valmistas nõunikele muret. Pidevalt kardeti, et kuninganna võib isekeskis kuningat veenda ja seeläbi asjade kulgu muuta, eelkõige oma perekonnale soodsas suunas. Pärast kurikuulsat skandaali lõpetati anglosaksi Inglismaal Wessexi kuningate abikaasade pühitsemine kuningannadeks. Eadburh, Mercia kuninga Offa tütar, oli ülimalt ebapopulaarne kuninganna Wessexi kuninga Beorhtrici kõrval, vähemalt nii jutustab Alfred Suure elulookirjutaja.

Niipea, kui ta oli võitnud kuninga sõpruse, hakkas ta käituma samasuguse türannina nagu tema isa – vihkama kõiki mehi, kelle vastu Beorhtric sümpaatiat tundis, tegema kõiksugu jumala- või inim põlglikke tegusid; kui vähegi võimalik, siis teiste peale kuningale kaebama ja läbi kavaluse nad kas võimult kõrvaldama või hukata laskma. Ja kui tal ei õnnestunud oma eesmärgi kuninga abiga saavutada, tappis ta nad mürgiga.⁴

Asseri sõnul üritas Eadburh aastal 802 oma abikaasa lemmik-alluvat tappa, kuid juhuslikult jõi esimesena mürki hoopis kuningas ja seejärel vihatud noormees, pärast mida mõlemad surid. Eadburh põgenes Aachenisse keiser Karl Suure õukonda, kaasas korralik hulk Wessexist varastatud aardeid. Karl Suur küsis noorelt leselt, kas too abielluks pigem Karli enda või tema pojaga. Lähimõttlematult valis Eadburh poja, öeldes keisrile põhjenduseks „sest ta on sinust noorem“, ja seepeale ei lubanud solvatud keiser tal kummagagi abielluda, tehes temast hoopis kloostri abtissi. Eadburh ei pidanud uuel ametikohal kaua vastu, sest varsti tuli ilmsiks tema intiimsuhe ühe inglasega ja ta visati tänavale. Lõpuks suri ta kerjusena Pavia linnas Itaalias.

Pärast seda, räägib Asser, jäi kuningate abikaasadele kuningriigis vaid väga piiratud roll. Kuninganna staatus taastati alles aastal 856, mil Karl Suure järeltulija Charles Paljaspea nõudis, et kui tema tütar Judith Alfredi vanema venna Æthelwulfiga abiellub, kroonitaks tüdruk kuningannaks. Eadburhile süüks pandud käitumisviis võib meelde tuletada Cerseid. Cersei koondas kuninga kaaskondlaste seast enda ümber nii-öelda oma õukonna, lõi poliitilise rühmitise, kes oli lojaalne pigem talle kui kuningale, samal ajal üritas enda usaldatud järgijaid õõnestada ning kõige lõpuks mürgitas oma abikaasa – kõik need olid keskaja ajaloolaste sõnul teod, mida kuningannade puhul kõige enam kardeti. Ent kui kuningas kavatseb lapsi saada, peab ta abielluma ning sellega usaldama oma turvalisuse naisele, kes ei pruugi teda armastada ja kelle ustavussuhted võivad tema omadest suuresti erineda.

Kui kuninganna jäi leseks, seisnes tema mõjuvõim selles, et ta oli järgmise kuninga ema. Juhul kui pärija sai trooni väga noorelt, oli tõenäoline, et kuningriiki määrati juhtima nõustajate kogu, mis koosnes küllaltki tihti noore kuninga onudest. See võis edasist asjade käiku keerukamaks muuta: kui onud on poisi isa vennad, tooks tulevase kuninga surm ilmselgelt kaasa võimaluse, et trooni päriks mõni onu. Toweri printside saatus, mille pani paika nende isapoolne onu Richard III, on ainult üks näide ohtudest, millega noorel kuningal silmitsi tuleb seista. Emapoolsed onud on troonist, mida nad nagunii pärida ei saa, vähem huvitatud, ning seega püüavad Jaime (Joffreyle ja tema õdedele-vendadele üheaegselt nii isa kui ka onu) ja Tyrion aidata oma õepojal positsiooni säilitada. Kuninga ema mõjuvõim on mitteametlik, kuid pole kahtlustki, et Cerseil on sõnaõigust palju. Võimsas stseenis, kus Cersei ja irvitav Baelish vaidlevad teemadel, mis puudutavad kuulujutte verepilastamisest ja mehe tõusiklikkust, ütleb Baelish kurikavalalt, et teadmine on võim. Cersei laseb oma meestel Baelishi kinni võtta ja ähvardab lasta tal kõri läbi lõigata. Lõpuks on Baelish hirmul. „Võim on võim,“ vastab Cersei (2.1). Kuid samas teab ta, et tal on Baelishit vaja, eelkõige trooninõukogus, kus viiendas hooajas ajusid ja oskusi napib, sest Cersei lell Kevan Lannister on keeldunud Kuninga Käena teenimast senikaua, kuni tegelik jõud trooni taga on tema vennatütar.

Võim on ülimalt ohtlik, kui see kuulub naisele. Kuninga ema seisab silmitsi ohuga, et poja abikaasa võib ta koha üle võtta. Mööda sama rada kulgeb ka Cersei ja Margaery Tyrelli („see irvitav hoor Mägiaiast,“ nagu kuninganna meeldejäädvalt miniat nimetab (5.2)) vaheline rivaalitsemine selle üle, kellel on rohkem võimu üha ebastabiilsema Joffrey, Tommeni ja Kuningalinna rahva üle. Laimatud naise motiivi kasutavas armastatud keskaegses loos abiellub kuningas kauni naisega, kes saabub kuningriiki tol ajal levinud viisil – triivivas paadis. Kuninganna jääb rasedaks ja lapse sünni ajal peab tema abikaasa vältimatult eemal viibima. Juhust kasutades saadab kuninga ema pojale teate, et tolle naine sünnitas koletisliku tite. Kuigi abikaasa vastab inimlikult, et ootab, kuni on last ise näinud, võltsib ema tema eest vastuse, milles kästakse kuninganna ja laps sama paadiga, millega naine oli saabunud, merele saata. Tänu jumalale jäävad ema ja laps ellu, tõde tuleb päevavalgele, armastav abikaasa saab oma perega taas kokku ning armukade ämm hukatakse. Lugu – versioon, mille esitab Chaucer oma „Canterbury lugudes“ – illustreerib äärmuslikul kujul pingeid, mis poja abiellumisega kaasnevad ja mida omakora võimendab võitlus mitteametliku poliitilise võimu pärast õukonnas.⁵

Cersei kogub palju vaenlasi ning pärast isa surma tõukab ta endast järgemööda eemale Jaime, mõjuvõimsad Tyrellid ja isegi Braavose Raudpanga. Tema otsus taastada merevägi, et mitte sõltuda Mägiaia merejõududest, näib küll strateegiline, kuid peamiselt on see ajendatud tema armukadedusest Margaery vastu. Ja Cersei (raamatutes) sõlmib ülemvaimulikuga – kellele kroon tohutu hulga raha võlgneb – kokkulepe, mille järgi võivad vaimulikud vastutasuks võla kustutamise eest taasrelvastuda, see otsus vallandab aga katastroofi. Cersei tädi Genna tõdeb Jaimele:

Lisaks on Cersei sokutanud nõukokku ühe sohiku ja Valvkonda ühe sõjasulase. Ta laseb usumeestel relvastuda ja braavoslastel üle kogu Westerosse võlgu sisse nõuda. See kõik oleks olemata, kui tal oleks jätkunud ivake mõistust, et su onu Kuninga Käeks nimetada. (VP, 33)

Gennal on õigus. Raamatutes tipneb Cersei rivaalitsemine Margaeryga erakordselt jabura süüdistusega, et viimane on abielu rikkunud. Piinamise teel sunnitakse Sinist Laulikut tunnistama, et temal ja veel teistelgi meestel oli Margaeryga suhe. Selle poolest meenutab täbaras olukorras Margaery kuninganna Anne Boleyni, keda süüdistati armusuhtes muusiku Mark Smeatoniga. Survestatuna – tõenäoliselt piinamise teel – tunnistas Smeaton Anne'i vastu, nimetades tema seksuaalpartneritena veel viit meest, teiste hulgas ka Anne'i venda George'i. Kõik mehed peale luuletaja sir Thomas Wyatti ja Richard Page'i hukati päev enne Anne'i surma. Ülemvarblane kinnitab Cerseile, et Margaery tuuakse kohtu ette. Kohtumõistmise võtab enda kanda kiriklik kohus: „Ent kes oleks õigem kohtumõistja ühe kuninganna üle kui mitte Seitse Taevas ja jumalasulased maa peal? Seda asja hakkab arutama seitsmest kohtunikust koosnev püha kohus.“ (VP, 43). Telesarjas on Lorase seksuaalne orientatsioon ja Margaery sellekohane valetunnistus see, mis nad ülemvaimuliku kohtumõistmise ette toob. Aga sellega ülemvaimulik ei piirdu. „Mida me leiame siis, kui rebime ära sinu ehted?“ küsib Ülemvarblane Cerseilt. „Meie juurde tuli hiljaaegu üks noor mees. [...] Ja tal on sinu kohta paljust rääkida.“ (5.7) Ja nagu Lanceli ülestunnistusest selgub, on Cersei, kelle pattude hulka kuuluvad nii valetunnistuse andmine ja reetmine (mis puutub Roberti surma) kui ka abielurikkumine, vähemalt kaks korda rohkem süüdi kui Margaery.

Vangistus näitab Cerseile, et varem krooni eelisõiguseks olnud terroriaparatuur on nüüd usu käsutuses. Suure Seitsmekoja vangikongist pääsemiseks on Cersei sunnitud omaks võtma ühe oma süütegudest – abielurikkumise Lanceliga. Ülemvarblase käsul peab Cersei läbima „patukahetsuse kõnni“ ehk sammuma ihualasti läbi Kuningalinna tänavate seitsmekojast Punase Kantsini, saatjateks teda sõimav ja solgiga pilduv rahvahulk ning kellukest helistav seitsminna, kes korrutab lakkamatult „Häbi! Häbi!“ (5.10) Cersei pikad

kuldsed kiharad on maha püगतud ning tal pole rahva pilgete ja mõnituste ees mingit kaitset. Niisugune skandaalne pealesunnitud avalik alastiolek, eriti veel naisterahva puhul, oleks keskaja usukommete juures mõeldamatu olnud. Naise keha nägemist seostati tugevalt seksuaalse kiusatusega. Ometi on tõendeid, et kui kohalik kohtunik ja kaks nõukogu liiget abielurikkujad tõepoolest teolt tabasid, võidi sundida armastajaid teineteise külge seotuna alasti läbi tänavate kõndima. Selline meetod oli seadusega sätestatud Lõuna-Prantsusmaal Ageni provintsis, ent nii nagu paljude teiste keskaegsete seadusesätete puhul, on väga raske öelda, kui tihti ja kas üldse seda rakendati. Selle jaoks pidi kohtunikul loomulikult olema piisavalt kohalikku teavet.

Inglise ajaloost on Cersei kitsikus kõige sarnasem Edward IV armukese Elizabeth Shore'i (tuntud ka kui Jane) omale. Pärast seda, kui Edward IV aastal 1483 suri, nõudis kuningas Richard III temalt avalikku patukahetsust. Väidetavalt olid põhjuseks naise lõdvad elukombed, kuid Rooside sõja hilisemate etappide möllus näib märksa tõenäolisem, et Richardil oli hoopis poliitiline motiiv: pärast Edwardi surma oli Jane hakanud läbi käima Dorseti markiiga, kes oli Richardi vastu mässanud. Ühel pühapäeval sunniti Jane'i kõndima Paul's Crossist Ludgate'i vanglani. Kehakatteks ainult alusrõivad ja käes põlev küünal, äratas naine suurt tähelepanu. Ei keegi muu kui lugupeetud sir Thomas More kirjeldas naise katsumust umbes 50 aastat hiljem, mil Jane oli tema sõnul ikka veel elus: „ta kõndis rahulikult ilmel ja nii naiselikul sammul [...] ent ta oli kõndides nii kena ja armas, et tema häbi tõi talle suurt tunnustust“ (vanaingl k „*in which she went in countenance & pace demure so womanly, & albeit she were out of al array save her kyrtle only: yet went she so fair & lovely [...] that her great shame wan her much praise*“).⁶

Tuntud keskaegses loos, mida jutustasid ümber nii itaallased Petrarca ja Boccaccio kui ka Chaucer, katsetab sadistlik abikaasa, kui hullusti peab ta oma talupojaseisusest sündinud vooruslikku abikaasat kohtlema, et naine vastu hakkaks. Suutmata Griselda kannatust katkemiseni viia, laseb ta naise isakoju tagasi saata ja võtta temalt ära kõik riided, mis mees talle andnud on. Chauceri versioonis palub Griselda, et tal lubataks vähemalt särki kanda, et katta üska, mis kandis tema abikaasa lapsi („*Lat me nat lyk a worm go by the weye*“).

Julm Walter annab talle loa särki kanda. Rahvas tunneb kodu poole kõndivale Griseldale kaasa, nuttes ja needes tema kurja saatust. Griselda ise on vait ega vala ühtki pisarat. Võrreldes Cerseiga pääsesid nii Griselda kui ka Jane Shore kergelt. On raske ette

kujutada, kuidas ta kohutavast häbist, mis alasti keha avalikkuse ees näitamisega kaasneb, kunagi üle saab.⁷

Cersei jagas tõepoolest Lanceliga voodit ja tegi end sellega kõlblusetuse süüdistustele haavatavaks. Verepilastuslikku suhet Jaimega ei ole ta tunnistanud. Tõsiasi, et kuningannat, kes on lesk ja seega väidetavalt ise oma keha eest vastutab, sellisel viisil hooramissüüdistustega alandatakse, viitab varblaste kultusega kaasnevale kõlblusnormide muutumisele (varblaste kohta rohkem allpool). Naised, kel on võimu – hoolimata sellest, kas nad seda Cersei kombel kuritarvitavad või mitte –, on alati haavatavad seksuaalsust puuudutavate rünnakute ees. Mehed seevastu võivad käituda nii, kuid soovivad. Enne kui Joffrey Roberti abieluvälised järglased mõrvata lasi, oli terve Kuningalinn neid täis. Nii Cersei kui ka Margaery peavad õigusemõistmisega silmitsi seisma. „Istung eraldab tõe valskusest,“ hoiatab ülemvarblane (5.10). Cersei eelistab kohtumõistmist kahevõitluse teel, Margaery aga kiriklikku ülekuulamist. Kuidas kohtuasjad lahenevad, selgub hiljem, kuid kuninga valvkonna uus liige, kes Qyburni loal Cersei pärast patukahetsuse kõndi tema kambritesse kannab, näib Mäe asemel esirüütli koha peale sobivat justkui valatult.

LAHINGUTEGEVUS LÕUNAS

Retk Talitundrust lõuna poole viis meid läbi Viie kuninga sõjast laastatud riigi. Ringi uitavad väesalgad on Jõgedevahe, Seitsme Kuningriigi viljasalve, tule ja mõõkadega maatas teinud. Kuningalinn on pääsenud tõsisest kahjust, mis Stannise rünnakuga kaasneda oleks võinud, olgugi et selle sadam on täis Baratheoni laevade vrakke. Harrenhal, Seitsme Kuningriigi kõige võimsam loss, on 300 aasta taguse loherünnaku tulemusena ikka veel varemeis. Sõda on ühtviisi ängistav nii ülikutele kui ka lihtrahvale, kuid lihtrahva jaoks on vähem kaalul ja tavaliselt ei paku selle tulemus neile kuigi palju huvi. Kohalikul tasandil ei ole erilist vahet, kas mehe kodu ja viljapõllud põletab, tema naise vägistab ja lapsed tapab mõni Lannisteride mees või ser Gregor Clegane, kes teeskleb, et on Tully. „Mind lohutab sageli teadmine, et isegi halvimal sõjaajal ei juhtu enamikus maailma osades mitte midagi,“ ütleb Mustkala Catelynile (3.3), ent kahtlemata pole sama meelt lahke talunik, kes Aryale ja Hagijale enda juures peavarju pakub ning kes tasuks vaeva eest paljaks röövatakse ja läbi pekstakse, või paljud teised sõja ohvrid.

Poliitilise ühtsuse puudumise tõttu ei ole Seitsmes Kuningriigis alalist sõjaväge. „Miks peaks igal isandal olema oma sõdurid? Täiesti primitiivne!” kaebab Joffrey (1.3). Põhi peab kinni anglosaksi Inglismaa oma sarnasest sõjaväelisest korraldusest: isanda lähikonnas on rühm sõdalastest seltsimehi, keda kutsutakse väljendiga *hearthgeneata* või nii-öelda „koldeseltsilisteks“. Samuti on isandal alamad, kes on andnud vande talle appi tulla, läänimehed, kes toovad mehi isanda eest võitlema. Isanda ja läänimehe vaheline suhe rajaneb lojaalsusel ja vandel, mitte tasul. Nagu anglosaksi armee *fyrð*, ei ole need mehed tingimata välja õpetatud võitlejad või eriliselt hästi relvastatud, tõenäoliselt on nende relvadeks kirved, kilbid ja pistodad. Talisa märkab ühte langenut Robbi vaeste veriste jalaväelaste seas ja sõnab: „Ta on kaluri poeg – ta ei olnud oda kasutanudki, kuni see talle kätte suruti.” (2.4) Ka hiliskeskaegsed kuningad jätsid sõjapidamise isandate hoolde ja nende mehed olid paremini välja õpetatud kui need õnnetud talupojad. Hiliskeskaegse Inglismaa suurfeodaalid hoidsid tasu eest alal oma isiklikke võitlejaid, kes kandsid neile iseloomulikku vappi. Need tapma õpetatud mehed moodustasid tegelikult väikeseid sõjavägesid. Nad valvasid seaduste täitmist ja korda isanda maavaldustel ning võisid tema vaenlaste peal kasutada ka vägivalda. Ka Lannisteridel on isiklik korravalvesüsteem – tuhanded Lannisteride sõdurid, kes on nähtavasti valmis nende soove täitma. „Meil on sama palju sõjavägesid kui mehi, kes neile maksta saavad,” kaebab Robert (1.5). Jaime on võimeline silmapilkselt kohale tooma 30 000 meest, et takistada Robbi sissetungi Jõgedevahele. See ei ole kaugeltki mitte kogu Lannisteride armee, sest Tywinil on veel teist sama palju mehi. Robb on suutnud kokku kutsuda 18 000–20 000 meest, 2000 ohverdatakse pettemanöövri jaoks, millega meelitatakse Jaime väed Härjaristi lahingusse, kus Jaime pantvangi võetakse. Sellist alalist sõjaväge on kulukas pidada. Pikemas perspektiivis Casterly kalju kullast ei piisa, et säilitada niisugust arvu sõdalasi nagu Lannisterid võimuvõitlusesse heidavad.

Kuni Viie kuninga sõja puhkemiseni, mille ajendiks oli Joffrey sõge otsus Ned Stark hukata, näis kuningriik suhteliselt turvalise paigana. Lõuna pool alahinnatakse kõvasti mitmesuguseid ohte, mis Müüri lähistel varitsevad, ja eeldatakse, et Öine Vahtkod, „noorte pättide ning väsinud vanameeste armee” (1.3), hoiab vaba rahva kontrolli all. Kitsas meri, nagu La Manche’i väingi, hoiab eemal teised vaenlased. Tõenäoliselt on logistilised raskused, mis ratsaväelaste laevadesse paigutamise kaasnivad, ületamatud, olgugi et khaal Drogo hoopleb vastupidisega. Merevaenlasi tasub karta. Kui raudsaarlasi jagub vaid selleks, et mööda rannikuäärt rüüsteretkedel käia ja Cailini kants endale haarata, siis tormimaalastel

Stannise juhtimise all on – Salladhor Saani abiga – märksa võimsam laevastik. Nende laevad, mille ehitus sarnaneb keskaegsete Vahemere galeeridega – tekist allpool aerutajad ja kõrgemal purjed –, suudavad kanda suurt arvu mehi ja nendega on küllaltki lihtne manööverdada. Laevade vööriosa on varustatud rammidega ja nende kasutamine Kuningalinna ankurdatud laevade vastu Mustvee lahingus osutuski hukatuslikuks.

Kui rünnakule ei osutata mitte mingitki vastupanu, aimab Davos, et midagi on valesti, kuid mehe kunagisest salakaubavedamisest tingitud vaistlikule kahtlustamisele leiab seletuse tema poeg Matthos: Stannise öine rünnak on Joffrey vägesid lihtsalt üllatusena tabanud. Ent Davos (nagu ka meie) taipab, et Varysele on juba teada, mida Matthos hommikuks sõi, ja midagi on kindlasti teoksil. Telesarjas on Tyrioni salarelvaks hiiglaslik kogus turmatule tünne, mis on Kroonimaa laevadesse peidetud, nagu Davos õudusega avastab: „Tema pilku püüdis roheline sähvatus eespool vasakul ja „Kuninganna Alysanne“ ahtrist tõusis vääneldes peasakond leegitsevaid ja sisisevaid smaragdrohelisi madusid.“ (KH, 58) Pikad kaadrid Mustvee lahingust (2.9), kus rohelise turmatule põrgulikult lahvatavad leegid segunevad Kuningalinna vibumeeste lastud tavalise kollase tulega, meenutavad Hieronymus Boschi nägemust põrgust.

Raamatutes on kaitseplaani põhirõhk turmatulel, kuid lisaks sellele ka veealusel raudketil, mille Tyrion on paigaldanud üle kogu sadamasuudme. Niipea kui kett üles tõstetakse, ei saa Baratheoni laevad taganeda ja on sunnitud jääma raevutseva rohelise põrgutule kätte, kuni see nad täielikult neelab. Stannise otseses alluvuses olevad mehed, kes on juba maabunud teiselpool jõge, ei pääse enam täies koosseisus Kuningalinnale ligi; see et mõned laevad turvaliselt väljaspoole sadamat jäävad, seletab, kuidas Stannisel põgeneda õnnestub.

Turmatuli, see püromantide gildi surmav saladus, on versioon kreeka tulest, ülimalt tõhusast aimest, mille leiutasid Bütsantsi keemikud – justkui püromantide gildi võrdkuju – umbes aastal 672 m.a.j ja mida hakati kohe edukalt kasutama, et hävitada moslemite laevastikku, mis oli juba enda kontrolli alla haaranud Süüria, Palestiina ja Egiptuse. Kreeka tule kasutamist jätkati kuni 13. sajandini välja. Selle tõhususest andsid teateid ka Euroopa ristsõdijad Lähis-Idas. Missugused olid kreeka tule koostisained, on siiani selgusetu. Kreeka tule retsept oli hoolikalt hoitud saladus ja kui see kord ära kadus, ei taastatud seda enam kunagi.

Tänapäeva teadlased oletavad, et see oli naftapõhine aine (Musta mere lähistel oli

külluslikult naftaallikaid), mida segati kleepuvuse saavutamiseks vaiguga. Surmava toime tugevdamiseks heideti seda katapultidest või teatud sorti granaadiheitjatest, mis asetsesid nende jaoks spetsiaalselt kohandatud laevades. Kreeka tule järeltulija on napalm – petrooleumipõhiste hapete segu, millesse on vajaliku kleepuvuse tagamiseks lisatud tarretusainet ja mida kasutati laialdaselt Vietnami sõjas. Jean de Joinville, 13. sajandi prantsuse kroonik, kirjeldab meeldejäävalt oma hirmuäratavat kogemust kreeka tulega, kui Niiluse suudmes asuvat ristsõdijate laagrit 1249. aastal rünnati.

Kreeka tuli oli niisugune, et eest vaadatuna, samal ajal kui see meie poole sööstis, näis see olevat sama suur kui mahlatünn, ja tulesaba, mis sellel järel voogas, oli sama pikk kui võimsa oda vars. Hää, mida see tulles tekitas, kõlas just nagu taevast kukuks alla välgunool; see nägi välja nagu läbi õhu lendav lohe. See hiiglaslik valgus, mis purskas kõikjale enda ümber leegitsevat massi, oli nii ere, et oli võimalik näha üle kogu laagriplatsi, otsekui päise päeva ajal.⁸

Tyrioni kaval mõte kasutada ketti, mis (raamatutes) tõuseb veest üles ja püüab Stannise laevad lõksu niipea, kui nad on Mustvee jõe suudmesse jõudnud, turmatuld täis laaditud laevu ramminud ja ise leekidesse lahvatanud, võib inspireeritud olla kuulsast ketist, mida bütsantslased kasutasid selleks, et tõkestada Kuldsarve lahte vaenlaste mererünnakute eest. Hiiglaslikest üksteise külge aheldatud puitlülidest valmistatud ketti sai laevaga vedada ühest Kuldsarve otsast teise. Vapper Norra viikingikuningas Harald Hardrada, kes leidis oma lõpu Stamfordi silla lahingus 1066. aastal, avastas viisi, kuidas ketist üle pääseda. Oma võimuletuleku alguses, umbes aastal 1042 sattus ta Konstantinoopolis vangi. Ta põgenes vanglast ja võttis pantvangi kauni Maria, keisrinna Zoë noore sugulase. Harald ja tema skandinaavlased, kuulus varjaagi valvurvägi, võtsid enda alla kaks galeeri Kuldsarve lahest ja seilasid sissesõiduteel laiuva keti poole. Harald plaan oli vähemalt osaliselt edukas. Samal ajal, kui aerumehed täie hooga sõudsid, jooksid teised meeskonnaliikmed kogu varustusega laeva tagaotsa, tõstes sellega vööriosa nii kõrgele, et galeeril oleks võimalik üles keti peale hüpata. Harald käsul lõpetasid aerumehed sõudmise ja meeskond jooksis ette tagasi, kallutades laeva üle keti vabasse vette. Ja seejärel purjetas leidlik viiking edasi Mustale merele, jättes kauni Maria maha, et ta siis turvaliselt tagasi Bütsantsi õukonda toimetataks. Teisel galeeril nii palju õnne ei olnud, laev läks põhja ja kaotati palju mehi.⁹ Oleks ainult Davos Seaworth niisuguse manöövri peale tulnud!

RÜÜTELKOND

Rüütlid on lahutamatu osa Seitsme Kuningriigi lõunapoolsete alade kultuurist, olgugi et – nagu me eelmises peatükis nägime – ka põhjapoolne ühiskond on tugevalt militariseeritud. Westeroses, nagu ka keskaegses Euroopas, on aadlisoost meeste peamine ühiskondlik ülesanne võitlemine, et säilitada oma isiklikku au, kaitsta oma maavaldusi või võidelda kuninga eest välisvaenlaste vastu. Või asuda ise rünnakule, näiteks rüüstata oma rivaalide maid, või – nagu Westeroses ajaloos rohkem kui korra ette on tulnud – tungida võõrale territooriumile ja see vallutada. Aadlimeestele esitatud peamine nõue, et nad peavad kandma relvi ja oskama neid kasutada, tekitab hulgaliselt olulisi küsimusi. Kellega ülikud võitlevad, kui maad ei ähvarda sissetungijad? Kuidas saab neid takistada pidamast lõputuid tähtsusetuid kodusõdu? Vastus teisele küsimusele on see, et riigi siserahu hoidmine sõltub väga palju kuninga mõjuvõimust. Mis tahes puudusi Robert Baratheonil iseloomu poolest ka polnud, hoidis ta pärast seda, kui oli võimu haaranud, Seitset Kuningriiki trooninõukogu abiga edukalt rahujalal. Keskaegsel Inglismaal võisid aristokraadid olla täielikult pühendunud iga-aastastele sõjakäikudele Prantsusmaale, nagu näiteks Saja-aastase sõja puhul. Tavaliselt ei olnud maa-alade hulk, mis ühe aasta jooksul käest kätte käis, just kuigi muljetavaldav, kuid tähtsate vaenlaste pantvangi võtmise ja nende eest lunaraha nõudmisega oli võimalik kokku ajada – või siis hoopis kaotada – suurt varandust. Prantsusmaa sõjakäigu ajal 1360. aastal võeti pantvangi tol ajal veel küllaltki noor luuletaja Geoffrey Chaucer. Kuningas Edward III ostis ta 16-naelase lunaraha eest kiiresti vabaks. Pärast Poitiers' lahingut 1356. aastal võtsid inglased pantvangi Prantsusmaa kuninga Jean II. Kuningas viidi Inglismaale, kuhu ta jäi kuni aastani 1360. Seejärel tuli tema asemel pantvangi tema poeg Louis, samal ajal kui Jean läks tagasi Prantsusmaale, et proovida lunarahana nõutud hiiglaslikku summat kokku ajada. Ent kui Louis vangistusest põgenes ja Londonist minema pages, sundis Jeani au teda poja asemel Inglismaale tagasi tulema, ja veidi aja pärast suri ta seal haiguse tagajärjel.

Kui tegu oli kõrgest seisusest isikuga, ei olnud pantvangiks olemine kuigi karm. Nagu Theon, keda kasvatati Starkide lastega võrdväärselt, võis kõrgemast seisusest pantvang loota, et teda koheldakse teiste ülikutega ühtemoodi. Jean ei olnud aheldatud süngesse vangikongi. Kuna ta oli andnud oma ausõna, et ei põgene, elas ta John Gaunti uhiuues palees Savoyis. Jeani majapidamise aruannetes kajastuvad kulutused hobustele, koertele, pistrikele,

malelauale, kellale (tol ajal uudne tehnoloogia) ja mitmesugustele muusikariistadele. Tema kohalolu lisas sära ja toretsevust Edward III juba niigi suursugusesse õukonda. Ükski keskaegne monarh ei oleks kohelnud Jaimet nii nagu Catelyn ja Robb Stark seda teevad, pannes ta kõigi silme all otse laagriplatsil asuvasse kongi. Tolleaegsete tavade järgi oli juba lunaraha vastuvõtmisest keeldumine – isegi kui vangi muidu hästi koheldi – halvaks pandav käitumine.

Samal ajal kui Inglismaa ja Prantsusmaa olid hõivatud teineteise maa-valduste kärpimisega, oli kodus suhteliselt rahulik periood (kui šotlaste rüüstamised kõrvale jätta). Ent niipea kui Saja-aastane sõda lõppes, puhkes 15. sajandi Inglismaal lainetena kestav kodusõda – raamatu sissejuhatuses vaadeldud Rooside sõda. Ilma neid liitva ühise vaenlaseta hakkasid suurfeodaalid omavahel vaenutsema. Vahet pidamata välisriikidega sõdimine ei olnud Euroopa monarhide jaoks kasulik ega ka taskukohane ning rahuperioodidel oli oluline võitlusoskusi lihvida ja aadlike meelt lahutada. Rüütelkond kui kultuuriinstitutsioon, mida seostatakse aadlisoost ratsavõitlejatega, hakkas alates 12. sajandist välja kujunema mitmel põhjusel. Selle juures ei olnud sugugi väike roll aristokraatide heaks sekretäride, õpetajate ja kaplanitena töötavatel vaimulikel, kes tundsid vajadust vägivaldsetele ja ärrituvatele aadlikele õpetada, mida tähendavad au ja „nägu“ ning juurutada neile sisse viisakust (ülim õukondlik voorus), häid kombeid, loogilist mõtlemist ja naiste kohtlemist lugupidamisega. Kristlikud kombed, nagu nõrgemate kaitsmine, kurjade vastu võitlemine, naiste austamine, tõe rääkimine ja vastasega ausalt võitlemine olid olulisel kohal ka vaimulike kirjutatud romaanides, mida tohutul hulgal tarbis – nii luges kui ka kuulas – just rüütliseisus. Ja seega muutusid varajaste eeposte metsikud sõdalased kolme sajandi vältel rüütliteks ja hakkasid käituma rohkem nagu romantilised kangelased – Lancelot, Tristan ja Arthur ise –, kelle kangelasteod neid õhtuti lõbustasid.

Rüütliseisus näitab Westeroses osaliselt sotsiaalset kuuluvust, kombeid ja kasvatust – Hagijas uriseb alati, kui tema poole pöördutakse tiitliga „ser“ – ning osaliselt käitumistaadi. Rüütliks olemine eristab neid, kes kuuluvad tuntud kodadesse, tühisest lihtrahvast. Vähim, mis ühel rüütlil olema peab, on hobune ja mõök ning enamik rüütleid on liitunud kindla isandaga. Vallasratsanikel või -rüütlitel (*hedge knights*) ei ole isandat. Kuna nad on sageli väga vaesed ja rändavad mööda maad ringi, magavad hekkide all ja teenivad elatist turniiridel võitlemisega (ja ehk saavad lisa ka röövretkedest), ei ole neil kuigi palju lootust paremale positsioonile tõusta. Nagu Don Quijote, üritavad nad vaesusest hoolimata hakkama

saada. Kuid enamik rüütleid on siiski liitunud mingi kojaga ja kannab nende vappi. Neil on palju autunnet ja nad on veendumusel, et naiste vastu tuleb üles näidata lugupidamist. Just see romantiline maailm – rüütliid, daamid, tõeline armastus ja kangelasteod –, mida kujutavad Jonquilist ja tema rüütlist, narr Florianist, pajatavad vanad lood, mõjub Sansale kui nõidus, mis paneb tüdruku uskuma, et ta on Joffreysse armunud. Hagijas käib otsustavalt välja märksa pragmaatilisema ja kriitilisema arusaama rüütellikkusest.

Rüütel on hobusega mõök. Kõik muu – vanded ja pühitsetud õlid ja daamide lembemärgid – need vaid mõõga külge seotud siidipaelad. Võib-olla teevad mõõga küljes tolknevad linnud selle kenamaks, aga see surmab ikka ühtemoodi. Aga kuradile teie linnud ja pistke oma mõõgad endale persse. (MM, 34)

Keskaegsel rüütliseisusel oli ka religioosne mõõde. Isegi rüütliid, kes ei olnud mingi konkreetse sõjalise ordu (nagu näiteks eelmises peatükis vaadeldud Templiordu) liikmed, veetsid rüütliks löömisele eelneva öö kirikus palvetades. Tywini surnukeha valvates meenub Jaimele, kuidas ta kogu öö Sõdalase altari ees veritsevatel põlvedel põlvitas. Kui kätte jõudis koidik, lõi ser Barristan Selmy talle mõõgaga õlga, pannes ta veel ühest kohast veritsema ja tehes seeläbi poisist rüütli.

Rahu ajal lihvivad Seitsme Kuningriigi rüütliid oma oskusi turniiridel võisteldes. Ratsavõitlus, kus kaks rüütliit teineteise poole kallutatuna üritavad vastast hobuse seljast maha paisata, jalgsvõitlus mees mehe vastu, kus kasutatakse mõõku ja kilpe, ning *mêlée* (segataplus) ehk üldine reegliteta võitlus, millesse on kaasatud suur hulk rüütliid – kõigil neist vajalik väljaõpe nii ratsa-, üksik- kui ka rühmavõitluseks. Pärismaailmas võivad turniirid ülimalt ohtlikud olla. Vaatamata pingutustele, mis selle tava tsiviliseeritumaks muutmiseks tehti – turniiride jaoks mõeldud polsterdatud turviste ja nüristatud relvade kasutamine ning reeglite täitmist valvavate vahekohtunike kaasamine – oli langenute arv suur. Enne antibiootikumide kasutuselevõttu võis isegi pisike haav muutuda põletikuliseks ja areneda gangreeniks. KEEVA veini valamine vigasatud koha peale, nagu Hagijal on kolmbeks iseenda haavu desinfitseerida, võis küll veidi aidata, kuid sellele ei saanud täielikult lootma jääda. 13. sajandi esimesel poolel surid turniirilt saadud vigastustesse mitmed nimekad isikud Inglise aadelkonnast: Essexi krahv, Hollandi krahv, temalt tiitli pärinud poeg ja tolle vend. Aastal 1279 sai Prantsuse kuninga vend oma elu esimesel turniiril nii kohutavad peavigastused, et veetis ülejäänud elupäevad halvatuna. Aastal 1241 suri Saksamaal ühe turniiri jooksul 80 rüütliit – paljud neist nähtavasti raskest turvisest põhjustatud südamerabanduse tagajärjel.¹⁰ Nagu näha, pole Mäega silmitsi seismine sugugi mitte ainus oht, mis turniiridega kaasneda võib.

Ometi olid turniirid ka millekski kasulikud ning nende tähtsus ei seisnenud pelgalt aadlike võitlusoskuste säilitamises ja nende tegevuses hoidmises. Turniiril edukaks osutunud rüütel võis kokku ajada kenakese varanduse, jääda kuningale silma ja võita tema soosingu. Sõja hakul võis tark kuningas turniirile minna ja värvata nii palju perspektiivikaid võitlejaid kui soovis. Westeroses täidavad turniirid samasugust otstarvet. „Suurtele annab see võimaluse aupaisteks ja pakub alamrahva muredele leevendust,“ (1.4) ütleb Varys, kui Ned Stark üritab talle selgeks teha, et turniir, millega tähistatakse tema Kuninga Käeks nimetamist, on täielik raiskamine. Kuninga Kae turniiri meelelahutuslik külg on väga tähtis. Kõige erdemalt jääb meelde see, kuidas Loras Tyrelli indlev mära juhib Mäe täku tähelepanu kõrvale nii, et too kaotab ratsavõitluse. Segatapluses jääb peale Thoros Myr, kelle leegitsev mõõk annab talle märkimisväärse eelise ratsarüütlitest vastaste ees. Turniiride vaatamängulisus kehastab keskaegse rüütlikultuuri sära ja hiilgust.

Helkivad raudrüüd, kulla ja hõbedaga ehitud võimsad ratsahobused, publiku hõisked, tuules lehvivad lipud...ja ennekõike muidugi rüütlid ise – kogu see suursugusus võttis Sansa hingetuks. „See on parem kui lauludes,“ sosistas ta. (TM, 29)

Westeroslaste turniiridel on muljetavaldav ajalugu. Ser Arthur Dayne'ile (hüüdnimega Hommiku Mõõk, Rhaegar Targaryeni parim sõber) kuulus võitlusareenidel erakordne rekord – ta võitis Viseryse sünni auks korraldatud turniiri ning jäi Rhaegari järel teiseks Tormiotsa ja Harrenhali turniiridel. Harrenhalis valis Rhaegar armastuse ja ilu kuningannaks oma naise Elia Martelli asemel Lyanna Starki – valik, mis viiski Rhaegari Lyanna Starki, Robert Baratheoni kihlatu, röövimseni ja lõpuks ka Roberti mässuni. Jaime toob ser Arthurit kui rüütellikkuse võrdkuju Valvkonna madalama astme liikmetele eeskujuks: „Ma õppisin ser Arthur Dayne'ilt, Hommiku Mõõgalt, kes oleks võinud teid kõiki viit vasaku käega maha tappa ja samal ajal parema käe abil kusta.“ (MM, 67)

Keskaja rüütliromaanidest on pärit rüütlite komme oma daamide eest võidelda. Chrétien de Troyes' 12. sajandi lõpu poolel kirjutatud romaanis „Erec ja Enide“ otsib Erec rüütlit, kelle käsutuses olev käabus oli ühte õuedaami lõõnud ja sellega kuningannat solvanud (vt lk 105), ning kohtub siis ühe vaese rüütli tütre Enidega. Ta kuuleb, et järgmisel päeval toimub iga-aastane Raudkulli turniir. Tavaliselt võidab turniiri ebaviisakas rüütel Yder, kes annab auhinna oma daamile. Nähes läbi Enide räbaldunud siidkleidi selle all peituvad ilu, töötab Erec samuti turniirist osa võtta ja kauni naise nimel võidelda. Yder eeldab, et mitte keegi ei julge väidet, et tema daam on sealsetest naistest kõige kaunim, ümber lükata, kuid talle vastu astunud Erec saab Yderist ausa võitluse teel jagu, põhjustades

talle üpris ohtliku peavigastuse. Kui Yder on alistunud, saadab Erec ta Camelotti, et ta seal oma kääbuse ebaviisaka käitumise pärast vabandaks. Samal ajal antakse raudkull Enidele üle ja Erec palub Enide isalt tüdruku kätt. See päev tõi Enidele palju au, rõõmu ja uhkust. Tema süda tundis uue linna ja isanda üle sellist heameelt, et tema õnn ei oleks saanud olla suurem. Erec on kuningapoeg ja kiiresti teeb ta kõik vajalikud korraldused, et naise vanemad tema maal sisse seada. Ta kingib neile kaks võimsat kindlust ning suure hulga kulda ja hõbedat, et nad end ülal saaksid pidada. Enide viiakse vanas kleidis Arthuri õukonda, kus tema uue garderoobi eest kannab hoolt Guinevere isiklikult. Ja kõik on õnnelikud – välja arvatud Yderi õuedaam, kes raudkulli ja väljapaistvat seisundit taga jääb nutma.¹¹

Naiste ilu ja õilsus toimib kui ettekääne, et korraldada meestevahelisi ametlikke võistlusi, mille eesmärk on määrata nende koht nõnda-nimetatud „auhierarhias“ – see omakorda näitab, et naistel oli keskaegses ühiskonnas tähtis ülesanne. Ilma naiste kohaloluta turniiridel võiksid rüütlikombed ja meestevaheline vendlus – mis seisnes eelkõige kiindumusel ja lojaalsusel rajanevate suhete tähtsustamises – näida ohtlikult meestekesksed või kalduda koguni erootilisusele. Naine seevastu tagab rüütli heteroseksuaalsuse – tema on see, keda armastatakse ja kelle eest võideldakse. Rüütlikultuuri keskendumist meestele, nende kehadele, haavatavusele ja positsiooni pärast võistlemisele summutab kõrgelennuline jutt romantilisest armastusest ja väide, et rüütlikevahelise võistluse peamine eesmärk on teenida nõudlikke daame.

Ent nagu Sansa peagi taipab, järgivad Kuningalinna rüütliid põhimõtet, et daame tuleb hoida, üksnes sõnades. Sarjas allub ser Meryn Trant Joffrey korraldustele ja peksab teda korduvalt: esmalt siis, kui tüdrukut sunnitakse vaatama isa maharaiutud pead ja seejärel pärast Robbi võitu Härjaristi lahingus. Tyrion kritiseerib Tranti jahmatavalt mitterüütellikku käitumist: „Milline rüütel peksab abituid neidusid?“ – „Selline, kes teenib oma kuningat, Paharet,“ vastab ser Meryn (2.4). Mustvee lahingu ajal kardab Cersei et, kui linn langeb, vägistavad tõenäoliselt just Stannise jalaväelased sealsed naised, kuid on jabur loota, et ka Stannise rüütliid neile mingit kaitset pakuksid. Naiste vastu rüütellikuse ülesnäitamine on reegel, mida rikutakse rohkem kui järgitakse – kui heasoovilikumad tegelased mitterüütelliku käitumist kohtavad, heidavad nad seda küll ette, kuid need, keda kritiseeritakse, ei lasse end enamasti häirida. Mõned rüütliid aga siiski järgivad – vähemalt avalikkuse ees – rüütlike tõekspidamisi. Jaime ei tapa Nedi Pisinäpu bordelli ees toimivas heitluses, sest „see poleks olnud aus“ (1.5) ja ta on maruvihane, kui üks Lannisteride

meestest keset võitlust Nedi vigastab. Jaimet jääb painama ka mõte, mida Vargo Hoat/Roose Bolton ja tema mehed võivad Brienne'iga Harrenhalis teha, nii et ta on sunnitud tagasi minema ja naise karuaugust päästma.

Rüütellike ideaalidega on vastuolus ränd- ja palgasõdurid. Kuigi selliseid mehi põlatakse, võivad nad strateegilisest vaatepunktist suurt kasu tuua – ja seda nii ükski kui ka rühmana. Tyrion võlgneb oma elu ringi hulkuvale rändsõdurile Bronnile, kes astus tema eest välja mitte üksnes Lysa Arryni juures kohtulikus kahevõitluses, vaid nii mõnelgi teisel korral. Westeroses tegutsevad rändsõdurid enamasti omal vastutusel, Essoses seevastu moodustavad nad palgasõduritest väesalku, elades saadud tasu eest kenasti ära. Vaatleme neid lähemalt järgmises peatükis, kuid siinkohal võiks mainida vaid peamise probleemi, mis palgasõduritega kaasneb – nende lojaalsus on äraostetav. Tyrion veab kihla, et tänu tema mainele on Bronn valmis eluga riskima, et teda Kotkapesas kaitsta, ja õnnetu Vardis Egeni sööst kuu-uksest alla näitab, et Bronni mitte midagi välistav võitlustaktika toimib suurepäraselt. „Te ei võidelnud auga,“ ütleb Lysa Arryn õhku ahmides. „Ei ...tema aga küll,“ irvitab Bronn (1.6). Üldtuntud ütlusest „Lannisterid ei jää kunagi kellelegi võlgu“ piisab, et Bronni Tyrioni poolel hoida ja aegamööda ta koguni kiindub oma isandasse, ent kui Joffrey surmas süüdistatav Tyrion palub Bronnil uuesti enda eest kohtulikku kahevõitlusesse astuda, lükkab rändrüütel palve tagasi. Cersei plaan Bronn isanda seisusega ära osta, pannes ta paari vaimupuudega Lollys Stokeworthiga, Stokeworthi kantsi oletatava pärijannaga, andis soovitud tulemuse.

KULD JA WESTEROSE MAJANDUS

Seitsme Kuningriigi majandus on ohtlikus seisus. Riigivarahoidja Betyr Baelish annab endast parima, et asjade seisu varjata, ning kui Ned Kuningalinna saabudes esimest korda trooninõukogu koosolekul osaleb, teeskleb Petyr muretust. Kui Ned protesteerib, et kulutused, mis tema ametisse määramise tähistamiseks korraldatava turniiri jaoks tehtakse, on liiga suured, vastab Baelish irvitades: „Varahoidja hangib raha ning kuningas ja Käsi kulutavad seda.“ (1.3) Kui Tyrionist saab riigi varahoidja, avastab ta, et tegelikult on Pisinäpp Lannisteridelt laene võtnud ja suurendanud sellega kuningriigi sõltuvust isand Tywinist. Piinarikkas vestluses isaga üritab Tyrion selgitada, et Joffrey pulmadele tehtavaid

pillavaid kulutusi tuleks koomale tõmmata: „Jah, sissetulekud on märkimisväärsed, kuid nendest piisab hädavaevu Pisinäpu laenude liigkasu kinnimaksmiseks. Kas kustutad trooni võla Lannisteride koja ees?“ „Ära ole naeruväärne.“ „Siis piisab ehk seitsmest roast.“ (MM, 32) Kuigi westeroselaste seas levib väljend „kogu Casterly Kalju kulla eest“, on kuld nende kaevandustes otsa saamas. Aastaid kestnud sõda on mõnedele Seitsme Kuningriigi viljakamatele aladele hävitavalt mõjunud ning lihtrahvas kannatab kitsikust. Ja talv on tulekul.

Üks läbivaid küsimusi on see, et kuidas usaldatakse westeroslaste rahanduspoliitika eduka bordellipidaja Petyr Baelishi hoolde. Vastus peitub minevikus: Pisinäpp kehastab seda sorti meest, kes oskas uusi võimalusi oma ühiskondliku positsiooni tugevdamiseks targasti ära kasutada. Selle koha pealt (kui mitte paljuski muus) meenutab ta Geoffrey Chaucerit. Chauceri isa ja vanaisa olid mõlemad Londoni veinikaupmehed ning tema emal oli abiellumise hetkeks 24 poodi üle kogu linna. Tänu headele tutvustele õnnestus keskklassi perekonnal poeg Geoffrey saata Ulsteri krahvinna, kuninga pärimisjärjestuselt teise poja abikaasa majapidamisse paažiks. Sellest saidki algused tema kuninglikud sidemed. Peagi reisis ta kuninga korraldusel aadlikest isandatega Euroopasse, jõudes välja Itaaliasse ja Hispaaniasse, ning abiellus kuninganna õuedaamiga. Chaucer määrati Londoni sadamasse tollimaksude järelevaatajaks ja tolliülemaks, kellena ta teenis 12 aastat. Aastal 1389 määrati ta juhtima kuninga ehitusprojekte, mistõttu tuli tal reisida kaugetesse paikadesse, et kuninga ehitusplaane üle vaadata. Keskklassi noormees töötas oma teenistuse lõpus tähtsal – kui mitte juhtival – kohal kuninga ametnikkonnas (tavaliselt hoiti neid kohti aadlikele). Chauceri poeg Thomas aga teenis ligi 30 aastat Inglismaa krooniülemteenri, ülemšerifi ja Oxfordshire'i krahvkonna rüütlina ning valiti viiel korral ka alamkoja spiikriks. Thomase tütar Alice abiellus William de la Pole'iga, Suffolki esimese hertsogiga. Alice oli sel ajal kuninganna järel teine rikkaim naine kogu Inglismaal ning tema poeg abiellus Elizabethiga, Edward IV ja Richard III õega. Alice de la Pole'ist, kes võttis enda hoole alla Anjou Margareti, oli juttu ka esimeses peatükis. Alice'i uhket hauda – naise skulptuuri, mille all on tema kõdunev surnukeha – saab näha Oxfordshire'is Ewelme'i küla Maarja kirikus, mis on üks paremini säilinud 15. sajandi hoonekomplekse kogu riigis. Kahe põlvkonnaga veinimüüjast hertsoginnaks saamine on muljetavaldav näide sotsiaalsest mobiilsusest, mis Inglismaal 14. ja 15. sajandil Musta surma, kuninga ametnikkonna laienemise ja valitsva dünastia vahetumise tõttu võimalikuks sai.

Pisinäpp ei ole nagu Chaucer (vähemalt omaette olles ei näe teda kunagi poeesiaga tegelemas). Kuid võttes arvesse Pisinäpu suhteliselt tagasihoidlikku sünnipaika Sõrmel – masendavalt vaesel maalapikesel Arryni orust põhjas – ja kuulumist kotta, millel pole isegi oma meistrit – on tal läinud erakordselt hästi. Sarnaselt Chauceritega kasvab Pisinäpu varandus sotsiaalse rahulolematuse aegadel.

Kaos ei ole auk. Kaos on redel. Paljud, kes püüavad sellel ronida, ebaõnnestuvad ega saa enam kunagi uuesti proovida. Redelilt kukkumine murrab nad. Mõnele on antud võimalus ronida, Nad hoiavad kinni kuningriigist, jumalatest või armastusest. Ainult redel ise on tõeline. Peale ronimise pole mitte midagi. (3.6)

Vestlus, mis leidis aset Varyse ja Pisinäpu vahel episoodis „The Climb“ („Ronimine“), viitab metslaste (eesotsas Jarli ja Thenni Magnariga), meeleheitlikke püüetele Müüri ületada. Baelishi elu ei ole küll nii järsk olnud, kuid tema on roninud 700 jala kõrgusest müürist märksa kõrgemale. Petyr kasvas üles Vetevool Baelishitest mõjukamate ja kõrgemat päritolu Tullyde keskel ning kasutas Lysa Arryni romantilist kiindumust temasse kavalalt ära. Jon Arryn tegi Petyrist tolliüleva Kajakalinnas, kus asus Arryni oru tähtsaim sadam, ning oma taibukusega suurendas Baelish oru sissetulekut kümnekordselt. Sellest sai alguse tema sotsiaalne tõus. Lysa ja Jon Arryni eestkostel kutsuti Pisinäpp Kuningalinna, kus ta pani kohe püsti bordelliäri, mida ta siiani oskuslikult ajab, ning edutati riigi varahoidja kohale. Varys näeb teda oma nutikusega läbi: „Kuid ta põletaks terve riigi maha, kui võiks vaid tuha üle valitseda.“ (3.4) Kui Pisinäpust saab pärast Mustvee lahingut Harrenhali isand (olgu see tiitel kui tühine tahes) loovutab ta hea meelega oma endise positsiooni Kuninga Käe kohalt tagandatud Tyrionile, et asuda oma uusi plaane ellu viima. Petyr peab Sansat võtmeks oma suuremate ambitsioonide täitmisel: ühelt poolt on tüdruk Talitundru pärijanna ja teiselt poolt näeb ta Sansas tema ema, oma armastatud Catelyni. Ja isanda tiitli saamine Arryni orus ei saa ometi olla tema saavutuste tipp. Teame esimese hooaja kuulsast „sekspositsiooni“ stseenist, et Pisinäpp tahab kõike:

Baelish: „Teate, mida kahevõitluse kaotamisest õppisin? Seda, et ma ei võida iial. Igatahes mitte nõndamoodi. See on nende mäng ja nende reeglid. Ma ei võitle nendega, ma hoopis keeran neile. Seda ma oskan. Just selline ma olen. Meie olemuse tunnistamisega saame seda, mida tahame.“ Ros: „Ja mida teie tahate?“ Baelish: „Kõike, mu kullake. Kõike, mis vähegi võimalik.“ (1.7)

Petyr Baelishi täpselt ajastatud loobumine riigi varahoidja kohast päästis ta otsesest seostamisest kuningriigi katastroofilise rahalise seisundiga, mis tuleb päevavalgele siis, kui Tyrion arvepidamise üle võtab. „Pisinäpp teeb sõrmenipsuga õhust kulda,“ ütleb käabus (3.3). Õukonna priiskamisel ei ole mitte mingit tagatist. Kui Ned Kuninga Käe ametikoha üle võttis, oli krooni võlg 6 miljonit kuldlohet, millisest summast pool võlgneti

Lannisteridele. Sõjakulutused on asjade seisu veelgi halvendanud. Tyrionil ei ole kuigi palju aega, et kuningriigi seisundit parandada – ja esmajärjekorras takistada 77-käigulise pidusöögi pakkumist Joffrey pulmas – enne kui ta juba kohtu ette kutsutakse.

Kuningriik on suure summa võlgu ka Braavose Raudpangale (vt neljandat peatükki). Olukorras, kus kuningriik on pankrotis ja Lannisteride kuld otsakorral, ei jää Cerseil muud üle, kui keelduda Raudpangale laene tagasi maksmast ning sellega tõukab ta panga mässuliste poolele. Sarjas õnnestub Stannisel Davose kaasabiga Raudpangast laenu saada, et pärast Mustvee lahes toimunud hävingut väed uuesti kokku ajada. Raudpanka veenab argument, et Seitsme Kuningriigi praegune režiim ei ole just kuigi jätkusuutlik, iseäranis siis, kui Tywin Lannister sureb. Samal ajal kui Jon ja Stannis Raudpangaga läbirääkimisi pidama hakkavad, loodab Cersei, et Myri ja Pentose pangad on valmis Tommeni valitsusele laenu andma. Tagajärgi, mis kaasnevad kuningriigi võlga Seitsmekojale, on käsitletud allpool.

Baratheonide dünastia rahaline seis on sarnane keskaegse Inglismaa omaga. Kuningriik otsis 14. sajandil ja 15 sajandi algul pidevalt viise, kuidas oma sissetulekuid mitmesuguste maksude abil suurendada, et rahastada sõda Prantsusmaaga. Must surm oli andnud majandusele ränga hoobi. Rahvastik oli vähenenud kolmandiku kuni poole võrra, mis mõjus halvasti tootlikkusele ja pani ellujääjad suuremat sissetulekut nõudma – see aitas omakorda kaasa feodaalkorra kaotamisele. Seega kui isandal oli vaja, et keegi saaki koristaks, tuli tal nüüd selle eest maksta. Püüded elavdada majandust otseste maksudega – nagu näiteks isikumaks, mis viis 1381. aastal talupoegade mässuni – osutusid rahva seas ülimalt vastumeelseks ja lisaks oli makse keeruline koguda. Majanduse turgutamisel said ülioluliseks kaudsed maksud, nagu näiteks tollimaks, mida Chaucer Londoni sadamas kogus. Aadlikud olid maa poolest rikkad, kuid rahalises mõttes vaesed: nende valdused olid tihtipeale päritud, mis tähendas, et neid ei saanud niisama lihtsalt maha müüa. Palgati tippadvokaate, kes otsiksid viise, kuidas maavalduste pealt saada raha, mida kasutada Prantsusmaal võitlevate vägede varustamiseks (sest kuningal polnud võimalik sõjaväge rahastada), sõjavangide eest lunaraha maksmiseks või Londoni ja muude linnade turgudel järjest külluslikumalt müüdavate luksus- ja esmatarbekaupade ostmiseks.

Westerose teised paigad on arenenud kaugemale rüüstamise / tribuudi andmise / altkäemaksude maksmise ja orjapidamise peamistest avaldumisvormidest, mis on ikka veel levinud dothrakide seas (vt viiendat peatükki). Westeroslaste jaoks on orjapidamine

vastuvõetamatu ja see on ka põhjus, miks Jorah Mormont pagendusse saadetakse. Ja üldiselt Krooni rahaprobleemid ülejäänud kuningriike kuigi palju ei mõjuta. Teised kuningriigid sõltuvad peamiselt naturaalmajandusest ning kasutavad turul tehingute tegemiseks vahetusvahendina väikeseid münte. Kuid Kuningalinna sõltuvus Avarmaa, Seitsme Kuningriigi kõige stabiilsema ja viljakama piirkonna ressurssidest võib talve tuleku ja toiduvarede jätkuva vähenemisega võimude tasakaalukaussi veelgi rohkem Mägiaias, Avarmaa pealinnas, elavate Tyrellide poole kallutada. Olgu tegu rikaste või vaestega, Casterly Kalju kullast ju toituda ei saa ning toiduhindade tõus töötab vallandada järjekordsed linnarahutused, põhjustades Cerseile ja trooninõukogule poliitilisi probleeme.

SEITSMEUSK

Seitsmeusk on Lõuna-Westerose valitsev usund, kuigi seda on hakanud ähvardama Punase jumala ehk R'hollori kultus, millest tuleb juttu neljandas peatükis. Seitse vastab keskaegse arusaama olulistele arhetüüpidele: Isa, Ema, Neitsi, Vanaeit, Sõdalane, Sepp ja Võõras. Kolm neist on nais-, kolm meessoost ning võõral, keda üldiselt ei kummardata, ei olegi sugu. Kolme naisfiguuri ülistamisel on selgelt mingi seos tänapäevase jumalannade kummardamisega ning tõenäoliselt ka naisjumaluste austamisega kristluse-eelses Vahemere piirkonnas ja muistses Lähis-idas. Isa hõivab jumalate hierarhias koha, mis tavaliselt kuulub peajumalale (Odinile, keda kutsuti kõikide isaks või Jupiterile, kelle nimi tuleneb väljendist „Zeus-Pater“ ehk „isa Zeus“). Sõdalast, keda võib võrrelda Thori või Marsiga, austab ilmselgelt Jaime, Sepp on tööliste kaitsja ning Võõras on see, keda kardetakse. Seitse on kristlikus mõtteviisis heaendeline number, tõsi küll, mitte nii tähenduslik kui kolmainususe kolm, kuid seitse voorust, seitse surmapattu ja Püha Vaimu seitse andi on vaid mõned näited teiste seas, mis kinnitavad selle jumalikkust.

Mõnes mõttes on seitsmeusk väga sarnane keskaegse katoliiklusega. Selle preestrid (seitsmikud ja seitsminnad) on andnud tsölibaaditootuse ja kummardavad Seitset kirikutaolistes ehitistes – või tegelikult on Kuningalinnas asuv Baelori Suur Seitsmekoda pigem katedraali mõõtu. Seitsmekodades palvetatakse ja lauldakse ülistuslaule ning Lõuna-Westeroses antakse sageli töotusi „uute ja vanade jumalate nimel“ või hüüatatakse „Andku jumalad!“ Ent näib, et kui abielu, matused ja loomulikult ka kroonimine välja jätta, ei mõjuta

usk inimeste elu kuigi palju. Setsmekojast otsitakse abi ka Mustvee lahingu hommikul, kui Sansa Punases Kantsis sellesse sisse põikab.

Sansa ei olnud kunagi näinud, et setsmekoda oleks nii rahvast tulvil ja nii heledalt valgustatud; suured vikerkaarvärvides päikesejoad langesid läbi kõrgete kristallakende [...] Õhk oli lämbe ja raske ja lõhnas viiruki ja higi järele, kristallhele ja küünlavalge.
(KH, 57)

Sansa laulab seitsmekojas ülistuslaule ja palvetab koos ülejäänud rahvaga, aga kui seitsmik palub kogudusel Joffrey eest palvetada, pöördudes Sepa, Sõdalase ja Isa poole, saab Sansal villand ja ta trügib hoonest välja.

Seitsmeusu õpetuses ei ole kuigi palju tunda eetika rõhutamist, ja mõned tegelased (nagu näiteks Catelyn ja Sam) kipuvad ütlema, et Seitsme poole palvetamine ei ole andnud tulemusi: „Seitse ei ole mitte kunagi minu palveid kuulda võtnud. Vanad jumalad ehk võtavad,“ ütleb Sam, kes soovib oma vandetootuse hiies anda (1.7). Kuigi Ned ütleb, et Catelyni jumalad on need, kes reegleid teevad, on üsna raske vahet teha sellel, millised moraalinormide erinevused on tingitud klassist, soost või etnilisest päritolust ja millised tulenevad seitsmeusu õpetusest. Seitsmikud ja seitsminnad ei ole üldiselt väga austatud: Starkide tüdrukud ei pööra seitsminna Mordane'ile erilist tähelepanu ning enamik teisi seitsmikke, keda me Lõuna-Westeroses kohtame, on saamatud, konservatiivsed ja arglikud või joodikud ja kurjategijad. Sellest kahvatuvõitu seltskonnast on kõige hullem pedofiilist seitsmik Utt, kelle poosid tema kuritegude eest üles Beric Dondarrion ja Vappideta Vennaskond – lindpriide rühm, keda juhtis Myri Thoros. Üks märkimisväärne erand on seitsmik Meribald, keda Brienne „Vareste pidusöögis“ kohtab, ent isegi tema kõnnib ringi paljajalu, et oma nooruspõlve liiderlikku käitumist lunastada. Selle poolest meenutab seitsmeusk satiirikute, näiteks Chauceri, kirjeldusi hiliskeskaegset pahelisest kirikust. „Canterbury lugude“ proloogis kirjeldab Chaucer paksu munku, kes suhtub jahipidamisse ja pidusöökidesse liigse innukusega, kerjusvenda, kes on kõrtside püsikunde ja tõeline naistevõrgutaja, abtissi, kes ahvib väljapaistvate daamide kombeid ja hoolib rohkem oma koerakestest kui nälgivatest inimestest ning indulgentsimüüjat ja kohtukubjast, kaht erinevat kirikuametnikku, kes on äraostetavad, silmakirjalikud ja mitmel moel korrumpeerunud.¹² Seitsmeusk on kuningriigi poliitikast tahtlikult välja jäetud: ülemseitsmiku jaoks ei ole trooninõukogus kohta, palees ei toimu mingit ühispalvetamist ning aadelkond ja rüütliseisus ei osale regulaarselt ühelgi missaga võrdväärset toimingul. Enne Mustvee lahingut kogunevad seitsmekotta jumalatelt kaitset paluma üksnes naised ja vanad mehed, mitte need,

kes võitlevad.

Miks on seitsmeusul (kuni Viie kuninga sõja järel toimuva ulatusliku usu-uuenduseni välja) nii vähe mõjuvõimu? Tõenäoliselt sellepärast, et seitsmeusku ei seostata õppimisega, oluliste lugemis- ja kirjutamistoimingutega. Teadmiste säilitamise ja tulevaste põlvkondade õpetamisega tegelevad hoopis meistrid, kes võivad tunnistada mis tahes usku ja kes on selgelt apoliitilised. Seetõttu ongi seitsmeusk kaotanud oma koha kuningriigi poliitikas. See ei ole juhuslik, vaid on tingitud sellest, et Maegori valitsusajal vastu võetud seadus keelas seitsmikel relvi kanda ja saatis laiali ususõdalased, religioossed sõjalised ordud, kes olid Maegori õiguslike uuenduste vastu võidelnud. „Isegi Aegon ei sekkunud usuga seonduvasse kuigi palju [...] just tema poeg Maegor oli see, kes seitsmike võimu täielikult kaotas, kuid isegi siis õnnestus seitsmikel selliste kuningate eestvedamisel nagu Baelor Õnnis uuesti võimule tulla,“ on Martin öelnud.¹³

Usu ja Krooni vaheline võimuvõitlus, mis sai uuesti hoo sisse pärast seda, kui Cersei andis järele varblaste nõudmisele, et ususõdalastel lubataks uuesti relvastuda, peegeldab varajase keskaja ühte kõige märkimisväärsemat poliitilist konflikti. Tüliõunaks oli kiriku ja kuninga suhteliste õiguste paika panemine. Inglismaal seisnesid peamised küsimused nii selles, kellel on õigus vaimulikke ametisse määrata, kui ka selles, milline on kiriklike ja tsiviilkohtute suhe. Kas kirikul peaks olema õigus lihtrahvast kirikliku kohtu ette tuua ja neile pattude eest trahvi teha (mis oleks omakorda tõhus tuluallikas)? Kas kirikul peaks olema õigus nõuda, et mõrva eest mõistetakse preestrite üle kohut kiriklikes kohtutes, kus neile ei kohaldata samu seaduseid, mis lihtinimestele (seda laialdaselt kuritarvitatud tava kutsuti „vaimulike eesõiguse nõudeks“ (*claiming benefit of clergy*))? Ja kas preestritel peaks olema võimalus Inglismaa kohtute otsuseid paavsti kuuriale edasi kaevata? Seda sorti lahkhelid viisidki vaenu tekkimiseni Henry II ja Thomas Becketi vahel. Võimuvõitlus lõppes peapiiskopi mõrvaga 1170. aastal ja kuninga kirikuvande alla panemisega – vähemalt ajutiselt.

„Paavst! Kui palju diviise tal on?“ olevat Stalin 1935. aastal küsinud. Tema õnneks ei olnud paavstil armeed, keda kristluse vaenlaste vastu võitlema saata. Keskaja kirikul oli võimalus eksiteele sattunud monarhid armulauaosadusest välja arvata ja panna riigid, mille kuningad valmistasid paavstile pahameelt, interdikti alla. Keeld jagada sakramente – ristimist, pattude andeks andmist või viimset võidmist – oli tõhus viis, kuidas allumatuid taltsutada. Ent ei ole sugugi üllatav, et kuningriigis, kus aristokraadid peavad usust lugu

ainult sõnades, on laastavate sõdade jooksul austus pühade seitsmike ja seitsminnade vastu kadunud ning nende isiklik turvalisus vähenenud. Ja üllatav pole ka see, et kui seitsmekodade ja selle vaimulike turvalisust muud moodi tagada ei suudeta, tõuseb lihtrahvas üles, et oma usku kaitsta ja nõuda seitsmike taasrelvastumist. Kui Brienne sõidab Neitsiallikale Sansat otsima, näeb ta esimesi märke rahva vagaduse taassünnist: seltskonda, kes on teel Kuningalinna, et seal õigust taga nõuda, kaasas mõrvatud seitsmike ja seitsminnade kondid.

„Need luud siin kuuluvad pühameestele, kes tapeti nende usu pärast. Nad teenisid Seitset surmani välja. Mõned surid nälga, teised piinati surnuks. Seitsmekodasid on rüvetatud, jumalakartmatud mehed ja kuradikumardajad on vägistanud neide ja emasid.” [...] Seitsmik tõstis kaarikuaia õlale ja hakkas vedama. Kerjusvennad alustasid taas laulu.“ (VP, 4)

Varblased (see võib olla viide Luuka evangeeliumile 12:6 „Eks müüda viis varblast kahe veeringu eest?“) on tõusuteel. Paljasjalgne seitsmik, keda Brienne teiste seas kohtab, selgitab: „Varblased on kõige vaguram ja kõige tavalisem lind ja meie kõige vaguramad kõige tavalisemad mehed.“ (VP, 4) Varblased on kokku kogunenud selleks, et kaitsta usklikke (vägivalla abil) ning nad nõuavad õiglust ja austust usu vastu. Hiljem arenevad neist välja Vaeste Vendade ordu – taaselustatud sõjaline ordu – ja Kerjavad Vennad, mis on justkui omaladne versioon kõrgkeskaja kerjusordudest. Sarnaselt frantsisklaste kerjumsungaorduga, kellega samasugust pruuni rüüd nad kannavad, loobuvad Kerjavad Vennad materiaalistest väärtustest ja eelistavad lihtsalt rännata ühest kohast teise, paludes almuseid ja pidades teel kohatuile jutlusi. Kui ülemvaimulik Kuningalinna mässu ajal tapetakse, nimetab Tyrion ametisse uue ülemseitsmiku, kelle Cersei samuti mõrvata laseb ning pärast seda määratakse ülemseitsmiku kohale varblane. Nagu me näinud oleme, ei võta just kaua aega enne, kui uus kord hakkab ebamoraalse käitumise vastu võitlema ja võtab kasutusele inkvisitsiooni meetodid: isoleerimine, ähvardus, piinamine ja avalik pattude ülestunnistamine. „Usk on sageli mõistlikkuse surm,“ ütleb Qyburn Cerseile (5.8). Qyburn ja Cersei peavad mõistlikkuse all silmas reaalspoliitikat, kuid selle mõiste määratlemisest on saanud usufanaatikute eesõigus.

Ja võib-olla on kuningriik revolutsiooni lävepakul. Ülemvarblane ütleb Olenna Tyrellile: „Teid on vähe, meid aga palju – ja kui paljud lõpetavad väheste kartmise...?“ (5.7) Nii jätab ta ähvarduse õhku rippu ja ei möödu just palju aega enne, kui me näeme, et varblastele ei tähenda sotsiaalne seisus mitte midagi. Nagu Tyrion Kuningalinna sündmustest kuulates irooniliselt täheldab: „Eelistan iga kell pakse ja pahelisi ja küünilisi

preestreid, [...] noid, kel meeldib pehmetel siidpatjadel persetada, maiuseid näksida ja väikeseid poisse käperdada. Pahandusi põhjustavad need, kes jumalatesse usuvad.“ (TL, 22).

AVARMAA

Nüüd, kus lihtrahva seas on pead tõstmas sedavõrd ohtlikud rahvaliikumised, oleks aeg Kuningalinnast väljapoole suunduda. Isegi ülikud on aru aru saanud, et heategevuslik annetamine ja väljapaistev vagadus on uus aristokraatlik elulaad. Sõidame nüüd lääne poole Avarmaale, Seitsme Kuningriigi aeda, mis on tuntud oma viinapuude ja nendest toodetava veini pooles – eriti tuntud on soe kuldne vein, mida valmistatakse Avarmaa ranniku lähedal asuval Lehisaaarel. Mace Tyrell hoopleb Tycho Nestorise, Braavose Raudpanga juhi ees: „Veinivalmistajate sõnul võib tegu olla viimase poole sajandi parima saagiga.“ Kui Mace lubab talle vaaditäre sügisest veini saata, vastab askeetlik ja kõrge moraaliga Tycho, et kahjuks ta veini ei joo. Avarmaa on lainjate mägede ja astanguliste viinamägede maa. Alalt voolab läbi Eksijõgi, mis niisutab selle mullakaid põlde ja toidab vilju, mis piirkonna kuulsaks on teinud. Avarmaa üle valitsevad Tyrellid, kelle vapil on kujutatud roosi, sest lilli kasvab siin külluslikult. Avarmaa rahvas on rüütlikultuuri – mis just sellest piirkonnast pärinebki – silmapaistev ja kõrgeast soost esindaja. Ser Arys Oakheart on suurepärase näide Avarmaa mehest: ta on kartmatu ja rüütellik, teda kütkestavad naiselikud võlud ning ta on vaistlikult umbusaldav dornlaste vastu, kelle keskelt ta end leiab. Usaldamatuse põhjus peitub Avarmaa – seitsmeusu hälli – ja Dorne'i vahelises iidises rivaliteedis. Ser Arys meenutab oma esivanemate kodu seinavaipu, kirjeldades neid järgmiselt: „Isand Edgerran Heldekäeline oma hunnitul troonil, sadade dornlaste pead tema jalge ees virnas” ja „Dornlaste odadest läbi puuritud Kolm Lehte Printsi kurus. Viimasel hingetõmbel sõjasarve puhuv Alester. Üleni valges ser Olyvar Rohetamm suremas Noore Lohe kõrval” (VP, 13). Need on väga vanad legendid, millest räägitakse vaid vihjamisi, kuid viide Alestarile ja Olyvarile meenutab lugu vandeendadest Rolandist ja Oliverist, kangelastest, kes võitlesid Rolandi onu (ja mõne pärimuse järgi isa) Karl Suure eest. Kaks sõpra hukkusid lahingus, mis leidis aset aastal 778 m.a.j Pürenees Roncesvalles'i mäekuruses. Neid reetis äraandja Ganelon ja tapsid Frangi kuningriiki ründavad saratseenid, kes tulid Hispaania mauri

asulatest (meenutasid paljuskki Dorne'i). Roland keeldus puhumast oma võimsat sõjasarve, olles viimse hetkeni kindel, et frangi järelvägi suudab vaenlase eemal hoida. Samal ajal vaidles kogenum Oliver Rolandile vastu ja ärgitas teda abi kutsuma. „Rolandi laul“ on tõenäoliselt 11. sajandi keskpaigast pärinev vanim Prantsusmaal säilinud poeem, kuhu on suurepäraselt koondatud eepiline kangelaslikkus, mis aitas kaasa Prantsusmaalt alguse saanud rüütlikultuuri kujunemisele.¹⁴ Pole siis ime, et see legend on Avarmaa ajalukku kaasatud, tegu on siiski maaga, mille elanikud järgivad rüütlitavasid tõsisemalt ja suurema innukusega kui Kroonimaa mehed ning väga palju tõsisemalt kui Põhja metsikud võitlejad.

Seitsmeusk jõudis Avarmaale kõige varem, sest see oli esimene piirkond, mille andaalid vallutasid. Muinaslinnas asuv Starry seitsmekoda oli peamine pühakoda enne, kui Kuningalinnas, uues pealinnas, Baelori Suur Seitsmekoda rajati. Ka Tsitadell, kus koolitatakse meistreid, kes sealt üle Seitsme Kuningriigi laiali saadetakse, asub Muinaslinnas. Kuigi nad spetsialiseeruvad mitmesugustele erinevatele pädevustele, lisades iga oskuse eest oma ketti erinevast metallist lüli, on kuningriigi kantsides või kindlustes teenivad meistrid üldiselt ravitsejad, õpetajad, sidekorraldajad (kontrollides kaarnaid) ja nõuandjad. Meistrid peavad olema meessoost. Sarnane kutsumus oli ka keskaegses Euroopas noorematel poegadel, kes isalt midagi pärimata määrati teenima teistesse kantsidesse. Ideoloogiliselt on meistrid maagiaga tegelemise vastu, olgugi et ka seda on võimalik õppida ning meistritel, kes seda valdavad, on ametiketis valüüria terasest lüli.

Muinaslinn on iseenesest meeldiv vana linnake, mille kivist häärberite ja majesteetlike gildihoonete vahel pole selliseid aguleid nagu näiteks Kirbunõgu. „See oli vitstest ja savist punutud majade linn, poriste tänavate, õlgkatuste ja puust lobudike rägastik.“ (VP, Proloog). Nagu teistes ülikoolilinnades on ka Muinaslinnas välja kujunenud kindlad kõrtsid, kus meistriõpipoisid auru välja lasevad ja kus noor praktikant Pate ootab kohtumist alkeemikuga, kellele ta ülemmeistrilt varastatud raudvõtme loovutab. Minu jaoks on Muinaslinn üsna sarnane keskaegse Oxfordiga, välja arvatud selle poolest, et tegu on ka peamise sadamalinnaga, kuhu saabub laevu kogu Seitsmest Kuningriigist, vabalinnadest ja Suvesaartelt ning ühes nendega ka teadmisi ja kaupu. See on koht, kus õpitakse ja tegeletakse kirjatööga: Kirjutajate kolle on paik, „kus muinaslinlased käisid otsimas meistriselle, kes kirjutaksid neile testamente ja loeks nende kirju. Viis-kuus tulpinud kirjatundjat istusid lahtiste lettide taga ja ootasid mõnda kundet.“ (VP, 45)

DORNE

Tywin: „Seitse kuningriiki pole terviklikud enne, kui Dorne meiega liitub.“ (4.3)

Avarmaalt reisime üle traagilise ajalooga Prints kuru, kuni jõuame välja Dorne'i, kõrvetavalt palavale ja mägisele kõrbealale, kus puhast vett napib. Lõunapoolseimate alade kuumust talutakse tänu massiivsele arhitektuurile, jahedatele plaaditud sisehoovidele ja korrapärastele veteaedadele, mida täiustavad purskaevud ja voolav vesi. Dornlased on teistest westeroslastest etniliselt eristatavad. See tumedapäine oliivikarva nahaga kuumavereline ja kirglik rahvas on maitsekas ja silmatorkav.

Isandad kandsid kalliskividega ehitud vöödega ja avarate käistega siidjaid atlassrõivaid. Nende turvised olid kaetud paksu emailiga ning inkrusteeritud häilitud vase, läikiva hõbeda ja tuhmpunase kullaga. Nende ratsud olid punast värvi ja kullakarva ja mõned isegi lumivalged, kõik sihvakad ja kärmed, pika kaela ja ilusa kitsa peaga. (MM, 38)

Dornlased võtavad mõningad tavad üle rhoynlastelt, kes rändasid Dorne'i Essoses asuva võimsa Rhoyme'i jõe kaudu: homoseksuaalsuse sallimine, naiste seksuaalne vabadus ning võrdsed pärimisõigused naiste ja meeste vahel eristavad neid Westeros patriarhaalsematest rahvastest. „Dorne on midagi muud,“ mõtleb Arys Oakheart omaette (VP, 13). Dornlaste seaduse järgi päriks Myrcella raudtrooni enne Tommenit; sellest ideest haaravad kinni Liivamaod, prints Oberyini tütre, kes tahavad isa surma eest kätte maksta. Õed, kes püüavad veenda onu Doran Martelli, Dorne'i valitsejat, isa surma eest kätte tasuma, on võrreldavad kättemaksu õhutavate naistega Islandi saagadest. Islandi saagades võtavad emad, õed ja naised enda ülesandeks ärgitada meessoost lähikondlasi tapetud sugulaste eest kätte tasuma, visates neile nina ette ohvrite vereplekilisi rõivaid ja näägutades oma poegade kallal seni, kuni nad tegutsema hakkavad.

Täpselt samamoodi proovib Tyene oma onu kättemaksule õhutada:

Tyene laotas oma tikandi laiali. Sellel oli tema isa prints Oberyin liivakarva ratsul ja üleni punases turvises, naeratus näol. „Kui ma selle lõpetan, kingin selle sulle, et sa teda paremini meele peaksid.“ „Ma ei unusta kunagi sinu isa.“ „Seda on rõõm kuulda. Paljud on selles kahtlema hakanud.“ (VP, 2)

Samal ajal kui Doran mõtleb järele Tyene plaani üle kuulutada Myrcella õiguspäraseks kuningannaks, utsitab Tyene teda veelgi tagant: „Mõned mehed mõtlevad sellepärast, et nad kardavad tegutseda.“ Enamik Islandi mehi oleks hakanud kohe tegutsema, kui mõni naine nende au kahtluse alla oleks seadnud. Doran kannatab podagra all – „Pole

ime, et sa seista ei suuda. Sul pole mingit selgroogu,“ sisiseb Ellaria Sand. (5.9) – aga ta on ka liiga tark, et Liivamadude sõnade võrku langeda. Dorne hoiab end praegu tagasi, sest Kuningalinnas toimuvad murrangud kujutavad endast head võimalust, et oma iseseivust mingis ulatuses tagasi saada.

LOHEKIVI

Enne kui jätame Westerosse selja taha, on meil veel üks peatus – Lohekivi, kust ei ole enam pikk tee teisele poole Kitsast merd. See saar Mustvee lahe sissesõiduteel on Targaryenide algupärane võimukeskus Westeroses. Seal asuv ähvardavatest mustades kividest laotud kants, millel on valüüria müürseppade nikerdatud lohekujulised tornid, on ähvardav ja sünge paik, „jumalast unustatud kaljusaar,“ nagu ütleb Stannis (MM, 36). Stannis paneb Robertile pahaks, et ta talle selle kõleda kivise kindluse andis, samas kui Tormiotsa – Raudtrooni pärija tavapärane kants – määrati Renlyle. Lohekivi rollist R’hllori kultuse keskusena Westeroses tuleb juttu järgmises peatükis. Võib öelda, et Lohekivi printsess Shireen on üks väheseid, kes on hallsoomustõvest terveks saanud. Ta sai selle kohutavalt nakkava tõve lapsena nuku kaudu, mille üks Dorne’i kapmees oli saarele toonud. Kellelgi polnud aimugi, et tema kaubad kannavad edasi hallsoomustõbe. Stannis meenutab: „Kõik soovitasid mul su saata Valüüria varemehesse, et seal kivimeeste seltsis sureksid.“ (5.4) Kuid Stannis otsis läbi kogu maailma, et leida meistrit, kes oskaks tüdrukut ravida ja Shireen päästeti – olgugi, et tema nägu oli jäädavalt moondunud. Müüri taga on hallsoomustõbi sage ja haigestunud lapsed tavaliselt surevad. Põhja-Euroopas, eelkõige Norras, Islandil ja osaliselt ka Inglismaal, levis kuni 19. sajandini hallsoomustõve pärismaailma vaste – pidalitõbi.

Kivimehed on ühiskonnast välja heidetud. Hallsoomustõbi on pannud nende naha lubjastuma nii, et haiged näevad sõna otseses mõttes välja, nagu nad oleksid kivist. Nad ei tunne oma jäsemeid ja kui hallsoomustõbi nende ajju jõuab, kutsub see esile mõrvarliku hullumeelsuse. Tavaliselt on kivimehed pagendatud Essosesse: raamatutes Vaevavetele Rhoyme’i jões, sarjas Valüüriasse (just seal Tyrion neid kohtabki). Haigusesse nakatumiseks piisab ainuüksi kivimehe puudutusest, Tyrionil aga, erinevalt oma kaaslasest, õnnestub sellest pääseda. Nii nagu kivimehed pagendati tsivilisatsioonist eemale, saadeti ka

keskaegsed pidalitõbised ühiskonnast välja, kartes nii nakatumist kui ka patustamist, mis tollase arusaama kohaselt oli haiguse põhjustanud. Pidalitõbiste haiglad rajati paikadesse, kus neid saaks põetada ühiskonnast eemal. Matthew Parise, 13. sajandi alguse ajaloolase, hinnangul oli üle Euroopa 19 000 sellist tõbilat, kuigi on raske ette kujutada, kust need arvud pärinevad. Keskaja kirjanduse järgi rändavad pidalitõbised mööda maakohti ringi ja kerjavad elatist: nad kannavad kaasas kellukest või klaprit, et inimesed nende kohalolu märkaksid, jätaksid neile annetusi või toitu ja seejärel taganeksid.

Béoruli romaanis „Tristan“ – 12. sajandi versioonis Tristanist ja Isoldest – ähvardatakse truudusetut kuninganna Isoldet pidalitõbiste kogukonda saatmisega. Kuna sel ajal usuti laialdaselt, et haigus levib seksuaalvahekorra teel, taheti temast karistuseks truudusetuse eest pidalitõbiste seksorja teha. Tristan maskeerib ennast pidalitõbiseks ja päästab oma armastatu. Tema maskeering viitab onunaise armastamisega kaasnevale moraalsele rüvetatusele. 15. sajandist pärinevas šoti poeemis, mille autor on Robert Henryson, nakatub Cresseid, kangelanna Chauceri varasemast poemist „Troilus ja Criseyde“, pidalitõppe karistuseks jumalate needmise eest. Cresseid võetakse omaks lahkes pidalitõbiste seltskonnas, kus talle õpetatakse, kuidas haigusega elada, ja surres näeb ta tehtud vigu hoopis teise pilguga.¹⁶

Balduin IV, kes on tuntud kui pidalitõbine kuningas, oli 12. sajandi Jeruusalemma valitseja. Balduini õpetaja Tyre'i William avastas, et Balduinil on pidalitõbi, kui nägi Balduinit poistekambas mängimas: poisid surusid küüntega üksteisele käsivartesse, kuid Balduin ei tundnud mingit valu. Haigus kujunes täielikult välja alles mõni aasta hiljem, puberteedieas. Arvati, et Balduinil pole palju jäänud, kuid tegelikult kestis tema valitsusaeg kokku 11 aastat ja ta suri 24-aastasena. Tema parem käsi oli haigusest rängalt kahjustatud ja arvatakse, et ta õppis selgeks – nagu Jaimegi – vasaku käega võitlemise. Looritatud isand, kivimeeste juht raamatutes, võib midagi oma olemusest võlgneda just Balduinile. Olles elanud kauem kui selle haigusega tavaliselt võimalik, on Looritatud isand mingis mõttes legend. Tyrion kahtlustab, et tema hüüdnimi võib olla hoopis päritav tiitel hallsoomustõve ohvrite järjestuses.

Raamatutes levib ka kiiremini arenev ja ülimalt nakatumisohtlik vorm hallkatk, mis käitub sarnaselt Musta surmaga. Seda võrdlust kinnitab seik Muinaslinna ajaloost, suurmeister Pycelle'i nooruspäevilt. Kui hallkatk linna jõudis, suri kolm neljandikku selle rahvastikust. Isand Quenton Pikkorn laskis linna karantiini panna: kõik sadamas olnud

laevad põletati maha ja mitte kellelgi ei lubatud linnast lahkuda. Haiguspuhangu arenemine epideemiaks suudeti Avarmaal ära hoida, kuid need, kes haiguse üle elasid, mõrvasid isand Quentoni (VP, 8). Midagi sarnast toimus ka 1665. aastal Derbyshire'is väikeses Eyami külakeses, kus suudeti kontrolli alla saada muhkkatkupuhang, mis oli vallandunud pärast seda, kui Londonist veeti linna sisse kirpudest kubisev kangarull. Eyami koguduse ülemvaimulik, puritaanlik jutlustaja võttis olukorra enda kontrolli alla ja isoleeris linna 14 kuuks, kuni haiguspuhang möödus. Piir, millest üle ei tohtinud minna, märgistati „katkukividega“, ning sellest väljapoole jääjad jätsid paigas, mida kutsuti Coolstone'iks, kivide peale toitu ja muud eluks vajalikku, saades vastutasuks äädikaga desinfitseeritud münte.

Võib-olla on ebaaus jätta Westerosega hüvasti selle kõige süngemas ja vähem armastatud nurgas. Tuleks peatuda vähemalt Lohekivi kantsi detailiderohkusel ja meisterlikkusel, mida selle rajamine oli nõudnud, ning uurida, mida tundsid esimesed sinna elama asunud Targaryenid, kes saades ettekuulutuse Valüüria huku kohta, olid jätnud maha oma tuhandeaastase kodulinna. Ent see lugu jääb juba viiendasse peatükki. Siit edasi reisime üle Kitsa mere põnevasse Braavose linna.

Ida

Ser Jorah Mormont: „Dothrakidel on külluses kaht asja: rohtu ja hobuseid.“ (1.2)

Vältimaks Volantise valimishooajaga kaasnevat kaost, suundume me itta ja võtame sihiks Dothraki mere, ulatusliku sisemaa rohuvälja, kus rändab ringi hulk dothrakide *khalasar*'e. Vastupidavad hobused, leplikkus toidu suhtes ja piisavad väärisesemete varud, et võõrustajad rahul oleksid – kõik see on hobuisandate keskel reisides hädavajalik.

DOTHRAKID

„Ma arvan, et neil on rohkem hobuseid ja märasid kui kogu ülejäänud maailmal

kokku.“

Johannes de Piano Carpini (1254)¹

Tumedajuukselised vasekarva nahaga ratsanikud, kes on jagunenud *khalasar*’ideks – khaalide juhitud sõjameeste rühmadeks – on rändava eluviisiga. Nad elavad jurtades ja toituvad peamiselt lihast: kui raseduse algstaadiumis saab Daenerysel hobuselihest villand, pakutakse talle parti, kitse ja koera. Muidugi mõista on dothrakid muljetavaldavad ratsanikud. Kõverate mõõkadega relvastatud ja nahkvestidega kergelt soomustatud sõdalased loodavad oma kiirusele, arvukusele ja välkrünnakuteks sobivatele hobustele. „Ratsanikule on kõver mõök (*arakh*) hea, sest seda on kergem käsitseda [...], kuid raudrüüs mehe vastu sellega ei saa“, ütleb ser Jorah (3.3). Nende võitlusoskused ei jää Essoses alla mitte kellelegi. Dothraki meri on ümbritsetud hobuisandate laastatud varemeis linnadega ja nende maine paneb nende teele sattujad hirmu tundma.

„Dothrakid ei poolda raha. Enamik orjadest on neile kingitusena antud,“ jutustab Jorah Daenerysele (1.3), olgugi et pole just eriti selge, mida ta sõnaga „kingitus“ silmas peab. Hobuisandate lihtsakoeline majandus põhineb rüüstamisel ja tribuudil – või õigemini kaitsemaksul. „Hobuisandad tulevad, me anname neile kingitusi, hobuisandad lahkuvad.“ selgitab Volantise tolliametnik Qavo Nogarys. (TL, 22) Vaes Dothrakis on ulatuslik turg, sest linn jääb Dothraki merd läbivale karavaniteele, mida kasutavad need, kes ei soovi purjetada mööda Valüüria varemetest või maksta Qarthis nõutavat röövellikku tollimaksu. Peamiselt kauplevad seal ida ja lääne kaupmehed omavahel. Mõnikord tulevad dothrakid sinna vastutasuks röövsaagi eest meeneid otsima, ent kui nende seotus orjakaubandusega välja jätta, ei ole nad erilised kauplejad. Orjade hankimisel on nende ohvrid tavaliselt rahumeelsed lhazareenid ehk lambarahvas, kes karjatavad oma pudulojuseid rohumaadest idas ja keda dothrakid müüvad Orjalaevade lahe linnadesse või Volantisesse. Dothrakid põlgavad seda alandlikku karjakasvatajate rahvast. „Kas hobune sigib lammastega?“ küsib Mago (1.8), kui ulatuslikud inimkaotused, mis Lhazareenist orjade toomisega kaasnesid, Daeneryst jahmatama panevad. Daeneryse heasoovilik sekkumine, et *maegi*’t (ravitseja või maag) Mirri Maz Duuri vägistamisest päästa, tasub talle rängalt kätte. Kuna nähtavasti annab Drogo Daeneryse humaansetele veendumustele järele, puhkeb *khalasar*’is tüli, mis viib kaudselt khaali surmani ja *khalasar*’i laialimineku.

Suure osa sellest, mis me dothrakide kohta teame, on edasi andnud Jorah Mormont, kes on nende keskel pikka aega elanud ja räägib soravalt dothraki keelt. Kui me neid esimest

korda Pentoses Drogo ja Daeneryse pulmas kohtame, näivad nad olevat justkui metsluse võrdkuju, eriti linlike eluviisidega Illyrio Mopatise kõrval. Ohjeldamatu purjutamine, lõkkel küpsetatud liha vitsutamine, avalik armatsemine, huilgamine, mõirgamine muusika asemel, valjuhäälnu uhkeldav ärplemine – kõik see iseloomustab dothrakide pidustusi. „Dothraki pulma, kus sureb vähem kui kolm inimest, peetakse igavaks“ täheldab Jorah (1.1). Hooplemine lahingus tehtud vägitegudega viib tõepoolest väljakutseteni: mees mehe vastu võitlus, kus kaotab see, kes sureb. Joomise ja avalikult au üle otsustamisega kipub sõdalaskultuurides kaasnema vägivald. 10. sajandi lõpupoolelt pärinevas vanaingliskeeelses poeemis, millele kirjutajad-toimetajad panid pealkirjaks „The Fortunes of Men“ („Meeste õnn“), on kujutatud just sellist võitlust mõdusaalis.

Ühelt raevunud mehelt mõdupingil,
Sellelt, kes ahnelt õlut kaanis, võtab mõõgatera elu,
sõdalane oli joonud liigagi palju veini,
ta rääkis enne liiga kiirelt;

Teine, kellele veinivalaja käsi õlut valab,
oli mõdust liigagi erutunud, suutmata taltsutada
ei oma suud ega ka tuju, kaotab ta armetult elu,
kaotades oma isanda poolehoidu, jääb ta ilma kogu õnnest
ja mehed ütlevad, et ta tappis end;
nad süüdistavad avalikult hullumeelset mõdujoodikut.²

Khaali võim oma *khalasar*’i üle sõltub tema tervisest ja jõust. Kui teised sõdalased tajuvad, et Drogo on nõrkemas, kaob kiirelt ka nende ustavus temale. „Khaal, kes ei suuda ratsutada, ei ole mingi khaal,“ seletab Jorah. „See pole Westeros, kus austatakse suguvõsasi. Siin nad austavad üksnes jõudu. Kui Drogo sureb, hakatakse tema koha eest võitlema,“ hoiatab ta Daeneryst. „Teie poeg kistakse te rinnalt ja heidetakse koerte ette.“ (1.9) Ja tõepoolest, pärast Drogo surma enamik *khalasar*’i liikmetest lahkub, jättes Daeneryse hordi üksnes mõned orjad.

Kogu barbaarsuse kohta, mida neile omistatakse – dothrakidele endile ei anta eriti sõna – on nende keel imepäraselt rikas metafooridest. Kui Drogo oma järgijatega tundmatutest mõistetest räägib, kasutab ta kenninguid ehk lühikesi ümberütlemisi, metafoorilisi fraase. Näiteks ütleb ta mere kohta „mürgine vesi“, sest hobused seda ei joo.

Vaes Dothraki linnas, mida valitseb *dosh khaleen* – surnud khaalide lesed –, kugistab Daenerys võidukalt alla toore hobusesüdame, veendes isegi skeptikuid, et laps, keda ta kannab, võib tõepoolest olla „täkk, kes kargab maailma“. Drogo vastab oma *khaleesi*’le ilmeka töötusega. Ta vannub, et vallutab Westerosi ja annab oma veel sündimata pojale „raudtooli“. „Ma viin oma *khalasar*’i läände, kus lõpeb maailm. Sõidan puust hobustega üle musta soolase vee [...] Tapan rauast riietes mehed ja purustan nende kivist majad. Vannun seda Mägede Ema ees! Olgu tähed mulle tunnistajaks.“ (1.7)

Ka dothrakide kiindumusväljendites („veri mu verest“, „mu päike ja tähed“, „mu elu kuu“) on teatav poeetiline noot, mis näitab, et kujutlusvõimet sellel looduse keskel elaval rahval jagub. Daenerys jätab oma abikaasaga kaunilt hüvasti, öeldes, et nad kohtuvad taas, „kui päike tõuseb läänest ja loojub itta, kui mered ära kuivavad ning tuul tõstab mäed lendu nagu lehed“ (1.10), olgugi et need sõnad on laenatud Mirri Maz Duuri vihkamist täis paljastusest, et kuigi Drogo on elus ja tema haavad paranenud, on khaal tänu mustale verenõidusele kaotanud oma aru. Hüvastijätusõnad, mida Daenerys kordab ka Surematute kojas, kus ta oma abikaasa ja lapsega uuesti kohtub (2.10), meenutavad värsiridu inglise ballaadist, mis väljendab võimatust või igavikku: „kui päike ja kuu tantsivad rohul / ja seda ei juhtu mitte kunagi“, või šotlase Robert Burnsi luuletusest: „kui meri ära kuivab, mu arm, ja kaljud päikse käes sulavad“. Tuntud Maailma puhul ei väljendata mere kuivamise ja mägede lendu tõusmisega mitte nii väga ilmvõimatust, vaid viidatakse hoopis Valüüria kohutavale saatusele (sellest rohkem juttu allpool).

Pole sugugi üllatav, et Dothrakide usuliste tõekspidamiste keskmes on hobujumal Suur Täkk. Nad usuvad, et pärast surma tuleb mees ühes hobusega ära põletada, nii et nad saaksid koos jumala leegitseva *khalasar*’iga taevas, tähtede keskel, ringi sõita.

Kui hobuisand sureb, tapetakse tema ratsu koos temaga, et ta saaks uhkelt pimeduse maale ratsutada. Surnukeha põletatakse ära lageda taeva all ja khaal tõuseb oma tulisel ratsul lendu, et võtta sisse koht tähtede seas. Mida vägevama leegiga mees ära põleb, seda heledamalt särab tema täht pimeduses. (TM, 72)

Neile, kes jäetakse põletamata, surmajärgne elu osaks ei saa. Pärast Mago tapmist ähvardab Drogo teda kõige häbiväärsema kohtlemisega: „Ma ei lase su laipa põletada, vaid jätan su maha vedelema, nii, et mardikad söövad sul silmad peast ja vaglad vingerdavad su kopsudes“ (1.8). Püha mägi nimega Mägede Ema on Vaes Dothraki linna lähedal asuv kultuskeskus, mis osutab naise kindlale rollile dothrakide tugevalt patriarhaalses ühiskonnas. *Dosh khaleen*’il on tõepoolest tervendajate ja ettekuulutajate võimed ning nende sõnad

Daeneryse poja Rhaego kohta on järgmised: „Täkk, kes kargab maailma, khaalide khaal. Tema ühendab dothrakid üheks *khalasar*’iks ja kõigist maailma rahvastest saab tema kari“ (1.7).

Vaes Dothrak on püha koht, kus on keelatud relvi kanda ja verd valada. Keskuses, kuhu tuleb kokku suur hulk sõjakaid *khalasar*’e, on see vajalik ettevaatusabinõu. Kristluseelisel Islandil kutsuti Althingi – iga-aastase rahvakoosoleku – lõppu *vapnatak* (‘relva haaramine’), mis tähendas, et mehed võisid jälle relvi kanda. Vanainglise keeles tähendab termin *wapentake* maa haldusüksust, mis on väiksem kui kihelkond ja tunduvalt väiksem kui maakond. Tõenäoliselt pärineb termin kohalike kodanike koosoleku nimetusest. Nii teevadki dothrakid seaduse, mille järgi võib pühas linnas ainult rahumeelselt kaubelda, ent joobnud ja meeleheitel Viserys astub sellest üle. Jorah hoiatab teda selgelt: „Ära lase dothrakidel näha, et Vaes Dothrakis mõõka kannad. Tead nende seadust“ (1.6). Drogo õnnestub verevalamise keelust mööda hiilida – ta kingib Viserysele selle ihaldatud kuldse krooni kõige kohutavamal viisil, mis võimalik. Nagu ka mongolite seas polnud tavaks ülikute verd valada, selle asemel pandi neile kotid pähe ja uputati nad ära või lasti hobustel nad surnuks tallata.

Dothrakidel on palju ühist mongoli hõimudega. Hõimud ühendas Temutšin (esimene suurkhaan Tšingis-khaan), kes elas umbes aastatel 1162–1227. Ta rajas riigi, millest sai ajaloo suurim maismaaimpeerium: 13. ja 14. sajandil eksisteerinud riik laius Aasias ja Euroopas, ulatudes Vaiksest ookeanist Kaspia mereni. Kuigi mongolid tungisid ka tänapäeva Poola ja Ungari aladele, ei püüdnud nad neid kuningriike koloniseerida või ikestada, khanaadi läänepiir oli Musta mere piirkond. Teame mongolitest küllaltki palju, sest 13. sajandi keskpaigas külastasid neid järgemööda mitmed lääne rändurid, tavaliselt kirikutegelased, kes jäädvustasid oma kogemused kroonikatesse. Nagu Jorah’gi, seletasid need mehed Mongoli impeeriumis nähtut oma lugejatele ja valitsejatele (paavstile ja Püha Rooma riigi keisrile), kelle korraldusel nad sinna läinud olid, ning tollased kirjeldused mongolitest on sarnased westeroslaste kujutlustega dothrakidest. Ent erinevalt Tuntud Maailma hobuisandatest, kes pole nähtavasti kirjaoskajad, kirjutavad mongolid ka ise oma ajalugu: nõndanimetatud „Mongolite salajane ajalugu“ jutustab Temutšini võimuletuleku loo tema järeltulijate vaatevinklist.

Ühe esimese eurooplasena külastas *orda*’t (õukond, kuigi sõna ise sarnaneb tänapäevase sõnaga ‘hord’) Johannes de Piano Carpini, kes alustas teekonda 1245. aastal, kui paavst Innocentius IV ta uue suurkhaani Güyüki juurde saatis. Johannes jutustab teda ja

tema kaaslasi tabanud äärmuslikest ilmastikuoludest, kui nad Kiievi linnast, mille mongoli rüüstajad olid peaaegu maatas teinud, ida suunas rändasid. Ta kirjutab äikese- ja liivatormidest, tugevast rahest, mille sulades uppus 160 meest, lämmatavast kuumusest ja metsikust külmast, ulgivatest tuultest ja sademete vähesusest. Ta kirjeldab raskeid rännakuid mägedes ja läbi lõputute rohuväljade, tule tegemist hobuse- või lehmasonnikust ning seda, kui vähe mongolid end pesevad. Samuti märgib Johannes, et neil pole linna ja nad elavad telkides või *ger*'ides (jurtad). Omakeskis näivad mongolid olevat sõbralik ja armastusväärne rahvas (kuigi vahel harrastavad joomatuure, mille käigus kaanitakse hapendatud määriima ehk kumõssi) ning sealsed naised on vooruslikud. Nagu dothrakidki põlgavad nad kõiki teisi rahvaid. Neile meeldib väga kingitusi saada: igas *orda*'s, kuhu Johannes saabub, päritakse kõigepealt järele, milliseid kingitusi kauge külaline ja ta kaaskond on toonud. Mongoli mehed ajavad oma päid paljaks nagu lääne mungad ja jätavad kõrvade taha pikad kokku keeratud patsid. Pisut saame teada ka mongolite uskumuste kohta: nad kummardavad kuud, kutsudes seda Suureks Imperaatoriks, ning ka naised osalevad noor- ja täiskuu ajal toimuvatel tseremooniatel, kus mehed ja loomad peavad puhastumiseks kahe tule vahelt läbi minema. Naised seisavad kahel pool äärtes, valavad puhastujad veega üle ja laulavad. Johannes, kes on rabatud mongolite distsipliinist ja omavahelisest vendlusest – ei toimu mingeid kaklusi ega vargusi – kõrvutab paratamatult mongolite omavahelist suhtumist nende kalduvusega teiste rahvaste esindajaid tappa ja lugupidamatusega, mida nad võõramaalastest väljapaistvate meeste vastu üles näitavad. Vene vürstidele ja Gruusia kuninga pojale ei saa osaks niisugune aupaklikkus nagu Johannes oleks oodanud.³

Kõigepealt saabus Johannes Batu-khaani *orda*'sse, mis ei jäänud Kiievist väga kaugele itta, ning saadeti siis edasi Sira Ordasse, suurkhaani õukonda, mis asus küllaltki lähedal mongolite impeeriumi pealinnale Karakorumile. Teekond sinna kulges läbi tänapäeva Kasahstani ja Usbekistani, läbi Hiinas asuva Xinjiaangi põhjaosa ja mööda Mongooliat edasi. Johannes märgib, et leskedel oli pärast abikaasa surma väga palju võimu ja imperaatori emale anti õigus poja äraolekul kohut mõista – paralleelina võib siinkohal välja tuua *dosh khaleen*'i võimu.

Sest see on tatarlaste komme, et printside ja ülikute õukonnad ei lagune (nende surma puhul) koost, vaid alati määratakse neid valitsema mõned naised, kellele antakse sama suur hulk kingitusi, kui nende isand oli neile (elu ajal) lubanud.

Sira Ordas avaldab Johannesele muljet hiiglaslik uhkest valgest riidest telk [...], mis oli nii suur, et oleks ära mahutanud rohkem kui kaks tuhat meest ja selle ümber oli püstitatud

plankudest tara, millele maalitud mitmekesised pildid. Siin on seltskond tunnistajaks Güyüki määramisele uueks suurkhaaniks ja selle puhul kutsutakse kõiki kumõssi jooma. Kuna eurooplased seda ei armasta, pakutakse neile hoopis õlut. Johannesel õnnestub lõpuks paavsti kiri khaanile edasi anda ja omakorda vastu võtta kirjad koju viimiseks. Suurkhaan tahab läkitada mõned oma mehed Johannesega saadikutena kaasa, kuid eurooplastele see plaan ei istu ja nad kardavad, et mongolid võidakse tee peal tappa – millisel juhul Güyüki raev langeks nii tapjate kui ka eurooplaste peale – või nad võivad osutada salakuulajateks. Ja veelgi intrigeerivamalt – „mida rohkem nad näevad vaidlusi ja sõdu, mis meie keskel aset leiavad, seda rohkem on nad innustatud meie vastu sõdima”. Ida vaatevinklist lääne nägemine – kristlik ühiskond, mille liikmed oma usunorme rohkem rikuvad kui järgivad ja kus alalõpmata valitseb joomarlus, jumalateotus, vargused ja kergemeelsus – on aluseks ärevale enesekriitikale mõnede keskaja kirjanike seas. Teose „John Mandeville’i reisid“ autor kirjeldab piinlikkust, mida ta tunneb, kui Babüloonia sultan räägib, et palju Euroopas ringi reisivatelt babüloonia kaupmeestelt on ta kuulnud, et kristlased käivad kõrtsis meelsamini kui kirikus, nad kaklevad ja varastavad, müüvad oma naisterahvaste au mõne hõbemündi eest ning kannavad naeruväärseid ja ebasüüdsaid rõivaid. Vaene Mandeville seisab vastamisi sultani saadikutega, kes räägivad soravat prantsuse keelt, ja sunnivad teda tunnistama, et nende väited on tõesed ja et sultaniriigi moslemid, kes hoiduvad alkoholist, riietuvad tagasihoidlikult ja järgivad pühendunult uskombeid, on tunduvalt vagamad.⁴ See, mida Essose inimesed Westerosesest mõtlevad (kui nad seda üldse teevad) võib olla kangesti selle sarnane.

Mongoolia kirdeosas asuva kunagise pealinna Karakorumi kohta, millele Temutšini poeg Ugedei rajas 1235. aastal müüri ümber ja mida hiljem laiendas tema nõbu Möngke, on säilinud veelgi täpsem kirjeldus. William Ruysbroeck reisis sinna 1253. aastal, et Prantsusmaa kuninga Louis IX kirjad edasi anda. William täiendab põhjalikult teadmisi, mida me Johannes kaudu mongolite kohta saanud oleme. Tänu talle saame me märksa rohkem aimu *orda* suurusest: pealiku esimesel naisel võib olla 200 vankritäit varandust. Suvel juuakse ainult kumõssi, ehk „kosmost“, nagu William kääritatud märapiima nimetab. Ta meenutab ekspeditsiooni alguspäevilt oma esimest kogemust selle joogiga: „Sel õhtul pakkus meie teejuht meile kosmost, ja õuduse ja hämmeldusega tõmbusin seda maitstes üleni higiseks, sest ma polnud seda kunagi varem joonud. Ometi tundus jook mulle vägagi mookamööda, nagu see ka tegelikult on.“⁵

William on rabatud, et mongolid söövad oma kariloomade – nii lehma, härja, kaameli kui ka hobuse – kõiki osi, vahel lastes lihal tuule käes kuivada, või siis süües seda peeneks hakituna ja toorelt. Eriti soovitatakse nende hobusevorsti. Lehma- ja määriim lüüakse vahule ning kääratakse nii mustaks kui ka valgeks kumõssiks, mitut sorti võiks, juustuks ja kohupiimaks. Mongolid panevad riietusele veidi rohkem rõhku kui dothrakid, kandes nahast, karusnahast või toornahast rõivaid, mis on sooja või pehmuse andmiseks vooderdatud puuvilla või siidiga. Sageli peetakse duelle, kus mitte kellelgi pole lubatud vahele astuda – just nagu Drogo ja Mago vahel toimuva või pulmades peetavate kahevõitluste puhul. William lootis katoliikluse Möngke õukonda tuua, kuid avastab jahmatusega, et nestoriaanid on temast ette jõudnud. Nestoriaanid järgisid teatud laadi kristlikku õpetust, mis pärines Süüriast ja levis ida suunas edasi läbi kogu Aasia. Williami hädadele lisandub ka asjaolu, et tema tõlgi mongoli keele oskus ei ole sugugi nii hea, kui too väitis, ning seetõttu saadetakse neid muudkui üha kaugemale itta, ühe *orda* juurest teiseni, enne kui nad lõpuks Karakorum ja Möngke õukonda jõuavad. Seal leiab ta eest meelepärasema seltskonna – eurooplased, kes olid tulnud Karokorum linna kauplema või tööle, teiste hulgas ka Inglise piiskopi Lorraine'ist pärit sugulane; naine, kes valmistab Williamile ülestõusmispühade puhul õhtusöögi, ning prantsuse hõbesepp, kes valmistab khaani naistele ehteid ja nestoriaanidele altarikaunistusi. Möngke õukonnas näidatakse tema kodumaa vastu üles suurt huvi: „Ja nad hakkasid meie käest põhjalikult Prantsusmaa kuningriigi kohta pärima, tunti huvi, kas seal on palju lambaid, veiseid ja hobuseid ning ehk tasuks neil kord sinna minna ja maa endale võtta.“ Ka khaal Drogos ei tekita erilist kahtlust, et kui ta võtab kord nõuks üle Kitsa mere minna ja vallutusretke alustada, suudab ta westeroslased alistada. Ennasttäis Möngke saadab Louis'le vastu kirja palvega läkitada Mongoli impeeriumisse ametlikud saadikud, kes selgitaksid, kas prantslased tahavad mongolitega rahumeelseid suhteid või sõda. William toimetab kirja kohale ja seisab hea, et see jõuaks kuningani.

„Mongolite salajane ajalugu“ koostati pärast Temutšini surma aastatel 1240–1260, tõenäoliselt perekonnakroonikana.⁶ Teos kirjeldab Tšingis-khaani sündi ja võimuletulekut oma klannis, tema võitu merkiidide ja tatarlaste (turgi keelt kõnelevad rahvad) üle, Tšingis-khaaniks kuulutamist ning seda, kuidas ta mitmesugused mongoli hõimud enda alla ühendas, abielludes Börtega, oma kuulsaimate poegade emaga, ja andes vastastikuse verevande (*anda*) mitmete mõjuvõimsate juhtidega. Nagu nii Tšingis-khaan kui ka Drogo avastavad, siis see, et mees nimetab teist „vereks oma verest“ ei takista teda võimaluse avanedes sõpra

reetmast. „Mongolite salajane ajalugu“ jutustab, et meesvangid tavaliselt tapeti, eriti kui nad ei läbinud „rattapoldi testi“. Mehed, kelle peanupp ulatus kõrgemale mongolite vankriratta teljest, hukati. Lapsed ja naised võeti orjadeks. Oma ustavuse tõestamiseks pidid nad jurta läheduses püsima. „Salajane ajalugu“ ütleb: „Olgu nad orjadeks sinu vildist ukse juures. Kui nad peaksid selle juurest lahkuma, lõika neil maks kehast välja ja kihuta nad minema“; „Kui nad lähevad eemale su laiast viltuksest, trambi puruks nende südamed ja viska nad välja.“⁷ Kihlumispidudel pakuti lambakaela ja loodeti, et tulevane abielu saab olema niisama vastupidav ja kauakestev kui see vintske roog. Võib-olla on Daeneryse katsumus – toore täkusüdame söömine – inspireeritud just tollest mongolite tseremooniast. Nagu Johannes de Piano Carpinigi kirjeldas, annab Temutšin oma aukartust äratavale emale kõvasti täidesaatvat võimu. Mongolite – eesotsas Temutšiniga – usk on šamanism, kaasa arvatud esivanematekultus, olgugi et suurkhaani pojad abiellusid naistega, kes tõid mongolite kõrgklassi nestoriaanliku kristluse. Ääretult tähtsal kohal oli vibulaskmine ja sealsed sõdalased suutsid sihtida ka täiskiirusel galopeeriva hobuse seljast. Vibunooled olid valmistatud tules kõvastatud puidust ja otstest teritatud. Metallrelvi ja nende valmistamist õpiti tundma alles [13.] sajandi alguses Hiinaga peetud sõdade käigus. Hiinlastega sõdades avastasid mongolid ka terasturvisi, mis andis nende tavapäraste rinnaplaatidega võrreldes tohutult eeliseid, ja keedetud nahast valmistatud kiivrid – vahest on ka dothrakide nahkvestid vastupidavamad, kui nad näivad.

Tšingis-khaan võttis Kesk-Mongoolia eri klannide ja hõimude ühendamise oma elusihiks ning teenetepõhise edutamise ja meisterliku vägede organiseerimise abil sulataski ta kolm Mongoolia sõjaväge üheks võitmatuks jõuks. See, kas ka khaal Drogo, kes polnud iialgi lahingus lüüa saanud ja suri lõpuks pika patsiga, oli sama palju mõjuvõimu ja kas ta oleks suutnud kõik *khalasar*’id enda alla ühendada, et üheskoos läant vallutama minna, pole kaugelti selge. Raamatutes suunduvad Drogo ja Daenerys Vaes Dothraki linna, et *dosh khaleen* Targaryenide pärijanna *khaleesi*’ks tunnistaks. Selle teekonna jooksul oleks Drogo saanud oma *khalasar*’i uusi liikmeid värvata, et sõjaretkeks valmistuda. Tema käsutuses on dothrakide suurim *khalasar*, kuhu kuulub oma 40 000 meest, kellest 10 000 lubas ta vastutasuks Daeneryse eest troonile pürgivale Viserysele toetuseks. Surres on Drogo veel kaugemal idas kui Vaes Dothrak. Lhazareeni röövretk pidi tagama piisaval hulgal orje, et hankida nende eest „puust hobused“ (sõjalaevad), mis viivad tema *khalasar*’i Westerosesse.

Kas Drogo vallutus oleks võinud õnnestuda, kui ta oleks elama jäänud? Isegi kui ta

oleks oma väed üle Kitsa mere viinud – mida ta töötab teha pärast Roberti käsilase nurjunud katset Daeneryst mõrvata – on küllaltki vaieldav, kas tema „lõugavad dothraki metslased“ oleksid Lannisteride ja Baratheonide sõjavägedest jagu saanud. Kuniks dothrakid püsivad Kitsast merest idas, ei näe Kuningalinna strateegid dothrakides erilist ohtu. Cersei lükkab ähvarduse kärmelt tagasi: „Dothrakidel [...] puudub distsipliin, neil pole ei turviseid ega piiramisrelvi.“ (1.5). Ja tal on õigus, olgugi et selles konkreetsetes stseenis üritab ta pigem oma abikaasale ära teha, kui hiilata oma geopolitiiliste teadmistega. Robert aga ajab vastu, et samal ajal kui kuningapere liikmed kantsides kõssitavad, löövad dothrakid maha iga viimsegi Kuningalinna elaniku. Kui aadlikud mõtlevad ükspäinis omaenda naha päästmisele, kaotavad nad kogu lihtrahva toetuse. Daeneryse võrdlemisi haleda väljanägemisega *khalasar* – need, kes Qarthi sortside reeturlikus rünnakus ellu jäid – ei näi olevat just kuigi tõhus lahingujõud. Dany investeering Rikkumatutesse (tervelt 8000 meest, lisaks veel õpilased) on väärt otsus.

ORJALAEVADE LAHE LINNAD

Astapor, Yunkai ja Mereen on kõik Ghiskaarlaste impeeriumi jäänukriigid, mille majandus rajaneb suuresti orjandusel. Astaporis tehakse orjapoistest eunuhhid ja seejärel eliitsõjaväelased Rikkumatud. Yunkai spetsialiseerub seksiorjadele, samas kui Meereen, kus asub õitsev orjaturg, kasutab orjatööjõudu pea kõikides valdkondades.

Igivanad Ghiskaari impeeriumi linnad neid valvavate harpüüa kujude, püramiidide ja võitlusareenidega elavad nüüd möödunud hiilguse ja oma orjarahva viletsuse arvelt. „Meie impeerium oli vana juba siis, kui Valüüriasse ilmusid lohed,“ hoopleb Yunkai kodanik Razdal mo Eraz. (3.7) Niipea kui Daenerys on Rikkumatute võitmatu eliitväe enda alluvusse saanud, on need alla käinud linnriigid talle paras sihtmärk. Nii nagu Volantises elab iga vaba mehe või naise kohta viis orja, on ka Orjalaevade lahe linnades arvukalt orje, keda valitseb terrori abil väikesearvuline eliit. Neis paigus ei ole erilisi majanduslikke alternatiive: vasekaevandused on peaaegu täielikult ammendunud ning võimsate seedripuude langetamine Ghiskaari impeeriumi ajal on kaasa toonud kõrbestumise ja mullaerosiooni. „Kui puud olid läinud, küpses pinnas kuuma päikese käes ning puhuti paksude punaste pilvedena minema“ (TL, 16). Orjalaevade lahe linnad on ebaproduktiivsed just nagu

harpüiad, nende sümbolid. Harpüiad – naise peaga ja linnu kehaga olendid, kellega Zeus oma rahvast karistab – on üdini ebaproduktiivsed. Kõige paremini teatakse neid kui olendeid, kes järjepidevalt sööstavad õnnetu kuningas Phinease söögilaua kallale, näppavad sealt toitu ja reostavad ülejäägi söögikõlbmatuks. Samamoodi käivad ka Orjalaevade lahe linnad oma naabrite juures röövretkedel, hävitades sealseid inimressursse ja tehes nende elu võimatuks.

Kas Daenerys on õnnestunud jõudu kasutamata võita selle rahva süda ja kehtestada demokraatia – valitseda linnu, mille rahvad ta on vabastanud? Liberaalsed dilemmad, mille ees Daenerys oma võimsa sõjaväe ja üha suuremat ohtu kujutavate lohedega seisab, ei sarnanegi niivõrd keskaegses maailms nähtuga, kuivõrd hoopis tänapäeva Ameerika poliitilise ja sõjalise musklitenäitamisega Lähis-Idas. Ent kõnealuste linnade endi probleemidele leiab keskaegsest maailmast mitmeid paralleele: esiteks raskused, millega seisid silmitsi Angeviinide ja Plantagenetite dünastiad Inglismaal ja Prantsusmaal normannide vallutustele järgnenud sajanditel ning teiseks prantslaste lühikest aega püsinud Outremeri kuningriik, 11. ja 12. sajandil Pühale Maale rajatud ristisõdijate kuningriik, mida me peagi lähemalt vaatleme.

Pärast seda kui Rikkumatud vabastavad Astapori, määrab Daenerys linna valitsema kolmeliikmelise nõukogu: õpetlase, ravitseja ja preestri. Üsna pea kõrvaldab aga populistist lihunik nimega Cleon mehed võimult ja õhutab rahvast nende vastu üles, väites, et nõukogul on plaan orjapidamine taas seaduslikuks teha. Cleon, kes kannab sama nime massilist tapmist toetanud ja rahvast spartalaste vastu üles ässitanud populistist Ateena riigimehega, hakkab peagi uusi Rikkumatuid treenima. Niipea kui Daenerys on Yunkaist (Kollane Linn) lahkunud, hakkavad orjakauplejad (enda arvates „targad isandad“) jõude koondama, värvates sõjasulaste vägesid ja saates inimkaubandusega tegelevatele Vabalinnadele sõna, et Lohede Ema kavatseb orjaärile kahju teha. Sel korral ei proovi Daenerys pärast seda, kui linn on alistunud, seal uut režiimi kehtestada. On selge, et ta saab valitseda ainult ühte linna korraga: linna, kus tema, lohed ja Rikkumatud parajasti viibivad. Daenerys lausub kartmatult Xaro Xhoan Daxosele: „Kui nad julgevad mind rünnata, teen seekord nende Kollase Linna maatasa.“ Kuitahes närvidele käiv Xaro ka poleks, on tal piisavalt strateegilist taipu: „Ja kuni teie, mu kallis, Yunkaid maatasa teete, tõuseb Meereen teie seljataga üles.“ (TL, 16). Kui Daenerys linnast lahkub, taastub peagi vana kord ning tema kavandatavatele muudatustele osutatakse vastupanu kildkondadevaheliste tapmiste ja sissisõjaga.

Mõjuvõimu säilitamine ja territooriumi enda käes hoidmine samal ajal, kui monarh viibib eemal, on keeruline kunst. William Vallutajale järgnenud Inglismaa kuningad nägid alatasa vaeva, et säilitada oma võimu Inglismaal ja samal ajal hoida enda käes ka ulatuslikke valdusi Prantsusmaal. Neil õnnestuski William I vallutatud piirkonnad alles hoida ja neid koguni laiendada: Plantagenetite suurriigi kõrghetkel valitses Henry II alasid Iirimaast kuni Püreneedeni. Aastal 1154 kuulus Plantagenetitele üle poole Prantsusmaast, kuid muidugi mõista ei valitsenud nad seda otse. Ent peamiselt logistiliste raskuste tõttu – üle väina oli keeruline oma valdustel korralikult silma peal hoida –, millele lisandusid veel Prantsuse kuninga kasvav võim ja Richard I Lõvisüdame surm 1199. aastal, ei suutnud Henry poeg John enamikku Prantsusmaa provintse enam enda käes hoida. Aastatel 1202–1214 toimunud Inglise-Prantsuse sõjas võitis Prantsusmaa kuningas Philip II temalt tagasi Normandia ja Anjou, nii et inglastele jäi alles üksnes Gascogne. Inglaste pingutused Saja-aastase sõja jooksul oma kaotatud provintsi tagasi saada läksid lootusetult luhta. Sõja lõpuks jäi inglaste kätte üksnes Calais, mille Edward III oli 1346. aastal pärast Crécy lahingut vallutanud.

Kui Daenerys oleks olnud usaldusväärseid asevalitsejaid – ja neid asevalitsejaid toetavaid sõjalisi jõude –, ning ta oleks jätnud teised linnad nende hoole alla, siis vahest oleks tema kontroll Orjalaevade lahe üle tõhusam olnud ja orjade vabastamine püsivamaid tulemusi andnud. Ent nagu koalitsiooniväed Iraagi ja Afganistani puhul viimastel aastatel näinud on, siis juhul, kui sissetungijatel ei õnnestu suurt hulka rahvastikust veenda, et demokraatia ja ühiskondlik muutus on vajalikud, saab uus režiim püsima jääda vaid sõjaliste jõudude abil. Niipea kui väeüksused lahkuvad, kukutavad vanad hõimud, uued kildkonnakoalitsioonid ja naabrite salajased mõjujõud vastloodud valitsuse. Just nagu volantislane Qavo sõnab Tyrionile:

„See upsakas lapsuke on otsustanud orjakauplemise hävitada, aga orjadega kaubitsemine pole kunagi kõigest Orjalaevade lahega piirdunud. See oli osa tervet ilma katvast merekaubandusest ja lohekuninganna on vee sogaseks peksnud.“ (TL, 22)

Kapitalismi ja globalisatsiooni jõududele vahele segamine ning turgu sekkumine on ohtlik tegu ja Daeneryse Meereeni linn peab selle eest kallist hinda maksma.

Teise paralleelina Dany olukorrale võib välja tuua Jeruusalemma kuningriigi – mõnikord tuntud ka kui Outremer ('üle mere') – rajamise Pühale Maale Esimese ristsõja tulemusena. Vaatamata juhtide mitmesugustele arvamustele ja asjaolule, et tegu oli Lähis-Ida kõige paremini kaitstud linnadega, olid ristsõdijad suutnud 1099. aastaks alistada nii Antiookia kui ka Jeruusalemma. Üsna ruttu pärast seda pöördus enamik eurooplasi, olles

oma töötused täitnud, tagasi koju, ning vallutatud alad jäeti Bouilloni Godfrey kontrolli alla. Pärast Godfrey ootamatut surma järgmisel aastal kutsuti Jeruusalemma tema vend Baldwin, kes kuulutas ennast kuningaks. Baldwin ja tema järeltulijad suutsid oma valdusi laiendada piki Vahemere rannikut, põhjast Antiookiani ja lõunast mööda Jordani orgu. Itta jäävad aga moslemite linnad Damaskus ja Aleppo. Kuna sisemaal rohkem laieneda ei olnud võimalik, jäi kuningriik kitsaks rannikuribaks, mille idaküljele rajati võimsad ristsõdijate kindlused, nagu näiteks Krak des Chevaliers Süürias. Aastaks 1144 oli põhja pool asuv Edessa moslemitele kaotatud. Teine ristsõda kukkus läbi – osaliselt rumala otsuse tõttu Damaskust rünnata – ning Jeruusalemma kuningriigi põhjaterritooriume ei suudetud tagasi võita. Kui Saladin 12. sajandi teisel poolel moslemite seas võimule tuli, piirasid ühtsed moslemite väed ristsõdijate riigi ümber. Kuna Bütsantsi keiser oli Seldžuki türklaste käest lüüa saanud, ei olnud abi loota ka idapoolsetelt kristlastelt. Jeruusalemma isandate vahel läks peaaegu kodusõjaks ning pärast seda kui kristlased 1187. aastal Hattini lahingus Saladini vägede käest lõplikult lüüa said ja nii Jeruusalemm kui ka teised ristsõdijate linnad alla andsid, oli peaaegu kogu kuningriik kaardilt kadunud. Kolmanda ristsõjaga rajati uus kuningriik, mille keskuseks sai Akko, kuid Jeruusalemma tagasi võita ei suudetud. Vaatamata üle nelja aasta Pühal Maal viibinud (1250–1254) Prantsuse kuninga Louis IX pingutustele, püsis kuningriik killustunud linnade kogumina. Pea terve sajandi valitsesid Antiookia-Tripolit ja Akkot isandad, kes viibisid ise linnadest eemal, kuni lõpuks, vastavalt aastal 1289 ja 1291, langesid linnad Egiptuse ja Levanti mamelukkide kätte. Mamelukid olid orisõdurid, kes pärinesid Krimmist ja Mustast merest põhja jäävatelt maadelt. Kui mongolid need alad ära vallutasid, astusid orisõdurid olulise sammu ja liitusid lõunasse jäävate moslemi vägedega (kes olid samuti mongolite vastu vaenulikult meelestatud).

Just mamelukid olid varem peatanud mongolite tungimise veelgi kaugemale lõunasse Lähis-Idas, lüües Hulagu-khaani 1260. aastal Ain Jaluti lahingus Kagu-Galileas. Järgmisel aastal, Esimese Homs'i lahinguga, aeti mongolid täielikult Süüriast välja.

Paratamatult tekib kiusatus mamelukkide ja mongolite vahelist vastasseisu võrrelda Rikkumatute kuulsa võiduga dothrakide üle Qohori lahingus, kus 3000 Rikkumatut astus vastu 50 000 lõugavast dothrakist koosnevale *khalasar*'ile. Lahingus jäi ellu ainult 600 Rikkumatut, kuid langes 12 000 dothrakit. Lüüa saanud hobuisandad lõikasid oma patsid maha ja viskusid Rikkumatute jalge ette, näidates üles austust nende saavutuse vastu. On täiesti kindel, et alistatud mongolid oma hoolikalt kõrvade taga kinnitatud patse maha ei

lõiganud. Nad läksid eemale haavu lakkuma, et siis niipea kui võimalik naasta ja oma lüüasaamise eest kätte tasuda. Ent sisemiste vastuolude tagajärjel hakkas Mongoli impeerium eraldi khanaatideks killustama. Hulagu nõbu Berke-khaan, Kuldhordi juht, kes oli pöördunud islamiusku, tundis õudu, nähes, kuidas Hulagu oma vägedega Süürias ja Palestiinas asuvatesse islami pühapaikadesse tungis ja pea 500 aastat Lähis-Ida valitsenud Abbasiidide kalifaadi kukutas. Pärast Humsi lahingut kutsuti Hulagu Mongoli pealinna Karakorum tagasi, sest valisev suurkhaan Möngke-khaan oli vahepeal surnud ja Hulagu oli tema potentsiaalne pärija. Selleks ajaks, kui Hulagu oma Iraanis asuvatele aladele tagasi saabus, oli vahepeal mamelukkidega liitunud Berke tema vastu sõja kuulutanud.

Just nagu Orjalaevade lahe linnad, ei suutnud ristisõdijate riigid ilma lääne toetuseta püsima jääda. Ristisõdijate riigi rajamine oli võimalikuks saanud ainult tänu lahkhelidele islamiusuliste naaberalade juhtide seas ning Esimese ristisõja ja selle eestvedajate kultuurilisele enesekindlusele. Ent geopoliitiliste muutuste tõttu – mis olid tingitud mongolite sissetungidest ja asjaolust, et ristisõdijad löid 1204. aastal Konstantinoopoli rüüstamisega ületamatu kiilu ida ja lääne kristlaste vahele –, ja Jeruusalemma parunite sisevõitluse tulemusel ei olnud uue riigi püsijäämine võimalik.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Eugene Nida (1991: 19) on öelnud järgmist:

Mõni elukutseline tõlkija on märkimisväärselt uhke, väites, et ei lähtu tõlkimisel mitte ühestki teooriast, vaid lihtsalt tõlgib. Ent tegelikkuses on kõigil inimestel, kes selle keeruka ülesandega tegelevad, mingit sorti alus- või peidetud teooria, isegi kui see on veel väga algeline ja seda kirjeldatakse lihtsalt kui „truuks jäämist sellele, mida autor öelda soovis“.

Teisisõnu võiks Nida sõnadest välja lugeda, et isegi kui tõlkijad seda ei tunnista, on alati miski, millest nad oma valikutes juhinduvad. Kuigi ei ole olemas ainuõigeid juhtnööre, kuidas tõlkida tuleb, ja ka tõlketeaduse kõige populaarsematele teooriatele leidub alati kriitikuid, aitab eri teooriatega tutvumine tõlkijal oma tõlkeprotsessi paremini mõtestada ning teadlik tegutsemine on kahtlemata abiks ka tõlkeprobleemide lahendamiseks sobivate tõlkestrateegiate valimisel.

Kõigepealt tuleks selguse tagamiseks defineerida kesksed mõisted „meetod“, „strateegia“ ja „tehnika“. Eelnimetatud mõistete all on magistripunktis silmas peetud Lucia Molina ja Amparo Hurtado Albiri määratlusi. Tõlkemeetod on Molina ja Hurtado Albiri järgi tõlkija üldine valik, mis sõltub tõlke eesmärgist ja mõjutab kogu teksti, sh ka mikroühikute tõlkimist ehk tõlketehnikaid. Tõlkestrateegiad on osa protsessist ehk toimingud, mida tõlkija kasutab tõlkeprotsessi ajal ilmnevate probleemide lahendamiseks, ja tõlketehnikad on nende reaalne väljendus lähtetekstis. Seega mõjutab Molina ja Hurtado Albiri järgi strateegia tõlkeprotsessi, tehnika aga tulemust. (Molina ja Hurtado Albiri 2002: 507–508)

See peatükk on jagatud kolmeks alapeatükiks. Esimeses analüüsitakse lähteteksti, teises antakse ülevaade tõlkimisel kasutatud tõlkemeetodist, mille valimisel juhendatakse eelmises alapeatükis tehtud lähteteksti analüüsist, ja kolmandas kirjeldatakse tõlkeanalüüsi aluseks olevaid tõlketehnikaid.

2.1 Lähteteksti analüüs

Magistriprojektis analüüsitud tekst pärineb populaarteaduslikust teosest. Teose sissejuhahtuses ütleb Larrington järgmist:

Örisejad, nälpsajad ja kaalul olevad kuningriigid: „Troonide mäng“ / „Jää ja tule laul“ kätkeb ühelt poolt esimest sorti fantaasiasaadusi, nagu mantikorid ja lohed, valged vaimud ja veremaagia, ning teiselt poolt vägagi tõepäraseid poliitilisi, religioosseid ja ühiskonnakorralduslikke küsimusi.” (Larrington 2016: 1)

Nende sõnadega võtab Larrington hästi kokku teemad, mida ta oma teoses käsitlema hakkab. Teos tervikuna on väga teaberikas ning selles kasutatud katkendid ja ümberjutustus G. R. R. Martini romaanisarjast on tihedalt läbi põimunud pärismaailma kirjanduse ja ajaloosündmustega. Esitatud on ka rohkelt tsitaate „Jää ja tule laulust“, „Troonide mängu“ telesarjast ning keskaja kirjandusest. Kohati on kasutatud tsitaadid algselt olnud vanainglise keeles ning Larrington on pidanud vajalikuks need ka sellisel kujul säilitada.

Carolyne Larringtoni võime fiktsiooni ja reaalsust pealtnäha nii sundimatult siduda annab tunnistust tema põhjalikest teadmistest selles valdkonnas. Pidev piiride kompamine fiktsiooni ja väljamõeldise, populaarteadusliku ja ilukirjandusliku stiili vahel osutus tõlkimisel omamoodi katsumuseks ning mängis rolli ka sobiva tõlkemeetodi valimisel.

Peter Newmark rõhutab, et enne tõlkima asumist ja sobiva tõlkemeetodi valimist tuleb lähtetekstist täielikult aru saada ning seda tõlkija vaatepunktist analüüsida. Ta pakub lähteteksti analüüsimiseks välja järgmised kategooriad: teksti eesmärk, tõlkija eesmärk, teksti stiil, potentsiaalne lugejaskond, autori hoiak, sihtteksti avaldamiskoht ja teksti kvaliteet. (Newmark 1988: 11) Just eelnimetatud kategooriatest ongi magistriprojekti lähteteksti analüüsimisel eeskuju võetud ja kuna need olenevad suuresti tekstitüübist, on ka sellele tähelepanu pööratud.

Tekstitüüpi peavad tõlkemeetodi valimisel oluliseks näiteks Newmark (1988), Reiss (1976) ja Bühler (1934). Kõik nad eristavad kolme tekstitüüpi: 1) informatiivne, 2) ekspressiivne ja 3) vokatiivne (Bühleri ja Reiss nimetavad vokatiivset funktsiooni vastavalt apellatiivseks ja operatiivseks). (Munday 2016: 115) Informatiivne tekst on puhas faktide – mis tahes teabe, teadmiste ja arvamuste – edastamine. Selliseid tekste iseloomustab loogiline keelekasutus ja nende tekstide peamine fookus on sisul. Ekspressiivsete tekstide puhul kasutab autor keele esteetilist mõõdet ning põhirõhk on autoril endal ja vormil. Vokatiivsed tekstid seevastu seavad keskmesse lugeja ja eesmärgiks lugeja mõjutamise. (Newmark 1988: 34).

Populaarteaduslikke tekste peab Newmark (1988: 40–41) peamiselt informatiivseteks ning tunnusjooned, mida ta populaarteaduslikele tekstidele omistab – lihtne, kuid mitmekesine sõnavara ja lihtsad grammatilised struktuurid – on iseloomulikud ka Larringtoni teosele. Samas lisab Newmark (1988: 42), et väga vähesed tekstid on nn puhta funktsiooniga ja kuigi rõhuasetus on enamasti ühel funktsioonil, leidub enamik tekstides kõiki kolme funktsiooni. Näiteks kirjanduslikke teemasid käsitlevates informatiivsetes tekstides – just nagu magistriprojekti lähteteksti –, kus sageli väljendatakse väärtushinnanguid, on küllaltki tähtis roll ka ekspressiivsel funktsioonil. (Newmark 1988: 40) Eelkirjeldatu põhjal on magistriprojekti lähtetekst informatiivse ja ekspressiivse tüübi kombinatsioon, kuid selle põhirõhk on siiski informatiivsel funktsioonil.

Stiili poolest on tekst justkui segu ilukirjanduslikest elementidest ja kõnekeelsetest väljenditest – kord kirjeldatakse mõnda paika või tegelast rohkete kõnekujundite ja mahlakate väljenditega, siis jälle on keelekasutus vaba ja vahetu. Mõne koha peal jääb mulje, justkui olekski autor taotluslikult G. R. R. Martini romaanidele omast stiili matkinud. Larrington on kasutanud tuntava stiilivarjundiga sõnu ja väljendeid. Keeruliste lausete ja kireva sõnavaliku tõttu on laused kohati mitmemõttelised, jättes ruumi eri tõlgendustele. Seega on teoses olulisel kohal ka autori esteetilised püüdlused, mis Reissi teooria järgi on omased just ekspressiivsetele tekstidele. Peale selle peab Reiss ekspressiivsetele tekstidele iseloomulikuks ka autori esiletõstmist. (Munday 2016: 115) Siinses lähtetekstis aitab autorit esile tõsta näiteks mina-vormi kasutamine.

Kõige selle juures on autori toon sõbralik ja soe. Larrington ei aseta end lugejatest kõrgemale, vaid pigem justkui arutleks võrdväärssetega. Larringtoni tagasihoidlikkus peegeldub näiteks selles, et ta võtab oma teose kokku järgmiselt.

Mis oleks veel parem viis lõpetada meie kirjanduslikku avastusretke, kui kasutada tsitaati „Troonide mängust“? Nagu Varys ütleb teose „Westerose suurimad piiramised“ kohta Tyrionile: „Huvitav teema. Kahju, et suurmeister Ch’Vyalan ei olnud parem kirjanik.“ (Larrington 2016: 241)

Näib justkui vihjaks Larrington selle tsitaadiga naljatledes endale.

Eelkirjeldatut arvesse võttes saab määratleda magistriprojekti analüüsitava tõlke eesmärgi ja sihtpubliku. Selle tõlkeülesande puhul lähte- ja sihtteksti eesmärgid kattuvad. Mõlema eesmärk on romaani- ja telesarja austajatele teabe edastamine ning seejuures esteetilise ja meelelahutusliku naudingu pakkumine.

Lähte- ja sihtteksti potentsiaalsel lugejaskonnal on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Mõlemad on kursis „Jää ja tule lauluga“ ning „Troonide mänguga“, kuid neid eristab

kultuuriruum ja sellest tulenevad teadmised (nt ei pruugi vihjed Shakespeare'ile olla eesti lugejale sama arusaadavad kui inglise lugejale). Nii romaani- kui ka telesari on ülimenekad ja neil on huvilisi paljudest vanuserühmadest, kuid nende sisu arvesse võttes on suurem osa austajaid siiski täisealised. Selle põhjal julgen oletada, et suurem osa sihtpublikust valdab inglise keelt. Eelmainitud asjaolu pidasin silmas näiteks siis, kui valisin sobivad tehnikad vanaingliskeelsete väljendite ja ingliskeelsete terminite päritolu seletavate fraaside tõlkimiseks.

2.2 Tõlkemeetod

Paljud tõlketeadlased näevad tõlkimist kahe vastanduva poolena (nt Venuti kodustav vs võõrapärastav, Nida dünaamiline vs formaalne, Nordi dokumentaalne vs instrumentaalne) (Pym 2014: 32). Ka Newmarki (1988: 54) järgi on tõlkimise keskne probleem see, kas tõlkida otse või vabalt. Newmark (1988: 45) nimetab neid vastanduvaid pooli kommunikatiivseks ja semantiliseks meetodiks. Kommunikatiivse meetodi eesmärk on tõlkida selliselt, et sihtteksti mõju oleks võimalikult sarnane lähteteksti mõjule ning pöörata tähelepanu sellele, et nii sisu kui ka keel oleksid lugejale vastuvõetavad ja kergesti arusaadavad. Selline tõlge keskendub sõnumile ja on tavaliselt lihtne, selge ja loomulik. Kommunikatiivsele meetodile vastandub semantiline meetod, mille eesmärk on saavutada originaaliga võimalikult sarnane kontekstuaalne tähendus. Semantiline tõlge on individuaalne, keskendub autori mõtteprotsessile ja püüab edasi anda tähendusnüansse. Seega võib öelda, et kui kommunikatiivne tõlge on suunatud sihttekstile ja seab keskmesse sihtteksti lugeja, siis semantiline tõlge on suunatud lähtetekstile ja seab keskmesse autori. (Newmark 1981: 39–41, Newmark 1988: 45–48)

Kuna magistriprojekti jaoks tõlgitud teos on peamiselt informatiivse funktsiooniga tekst, mille eesmärk jääb sihttekstis samaks, on selle tõlkimisel juhitud eeskätt kommunikatiivsest meetodist. Kommunikatiivse meetodi rakendamine väljendub näiteks selles, et pidasin paremaks joonealuseid märkusi vältida ja võõrapärased elemendid lugejale arusaadavaks teha otse sihttekstis. Selle kasuks otsustasin ka seetõttu, et sihttekstis seletamist vajavaid elemente ei ole teoses kuigi palju ja seega ei koorma need lisandused teksti liigselt. Suurem osa väljendeid, mida sihtteksti lugejale täpsemalt selgitada tuleks, on tundmatud ka

lähteteksti lugejatele ja autor on need raamatu lõpus juba lahti seletanud. Leidsin, et korraga nii teose lõpus olevate märkuste kui ka joonealuste märkuste kasutamine võib tekitada lugejas segadust ja teha lugemise ebamugavaks.

Veel peegeldub kommunikatiivse meetodi kasutamine selles, et teksti lugejat silmas pidades kasutasin sihtkeelele omaseid kirjavahemärke, näiteks kasutasin inglise keelele omaste semikoolonite asemel enamasti koma või punkti. Loetavuse tagamiseks lisasin lausetesse sidendeid, jätsin mõnel juhul ära sõnakordused või kasutasin ladusama teksti saavutamiseks sünonüüme. Näiteks tõlkisin konstruktsiooni *so too* (nt *So too Khal Drogo has little doubt that he will achieve victory over the Westerosi [...]*), millega lähteteksti autor sageli lauset alustas, teksti sujuvuse saavutamiseks mitut eri moodi (nt „ka“, „samamoodi ka“, „nii ka“ jne).

Kuigi teksti tõlkimisel on põhirõhk alati ühel meetodil, lisab Newmark, et semantiline ja kommunikatiivne meetod on kohati kattuvad ja tavaliselt on tõlge lihtsalt rohkem kommunikatiivne ja vähem semantiline või vastupidi. (Newmark 1981: 39–41, Newmark 1988: 47–48) Nii võiks öelda ka magistriprojekti lähteteksti kohta – põhirõhk on selle tõlkimisel küll kommunikatiivsel meetodil, kuid tõlkes on ka semantilise meetodi elemente. Nagu eelmises alapeatükis selgus, on Larringtoni teoses esindatud nii informatiivne kui ka ekspressiivne funktsioon ja semantilisele meetodile omaseid tehnikaid kasutasingi peamiselt just ekspressiivse funktsiooniga tekstiosade tõlkimiseks. Näiteks rakendasin neid keskaja kirjandusest pärinevate katkendite ja luuletuste tõlkimisel, sest pidasin nende puhul esmatähtsaks just vormi, autori sõnakasutust, sõnade tähendusnüansse ja stiili.

Seda, et tegu on tõlkega, tulevad sihtteksti lugejale meelde ka tõlkesse alles jäänud vanainglisekeelsed fraasid. Lähtudes eelmises alapeatükis tehtud oletusest, et valdav osa sihtpublikust oskab inglise keelt, otsustasin need sulgudesse alles jätta. Arvasin, et inglise keele oskajate jaoks võib olla huvitav näha, kuidas erines vanainglise keel nüüdisaegsest inglise keelest.

Newmark rõhutab, et kommunikatiivse meetodi puhul on esmatähtis loomulikkus ja selle tagamiseks tuleb sageli lähtetekstist eemalduda ja oma tõlke juurde pärast mõne aja möödumist tagasi tulla (Newmark 1988: 26). Ka mina lasin pärast tõlkimist sihttekstil mõnda aega seista. Kui esimesel korral pidasin esmatähtsaks mõtte võimalikult täpset edasiandmist ja teksti sujuvusele liigselt ei keskendunud, siis teisel korral ma enam läheteksti ei vaadanud

ja tegelesin ainult sihtteksti loomulikumaks muutmisega. Teisisõnu võib öelda, et esimesel korral oli fookus suunatud lähtetekstile, teisel korral aga sihttekstile. Sellest järeldeb, et kuigi tulemuseks on suuremas osas kommunikatiivne tõlge, kasutasin tõlkeprotsessi vältel mõlemat meetodit kombineerituna.

2.2 Tõlketehnikad

Toetun magistrip projekti lähtetekstis esinenud tõlkeprobleemide analüüsimisel Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikatele. Nende järgi võimaldavad tõlketehnikad tõlget analüüsida ehk vaadata, kuidas tõlketulemus töötab kõrvutatuna vastava ühikuga lähtetekstis. Molina ja Hurtado Albiri välja pakutud tõlketehnikad on suuresti nii Vinay ja Darbelnet' kui ka Newmarki tõlkeprotseduuride täiendus. Magistrip projekti sihtteksti analüüsimiseks näis see liigitus kõige paremini sobivat sellepärast, et nad eristavad selgelt tõlketehnikaid strateegiast ja meetodist, käsitlevad teksti ja tõlget üldiselt, mitte konkreetseid keelepaare (nagu näiteks Vinay ja Darbelnet, kes keskenduvad inglise ja prantsuse keelele), lähtuvad põhimõttest, et tõlketehnikad on funktsionaalsed (ei ole õiget ega valet tehnikat, vaid need sõltuvad kontekstist ja meetodist) ning kasutavad kõige levinumaid termineid. (Molina ja Hurtado Albir 2002: 498–499)

Alljärgnevalt on välja toodud Molina ja Hurtado Albiri (2002: 499–500) tõlketehnikad, mida võimaluse korral olen illustreerinud mõne näitega sihttekstist. Kuna magistrip projekti analüüsitavates peatükkides esinevaid kultuurispetsiifilisi probleeme vaadeldakse põhjalikult järgmises peatükis, toon siinkohal illustreerivaid näiteid kogu Larringtoni teosest.

- **Adaptatsioon** (*adaptation*) on lähteteksti kultuurielemendi vahetamine sihtkultuuri omaga. Adaptatsiooni on kasutatud näiteks lähtetekstis esinenud fraasi *an alligator-like creature* tõlkimisel vastega „krokodillitaoline olend“. Krokodill ei ole küll meie kultuurile omane loom, kuid siiski on see eestlaste tähendusväljas prototüüpsem kui alligaator.
- **Amplifikatsioon** (*amplification*) on sellise seletuste/täpsustuste lisamine, mida lähtetekstis pole. Näiteks esines lähtetekstis nimetus *chaplain*, mille vasteks sai sihttekstis „kaplan **ehk** preestervend“. Kuna sõna „kaplan“

tähendab ka näiteks haiglavaimulikku või muude eriülesannetega preestrit, pidasin vajalikuks täpsustada, et tegu on just sõjalise ordu vaimulikega ehk preestervendadega.

- **Laenamine** (*borrowing*) on teisest keelest sõna või väljendi ülevõtmine, nii mugandustega kui ka ilma. Mugandustega laenamise korral kohandatakse sõna kirja pilti sihtkeele normidega. Mugandustega laenamist on kasutatud näiteks nimetuse *Assassins* tõlkimisel sõnaga „assassiinid“. Siinkohal ei ole silmas peetud mitte sõna üldist tähendust „palgamõrvar“, vaid 11.–13. sajandil tegutsenud salamõrvarite ordu.
- **Kalka** (*calque*) on võõrkeelse sõna või fraasi sõnasõnaline tõlge.
- **Kompenseerimine** (*compensation*) on lähteteksti teabe- või stilistilise elemendi paigutamine sihttekstis mõnda teise kohta, kuna seda pole võimalik samas kohas edasi anda.
- **Kirjeldus** (*description*) on termini või väljendi asendamine selle vormi ja/või funktsiooni kirjeldusega. Näitena võib tuua järgmise lause lähtetekstist: *Like Shakespeare's version of Henry V, Renly can bring a 'little touch of Harry in the night' to the men who serve him.* Tõlkisin selle järgmiselt: „Nii nagu Shakespeare'i kujutatud Henry V, suutis ka Renly oma sõdureid ööl enne lahingut rahustada“. Väljend *little touch of Harry in the night* pärineb Shakespeare'i näidendist „Henry V“ ja tuleb sellest, et armastatud kuningas Henry V, nooruspõlve nimega Harry, käis õhtul enne lahingut oma sõdurite juures, et neid rahustada. Kuna eestlaste jaoks ei ole kõik Shakespeare'i teosed nii tuntud kui inglastele ja tõenäoliselt ei ütleks see väljend eesti lugejale midagi, otsustasin allusioonist loobuda ja tõlkida lihtsalt väljendi mõtet.
- **Diskursiivne loome** (*discursive creation*) on sellise ajutise vaste kasutamine, mis on ilma kontekstita täiesti mõistetamatu.
- **Väljakujunenud vaste** (*established equivalent*) on tunnustatud tõlkevaste kasutamine (nt sõnaraamatutes olevad terminid või väljendid). Näiteks on lähtetekstis esineva sõna *werewolf* tunnustatud vaste „libahunt“.
- **Üldistamine** (*generalization*) on üldisema või neutraalsema termini kasutamine. Üldistamist on kasutatud näiteks lähtetekstis oleva termini

leprosarium tõlkimisel sõnaga „tõbila“. Sõnaga *leprosarium* tähistatakse paika, kus ravitakse pidalitõbiseid.

- **Lingvistiline amplifikatsioon** (*linguistic amplification*) on lingvistiliste elementide lisamine sihttekstis ja seda kasutatakse peamiselt dubleerimisel või subtitreerimisel.
- **Lingvistiline kokkusurumine** (*linguistic compression*) on lingvistiliste elementide kokkusurumine sihttekstis. See tehnika vastandub lingvistilisele amplifikatsioonile ning on samuti vajalik peamiselt subtitreerimisel ja dubleerimisel.
- **Otsetõlge** (*literal translation*) on sõna või väljendi tõlkimine sõna-sõnalt. Sõnasõnalist tõlget on kasutatud näiteks lähtetekstis esinenud väljendi *thrust-and-parry rapier work* tõlkimiseks vastega „torka-ja-pareeri stiilis vehklemine“.
- **Modulatsioon** (*modulation*) on vaatepunkti, fookuse või kognitiivse kategooria muutmine sihttekstis (nt asendatakse abstraktne konkreetsega, põhjus mõjuga, vahendid tulemusega, osa tervikuga või üks geograafiline asukoht teisega).
- **Täpsustamine** (*particularization*) on sõna tõlkimine konkreetsema või täpsema vastega kui lähtekeeles, üldistamise vastand.
- **Kitsendamine** (*reduction*) on lähtetekstis esitatud täpsustava teabe vähendamine, amplifikatsiooni vastand.
- **Asendamine** (*substitution*) on keeleliste elementide asendamine mittekeelelistega (nt žestidega) või vastupidi. See kategooria puudutab eelkõige suulist tõlget ja seetõttu seda Larringtoni teose tõlkimisel rakendada ei tulnud.
- **Transpositsioon** (*transposition*) on sõnaklassi vahetamine (nt nimisõna asendamine verbiga). Transpositsiooni on kasutatud näiteks järgmise lause tõlkimisel: *Tyrion's furious **threat** when he fears that Cersei will avenge his strategic dispatch of Myrcella to Dorne [...] will seal his fate.* Selleks et lause mõte oleks selgem, asendati nimisõna *threat* sihttekstis verbiga „ähvardama“. Sihttekstis olev lause näeb välja järgmine: „Kartes, et Cersei maksab talle kätte Myrcella strateegilise lähetamise eest Dorne'i, **ähvardab** Tyrion oma

õde raevukalt [...]. Need sõnad saavad Tyrionile Lilla Pulma järel saatuslikuks.“

- **Variatsioon** (*variation*) on lingvistiliste või paralingvistiliste elementide (intonatsiooni ja žestide) muutmine, näiteks teksti tooni või sotsiaalse ja geograafilise murde muutmine. Kuna lähte- ja sihtteksti eesmärgid on samad ja soovisin, et teksti toon sihttekstis säiliks, ei pidanud ma vajalikuks seda tehnikat kasutada.

3. PROBLEEMID REAALIDE TÕLKIMISEL TEOSE „WINTER IS COMING: THE MEDIEVAL WORLD OF GAME OF THRONES“ NÄITEL

Enikő Terestyény (2011: 13) nendib, et tõlkimine on tugevalt kultuuriga seotud ja rõhutab, et kultuurispetsiifilised elemendid ehk reaalsed on alati tõlketeoreetikute ja tõlkijate huviorbiidis olnud. Newmark (1988: 103) defineerib kultuuri kui ühe kindla keele kõnelejaskonna eluviisi ja selle ilminguid. Kultuurispetsiifilisteks elementideks kutsutakse Mona Bakeri (1992: 23) järgi nii abstraktseid kui ka konkreetseid lähtekultuuri kontseptsioone, mis on sihtkultuuris tundmatud.

Terestyény toob välja Sergei Vlahovi ja Sider Florini (1980) liigituse, mille järgi jagunevad kultuurispetsiifilised elemendid ehk reaalsed viite rühma: 1) geograafilised reaalsed (kindlale paigale omased pinnavormid, taimed ja loomad); 2) etnograafilised reaalsed (söök ja jook, rõivaesemed, elupaigad, mööbel, nõud, sõidukid, ametinimed ja tööriistad); 3) kunst ja kultuur (muusika, tants, muusikariistad, pidustused, rituaalsed ja nende omadused); 4) etnilised reaalsed (pärisnimed, hüüdnimed); 5) sotsiaalpoliitilised reaalsed (halduslikud ja territoriaalsed reaalsed, esindajad, auastmed, sõjandus). (Terestyény 2011: 13) Kultuurispetsiifilisi reaale on liigitanud ka näiteks Newmark (1988: 95), kuid magistripjekstis on lähtunud Vlahovi ja Florini liigitusest, sest see on detailsem ja võimaldab lähtetekstis esinenud tõlkeprobleeme paremini kategoriseerida.

Vlahovi ja Florini liigitusest lähtudes esineb Carlyne Larringtoni teoses kõiki viite tüüpi reaale. Analüüsimiseks valitud peatükkides tekitasid tõlkimisel enim probleeme etnilised, sotsiaalpoliitilised ja etnograafilised reaalsed. See peatükk on jaotatud kolmeks osaks: esimeses alapeatükis vaadeldakse etnilisi, teises sotsiaalpoliitilisi ja kolmandas etnograafilisi reaale.

3.1 Etniliste reaalide tõlkimine

Sergei Vlahovi ja Sider Florini (1980) liigituse järgi kuuluvad nii isiku- kui ka koha- ja hüüdnimed etniliste reaalide alla. Järgmisena analüüsin eelmainitud etniliste reaalide tõlkimisel esinenud probleeme Carolyne Larringtoni teoses. Pärismimed jagunevad lähtetekstis kolme rühma: George R. R. Martini fantaasiamailma tegelaste ja paikade nimed, mütoloogiliste tegelaste ning paikade nimed ja reaalajalooliste isikute ning paikade nimed. Kuna sihttekst on suunatud „Jää ja tule laulu“ ning „Troonide mängu“ eesti fännidele, pidasin romaani- ja telesarjas esinevate pärismimede tõlkimisel esmatähtsaks ühtsuse saavutamist olemasolevate eesti tõlgetega. Ühtsuse tagamiseks lähtusin tõlkimisel peaaasjalikult eesti tõlgetest ja subtiitritest. Erinevate nimede väljaotsimine oligi üks ajamahukamaid ülesandeid Larringtoni teose tõlkimise juures.

Martin on loonud terve maailma (fännide kõnepruugis „Tuntud Maailm“) koos erinevate mandrite, neil asuvate riikide ja rahvastega – see aga tähendab, et süžeeiline ja tegelasi on väga palju ning tuleb iga raamatuga aina juurde. Praegu on sarjas avaldatud viis raamatut, millest igal on omakorda kaks osa. Minu raamaturiiulil neid teoseid pole ja seetõttu kasutasin raamatukogu omi, ent kuna tegu on ülimenuka sarjaga, polnud kõik osad tõlkimise ajal kogu aeg saadaval. Peale selle ei õnnestunud mul ka e-raamatuid enda kasutusse saada, mistõttu olin sunnitud raamatuid korduvalt ükshaaval läbi lehitsema. Eestikeelsete raamatute ja subtiitrite kõrval sain abi ka raamatusarja tõlkijate koostatud „Jää ja tule laulu“ kakskeelsest sõnastikust, mida mõneti ka ise täiendasin, ning paaril korral võtsin meili teel ühendust romaanisarja tõlkija Tarmo Vaarpuuga.

Näib, et olemasolevates eesti tõlgetes on jälgitud põhimõtet, et ära tuleb tõlkida kõik nimed, mis kannavad mingit tähendust, välja arvatud isikunimed. Järgmisena toon mõned näited (vt tabel 1) sellest, kuidas on teoses tõlgitud näiteks linnade, kantside, mõõkade, saarte, veekogude ja sõjasalkade nimed.

Tabel 1

Näiteid nimede tõlkimisest

Linnad		Kantsid		Mõõgad	
ING	EST	ING	EST	ING	EST
Kings Landing	Kuningalinn	Winterfell	Talitundra	Oathkeeper	Vandepidaja
Oldtown	Muinaslinn	Storm's End	Tormiotsa	Ice	Jää
Gulltown	Kajakalinn	Castle Black	Must Kants	Lightbringer	Valgusetooja
Saared		Veekogud		Sõjasalgad	
ING	EST	ING	EST	ING	EST
The Arbor	Lehissaar	Shivering Sea	Värisev meri	Second Sons	Teised Pojad
Summer Islands	Suvesaared	Ash River	Tuhajõgi	Windblown	Tuulelipud
Iron Islands	Raudsaared	Summer sea	Vaevavete	Unsullied	Rikkumatud

Isikunimed on küll tõlkimata jäetud, kuid ära on tõlgitud kõik hüüdnimed, mis sisaldavad isikut kirjeldavat epiteeti. Järgmisena toon mõned näited (vt tabel 2) sellest, kuidas on raamatutes tõlgitud isikunimed ja hüüdnimed.

Tabel 2

Näiteid isiku- ja hüüdnimede tõlkimisest

Isikunimed		Hüüdnimed	
ING	EST	ING	EST
Arya Stark	Arya Stark	Littlefinger	Pisinäpp
Jon Snow	Jon Snow	Aerion Brightfire	Aerion Helelõõm
Arys Oakheart	Arys Oakheart	Brandon the Builder	Brandon Ehitaja

Aeg-ajalt tuli ette olukordi, kus oleksin soovinud mõnda nimekuju muuta, kuid arusaadavuse eesmärgil järgisin siiski ühtset joont olemasolevate eesti tõlgetega. Näitena võib tuua piirkonna nimega Fingers ja sealt pärit tegelase Littlefingeri. Eestikeelsetes teostes kannab piirkond nime Sõrmed, tegelast aga kutsutakse Pisinäpuks. Kuigi vaste „Pisisõrm“ annaks nimes sisalduvat vihjet piirkonnale Sõrmed paremini edasi, otsustasin jääda siiski truuks juba tõlgitud vastetele.

Samas oli ka selliseid kohti, kus on lihtsalt paratamatu, et midagi läheb tõlkes kaduma, ja ainus lahendus näibki olevat joonealuste märkuste kasutamine. Nii on näiteks Tuntud Maailma sohilaste perekonnanimedega. Nimelt kannavad kõik talvises Põhjas sündinud sohilapsed perekonnanime Snow („Lumi“) ja kuiva kõrbekliimaga Dorne'i

nimelises linnas on sohikute perekonnanimi Sand („Liiv“). Seepärast kutsutakse ka Dorne'i kaheksat kurikuulsat abieluväliselt sündinud õde liivamadudeks (Sand Snakes). Jon Lumi ja Ellaria Liiv mõjuksid aga liiga eestipäraselt ja siinkohal nõustun Krista Kaera (2005) arvamusega, et nimi kuulub tegelase juurde ja kedagi ei saa vägisi eestlaseks teha.

Kui muus osas jälgisin kindlalt raamatute tõlkeid, siis mõned vormi puudutavad muudatused, mis arusaamist ei takista, viisin siiski sisse. Näiteks romaanisarja tõlgetes esinev „kitsas meri“ on minu tõlkes „Kitsas meri“, lähtudes loogikast, et eesti keeles on ka Vahemeri ja Must meri suure algustähega.

Reaalmaailma ajalooliste isikute ja paikade nimede tõlkimisel lähtusin põhimõttest, et kui sihtkultuuris on kombeks nimi ära tõlkida, siis kasutasin juba levinud vastet, muul juhul aga säilitasin nime originaalkuju. Järgmisena toon näiteid (vt tabel 3) sellest, kuidas tõlkisin reaalmaailma isikunimesid.

Tabel 3

Näiteid reaalmaailma isikunimede tõlkimisest

Valitsejate nimed		Kirikuga seotud nimed		Muud isikunimed	
ING	EST	ING	EST	ING	EST
Temüjin	Temutšin	Innocent IV	Innocentius IV	Alice de la Pole	Alice de la Pole
Charles the Bald	Karl Paljaspea	Luke	Luukas	Johannes de Piano Carpini	Johannes de Piano Carpini
Louis IX	Louis IX	Saint Augustine	Püha Augustinus	Saxo Grammaticus	Saxo Grammaticus

Tabel 3 illustreerib hästi seda, et enamasti kasutasin isikunimede tõlkimisel laenamist. Kõige rohkem tuli nimekujusid muuta valitsejate ja kirikuga seotud isikute nimede tõlkimise. Hüüdnimede puhul võis siingi täheldada, et kõik need nimed, mis sisaldasid mingit epiteeti, olid enamasti sihtkultuuris ära tõlgitud (nt Karl Paljaspea). Mõnel juhul oli sihtkeeles tarvitusel mugandatud nimekuju (nt Temutšin). Kirikuga seotud isikute (nt paavstide ja pühakute) nimed, mis olid ingliskeelses tekstis teistsuguse kuju võtnud, tuli tagasi tõlkida. Anne Lange kirjutab „Tõlkimise aabitsas“, et kõige ilmsem on kohaliku traditsiooni arvestamise vajalikkus piiblinimede puhul (Lange 2008: 52). Nii tuli ka selles tekstis hoolega jälgida, et piiblinimede puhul oleks kasutatud sihtkultuuris kinnistunud nimekujusid (nt Luukas). Samas kui lähtetekstis oleks silmas peetud mõnda muud keskajal elanud Luke'i, oleks nimi jäänud tõlkimata.

Ka kohanime (sh hoonete nimed) tõlkimisel arvestasin kohaliku traditsiooniga. Järgmisena toon mõned näited kohanime tõlkimisest.

Tabel 4

Näiteid reaalmailma kohanime tõlkimisest

Linnad		Muu	
ING	EST	ING	EST
Constantinople	Konstantinoopol	Tower of London	Londoni Tower
Karakorum	Karakorum	Westminster	Westminster
Pavia	Pavia	Golden Horn	Kuldsarve laht

Tabelist on näha, et kohanime tõlkimisel olen kasutanud nii mugandamata laenamist (nt Karakorum, Pavia), mugandatud laenamist (nt Konstantinoopol), kui ka kohanime täielikult ära tõlkinud (nt Kuldsarve laht). Molina ja Hurtado Albiri järgi on kohanime „Kuldsarve laht“ puhul kasutatud tõlkes amplifikatsiooni ja lisatud juurde sõna „laht“.

3.2 Sotsiaalpoliitiliste reaaside tõlkimine

Magistriprojektis analüüsimiseks valitud peatükkides tõi Larrington näiteid ennekõike keskaegselt Inglismaalt. Pikaajase ja ajaloolise monarhiatraditsiooniga Inglismaale iseloomulikud aastmed osutusid tõlkimisel tõeliseks katsumuseks. Leidsin termineid, mille mõistmiseks tuli teha põhjalikku uurimistööd ja mis olid sedavõrd kultuurispetsiifilised, et tõenäoliselt pole varem olnud isegi põhjust neid eesti keelde tõlkida. Samas esines ka selliseid väljendeid, mis tekstiga tutvust tehes erilisi raskusi endast kujutada ei tõotanud, kuid hiljem tõlkima asudes osutusid üllatavalt keeruliseks. Viimast tüüpi väljendite puhul andis neid eri viisidel tõlgendada ja seega tuli konteksti põhjal õige tähendusnüansiga vastet valida.

Sellised olid näiteks järelliitiga *-ship* esinevad sõnad nagu *kingship*, *queenship* ja *lordship*. Selgus, et nendele esmapilgul mitte just kuigi keerukatele väljenditele ühest eestikeelset vastet ei leidu. Need sõnad sisaldasid mitmesuguseid tähendusnüansse ja seetõttu nõudis nende tõlkes edasiandmine kontekstipõhist lähenemist. Järgmisena toon näiteid eri viisidest, kuidas tõlkisin sõnu *kingship*, *lordship* ja *queenship*.

1. We're on our way to the capital, King's Landing, where the complex politics of late medieval **kingship** operate, where the court and the Small Council are central, and where chivalry is a key part of aristocratic ideology. Oleme teel pealinna – Kuningalinna, kus rakendatakse hiliskeskaegsetele **kuningriikidele** omast keerukat poliitikat, kesksel kohal on õukond ja trooninõukogu ning rüütellikkus on aristokraatliku ideaoloogia tähtsaim osa.
2. The throne makes physical and visible the difficulties of **kingship**, for holding and ruling the kingdom justly is a very different matter from winning the throne through conquest. Troon muudab **kuningaks olemise** raskused füüsiliseks ja nähtavaks, sest kuningriigi õiglane valitsemine ja võimul püsimine on hoopis midagi muud kui vallutamise teel troonile tulemine.
3. The difference between royal rule and **lordship** is nicely summed up by Ned's belief that if you are to execute a man, you should strike off his head yourself. Kuningavõimu ja **isandaks olemise** erinevuse võtab kenasti kokku Nedi veendumus, et kui mõistad kellegi surma, siis peaksid tal ise pea maha võtma.
4. **Kingship** has its own romance; a myth which Joffrey believes in unequivocally [...] **Kuningaseisusel** on oma romantiline aura – see on müüt, mida Joffrey peab sulatõeks [...]
5. It wasn't until Charlemagne's successor, Charles the Bald, insisted his daughter Judith be crowned queen as a condition of her marriage in 856 to Æthelwulf, Alfred's elder brother, that the **queenship** was restored. **Kuninganna staatus** taastati alles aastal 856, mil Karl Suure järeltulija Charles Paljaspea nõudis, et kui tema tütar Judith Alfredi vanema venna Æthelwulfiga abiellub, kroonitaks tüdruk kuningannaks.

Oxfordi sõnastiku kohaselt on sõna *kingship* definitsioon järgmine: kuningaks olemise seisund või positsioon. Merriam-Websteri sõnastik annab sellele aga kolm eri definitsiooni: 1) kuninga positsioon, ametikoht või väärikus; 2) kuninga isiksus; 3) kuninga valitsus. Esimeses näites kasutasin modulatsiooni ja tõlkisin abstraktsema sõna *kingship* konkreetsema sõnaga *kuningriik*. Kaalusin ka varianti *kuningavõim*, kuid leidsin, et kuna

kuningas ja kuningriik on nagunii lahutamatult seotud, jääks lause mõte samaks, kui kasutada väljendit *kuningriik*.

Teises ja kolmandas näites on kasutatud kirjeldavat tõlketehnikat. Kuna sõnadele „kuningas“ ja „isand“ on igas keeles kinnistunud vaste olemas, sai väljendit nende sõnade kaudu edasi anda ja kasutada vasteid „kuningaks olemine“ ja „isandaks olemine“. Väljend „kuningaks olemine“ on sisuliselt see sama, mis Oxfordi sõnastiku pakutud „kuningaks olemise seisund/positsioon“ või Merriam-Websteri pakutud „kuninga positsioon/ametikoht“, ent leidsin, et väljend „kuninga ametikoht“ sellesse konteksti ei sobi, sest kindlasti ei olnud see „Jää ja tule laulus“ pelgalt ametikoht ja sõna „kuninga „positsioon“ rõhutab liialt kuninga paiknemist võimuhierarhias ja jätab kõrvale kõik muud aspektid, mis kuningaks olemisega kaasnevad. Seda kinnitab ka EKSS, mille järgi on sõna „positsioon“ üks tähendustest koht hierarhias või süsteemis. Pärast erinevate variantide üle vaagimist leidsin, et „kuningaks olemine“ mõjub kõige loomulikumana ega kitsenda väljendi tähendust. Samasugust loogikat rakendasin ka sõna *lordship* tõlkimisel.

Neljandas näites on kasutatud samuti kirjeldavat tehnikat. Siinkohal pidasin kirjeldusena sobivaks ka Merriam-Websteri sõnaraamatu definitsiooni „kuninga positsioon“, ent kuna sõna „positsioon“ ei anna edasi seda, et silmas on peetud kuningaks olemise n-ö kõrgemalt paika pandud privileegi üleüldiselt, siis näis sõna „seisus“ selle lause mõtet paremini edasi andvat. Näiteks võib kuninga positsioon nõrgeneda või tugevneda, kuid kuningaseisus on püsiv.

Viienda näitelause tõlkimiseks sain samuti abi Merriam-Websteri sõnaraamatust. Merriam-Websteri sõnastik pakub kahte definitsiooni: 1) kuningannaks olemise auaste, väärikus, seisund ja 2) kuningannale omane kuninglik olemus. Lähtusin tõlkimisel pigem esimesest definitsioonist ja kasutasin vastet „kuninganna staatus“.

Teine sõna, mida andis mitut eri moodi tõlkida, oli *chivalry*. Ka selle sõna puhul sisaldasid vasted eri tähendusnüansse ja valisin sobiva vaste kontekstist lähtudes. Järgmisena toon näiteid viisidest, kuidas tõlkisin sõna *chivalry*.

6. Chivalry as cultural institution, associated with mounted noble fighters, developed from the twelfth century onwards for a number of reasons.	Rüütelkond kui kultuuriinstitutsioon, mida seostatakse aadlisoost ratsavõitlejatega, hakkas alates 12. sajandist välja kujunema mitmel põhjusel.

7. **Chivalry** towards women is honoured more in the breach than in the observance – the better characters call out **lack of chivalry** when they see it, but those they criticise are rarely abashed. Naiste vastu **rüütellikkuse** ülesnäitamine on reegel, mida rikutakse rohkem kui järgitakse – kui heasoovilikumad tegelased **mitterüütelliku** käitumist kohtavad, heidavad nad seda küll ette, kuid need, keda kritiseeritakse, ei lase end enamasti häirida.
8. The preoccupation of **chivalry** with men – with their bodies, their vulnerability, their rivalry over status – is obscured by the rhetoric of romantic love and the claim that knightly competition is really all about service to their demanding ladies. **Rüütlikultuuri** keskendumist meestele, nende kehadele, haavatavusele ja positsiooni pärast võistlemisele summutab kõrgelennuline jutt romantilisest armastusest ja väide, et rüütlitevahelise võistluse peamine eesmärk on teenida nõudlikke daame.
9. In Westeros, **chivalry** is partly a marker of social distinction and breeding – the Hound always growls when addressed as *ser* – and partly a set of behaviours. **Rüütliseisus** näitab Westeroses osaliselt sotsiaalset kuuluvust, kombeid ja kasvatust – Hagijas uriseb alati, kui tema poole pöördutakse tiitliga „ser“ – ning osaliselt käitumistaadi.

Filosoofi inglise-eesti sõnastiku järgi on sõnal kolm tähendust: 1) rüütellikkus, 2) rüütliseisus, 3) rüütelkond. Peamiselt valisingi sõltuvalt kontekstist ühe nendest kolmest vastest, kuid kaheksanda näitelause puhul ükski eelnimetatud vastetest ei sobinud. Küll aga näis sobivat Merriam-Websteri sõnastikus välja toodud definitsioon, mille järgi on sõna *chivalry* üks tähendusi keskaegne rüütlite süsteem tervikuna koos sealsete kommete ja vaimulaadiga. Selle tähenduse edasiandmiseks kasutasin väljendit „rüütlikultuur“.

Kümnenda näite puhul valmistas probleeme väljend *queen regent*, millele eesti keeles tunnustatud vaste puudub.

10. We'll also meet some of the more important figures in the series, and see how their social status affects their behaviour: in particular Varys, Master of Whisperers; Kohtume ka mõnede sarja olulisemate tegelastega ja vaatame, kuidas ühiskondlik positsioon mõjutab nende käitumist. Eelkõige keskendume keelekandjate ülemale Varysele, lühikese ajavahemiku jooksul nii kuninganna,

Cersei, queen, **queen regent**, and dowager **asevalitseja** kui ka leskkuninganna rolli täitnud
queen in quick succession [...] Cerseile [...]

Oxfordi sõnaraamat annab väljendile järgmise definitsiooni: kuningannast asevalitseja, (Mandri-Euroopas) eelkõige kuninga või kuninganna ema, kes tegutseb asevalitsejana seni, kuni laps saab täisealiseks. Kasutasin sihttekstis vastet „asevalitseja“. Seega on tõlkes rakendatud tehnikat ja sõna *queen* on välja jäetud. Leidsin, et siinkohal on väljajätt õigustatud, sest sihtteksti potentsiaalne lugeja on „Jää ja tule laulu“ ning „Troonide mänguga“ kursis ning seega teab, et Cersei on tulevase kuninga ema ja tegutseb asevalitsejana poja täisealiseks saamiseni. Teisisõnu, lause sisu sellest ei muutu ja kõik vajalik teave saab edastatud. Peale selle aitab väljajätt sõnakordusi vähendades teksti latusamaks teha – ja nagu lähteteksti analüüsist selgus, ei ole teksti eesmärk pelgalt kuiv teabe edastamine, vaid autoril on ka teatud esteetilised taotlused.

3.3 Etnograafiliste reaali tõlkimine

Kuigi läbivalt valmistasid lähtetekstis probleeme just etnilised ja sotsiaalpoliitilised reaaliid, esines aeg-ajalt ka muid kultuurispetsiifilisi probleeme. Enamasti sai need liigitada etnograafiliste reaaliid hulka. Nagu varem mainitud, kuuluvad etnograafiliste reaaliid alla näiteks söök ja jook, rõivaesemed, elupaigad, mööbel, nõud, sõidukid, ametinimetused ja tööriistad (Terestyény 2011: 13).

Ametinimetuste tõlkimisel esines probleeme näiteks järgmises lauses.

11. Chaucer was appointed **Comptroller** and Chaucer määrati Londoni sadamasse **Master of the Customs** at the Port of **tollimaksude järelevaatajaks** ja **tolliülemaks**, London, serving in that capacity for 12 **kellena** ta teenis 12 aastat.
years.

Merriam-Websteri sõnastik pakub sõnale *comptroller* järgmised definitsioonid: 1) kuningakoja ametnik, kes uurib ja kontrollib kulutusi; 2) riigiametnik, kes auditeerib valitsuse arvepidamist ja mõnikord tõendab ka kulutusi. Esialgu näis, et lauses ongi sõnaga *comptroller* silmas peetud Merriam-Websteri pakutud esimest definitsiooni, ja kirjeldava tehnika abil tõlkisin selle väljendiga „kuninga arvepidaja“. Peter Acroyd kirjutab aga teoses

„Chaucer“, et aastal 1374 määrati Chaucer tööle Londoni sadamasse, kus tema ülesanneteks oli hallata nii villa väljaveole kehtivate tollimaksude kogumist kui ka teiste tolliametnike tööd, kes tegelesid kõigi muud tüüpi tollimaksudega. (Acroyd 2004: ptk 5) Sellest järeldub, et sõna *comptroller* ei ole mitte eraldiseisev mõiste, vaid käib samuti kokku sõnaga *customs*. Kaalusin tõlkimisel vastet „tolliametnik“, ent kuna Acroyd (*Ibid*: ptk 5) nimetab seda Chauceri kõige märkimisväärsimaks kuninglikuks ametikohaks, jääb see mõiste, mis hõlmab ka madalama astme tollitöötajaid, liiga laiaks. Acroydilt saadud teabe põhjal otsustasin kasutada täpsemat vastet „tollimaksude järelevaataja“. Kuna lähtetekstis otseselt maksudest juttu ei ole, võib rakendatud tehnikat pidada amplifikatsiooniks. Väljendi *Master of Customs* tõlkimisel kasutasin otsetõlget ja jõudsin vasteni „tolliülem“. Leidsin, et sõna „tolliülem“ annab hästi edasi Acroydi kirjeldusi, mille järgi kontrollis Chaucer teiste tolliametnike tööd.

Kultuurispetsiifiliste ametinimetuste alla võib lugeda ka järgmises lauses olevad väljendid *Chief Butler of England*, *Knight of the Shire* ja *Speaker of the House of Commons*.

12. But Chaucer's son Thomas served as **Chief Butler of England** for almost 30 years, as a High Sheriff, **Knight of the Shire** of Oxfordshire, and five times **Speaker of the House of Commons**.
 Chauceri poeg Thomas aga teenis ligi 30 aastat Inglismaa krooni ülemteenri, ülemšerifi ja Oxfordshire'i krahvkonna rüütlina ning valiti viiel korral ka alamkoja spiikriks.

Ülaltoodud näites olevad väljendid on tugevalt kultuuritraditsioonidega seotud ajaloolised terminid, mille tõlkimisel sihtkultuuri tuleks täpsuse saavutamiseks tõlge varustada allmärkustega. Kuna mina lähtusin oma tõlkes kommunikatiivsest meetodist, siis otsustasin siiski allmärkuseid vältida ja need lugejale sihtteksti sees ära tõlkida.

Järgmises lauses nõudsid pikemat mõtlemist sõnad *pardon* ja *summoner*.

13. In the 'General Prologue' to The Canterbury Tales, Chaucer gives us a fat monk [...] and „Canterbury lugude“ proloogis kirjeldab

the **Pardoner** and **Summoner**, two different types of ecclesiastical official, who are venal, ignorant, hypocritical and corrupt in different ways. Chaucer paksu munka [...] ning **indulgentsimü üjat** ja **kohtukubjast**, kaht erinevat kirikuametnikku, kes on äraostetavad, silmakirjalikud ja mitmel moel korrumpeerunud.

Nagu lausegi ütleb, on *pardoner* ja *summoner* kirikuametnikud Chauceri „Canterbury lugudest“. Oxfordi sõnastik defineerib sõna *pardoner* kui isikut, kes müüb paavstilikku armu või indulgentse. Sõna *summoner* tähendust on aga märksa raskem mõista. Ka Louis A. Haselmayer nendib oma artiklis „The Apparitor and Chaucer’s Summoner“, et see positsioon ja sellega kaasnevad kohustused jäävad küllaltki hämaraks. Ta toob välja kaks ülesannet, millega *summoner* tavaliselt tegeles: ühelt poolt pidi ta edastama (kirikliku kohtu) kohtukutsed süüalustele ja teiselt poolt kandis ta vastutust selle eest, et need isikud ka realselt kiriklikku kohtusse ilmuksid. (Haselmayer 1937: 46) Kuna nendele kirjeldustele ei vasta eesti keeles ükski konkreetne positsioon, otsustasin lähtuda „Canterbury lugude“ eesti tõlkest, kus Vetele Viidemann on kasutanud vasteid „indulgentsimüüja“ ja „kohtukubjas“.

Riietusesemete tõlkimisega esines probleeme järgmises lauses, kus valmistas raskusi sõna *smock*.

14. In Chaucer’s version of this story (‘The Clerk’s Tale’), Griselda requests that she be at least allowed to wear her **smock**, to cover the womb which bore her husband’s children [...]
- Chauceri versioonis („Ametniku lugu“) palub Griselda, et tal lubataks vähemalt **särki** kanda, et katta üska, mis kandis tema abikaasa lapsi [...]

Encyclopoedia Britannica järgi on *smock* lai särgitaoline rõivas, mida kandsid naised keskajal Euroopas (EB 2018 *sub smock*). Oxfordi sõnastikus on välja toodud, et sõna tuleb vanainglisekeelsest sõnast *smoc*, mis tähistas naiste alusrõivast. Ilmselt ongi selles kontekstis mõeldud just seda tähendust. Eesti keeles aga selle konkreetse rõivaeseme tähistamiseks spetsiifilist sõna pole. Filosoofi sõnastik pakub sellele vaid kahte eestikeelset vastet: „pikk särk“ ja „töökittel“. Kõigepealt välistasin vaste „töökittel“, mis on keskaja jaoks selgelt liiga moodne rõivas. Väljend „pikk särk“ mõjuks selles kontekstis aga kummaliselt ja rõhutaks liigselt sõna „pikk“. Eelnevat arvesse võttes otsustasin kasutada üldistamise tehnikat ja tõlkisin selle sõnaga „särk“.

Järgmise lause puhul osutus keeruliseks sõna *verjuice* tõlkimine.

15. This Greek fire was such that seen from the front as it darted towards us it appeared as large as a **barrel of verjuice** [...] Kreeka tuli oli niisugune, et eest vaadatuna, samal ajal kui see meie poole sööstis, näis see olevat sama suur kui **mahlatünn** [...]

Oxfordi sõnastiku järgi on *verjuice* metsõuntest, toorestest viinamarjadest või muudest puuviljadest valmistatud hapu mahl. Eestikeelsetes retseptides on mõnikord kasutatud sõna „verjus“, ent kuna juhindun eelkõige kommunikatiivsest meetodist, otsustasin seda vastet lugeja arusaadavuse huvides sihttekstis siiski vältida. Siinkohal pidasin esmatähtsaks lause sisu, mitte kõikide tähendusnüansside edasiandmist. Kuna lause peamine mõte on see, et Kreeka tuli on väga suur, siis leidsin, et sõna „mahlatünn“ annab mõtte sama hästi edasi, muutmata seda lugeja jaoks ülearu keeruliseks. Seega kasutasin tõlkimisel taaskord üldistamise tehnikat ja asendasin spetsiifilisema termini üldkeelelisemaga.

Liigitan etnograafiliste elementide alla ka vaba aja tegevused. Üheks selliseks tegevuseks, mille tõlkimisel esines probleeme, oli sõna *jousting*.

16. **Jousting** – two knights tilting against each other on horseback, each trying to knock the other from his mount; hand-to-hand combat on foot, using swords and shields; and the mêlée, a general free-for-all [...] **Piigivõitlus**, kus kaks rüütlit teineteise poole kallutatuna üritavad vastast hobuse seljast maha paisata, jalgsi lähivõitlus, kus kasutatakse mõõku ja kilpe, ning *mêlée* (segataplus) ehk üldine reegliteta võitlus [...]

Esialgu kasutasin sihttekstis vastet „ratsavõitlus“. Pidasin seda loogiliseks seetõttu, et näis justkui vastandataks lauses ratsavõitlust jalgsivõitlusele. Kuid sõna tähendust põhjalikumalt uurides selgus, et päris seda siin silmas peetud ei olnud. Oxfordi sõnastiku järgi tähendab *jousting* keskaegset rüütlitevahelist spordivõistlust, kus kaks ratsarüütlit teineteisega piikide abil võitlesid. Kuna asjaolu, et rüütlid olid hobuse seljas tuleb kontekstist nagunii välja, otsustasin kasutada hoopis vastet „piigivõitlus“. Seega kasutasin kirjeldavat tehnikat.

Analüüsist järeldus, et kõige sagedamini kasutasin reaaside tõlkimisega seotud tõlkeprobleemide lahendamiseks kitsendamist, kirjeldamist, amplifikatsiooni ja üldistamist.

Valitud kommunikatiivse meetodi omapäradest lähtudes pidasin paremaks sõnad lugejale kohe sihttekstis tuttavaks teha, mitte neid joonealuste märkustena seletada.

KOKKUVÕTE

Magistriprojekti raames tõlgiti Carolyne Larringtoni teos „Winter is coming. The Medieval world of Game of Thrones“, millest valiti analüüsimiseks üks ja pool peatükki. Töö eesmärk oli välja selgitada, kuidas tõlkida pseudoajaloolist fantaasiat kirjeldavat populaarteaduslikku teost, mille lugejaskond on tõenäoliselt kursis ka algtekstiga, teisisõnu pakkuda lahendusi probleemidele, mis sellist teksti tõlkides ette võivad tulla. Enne tõlkeprobleemide analüüsimist määrati kindlaks teksti tüüp, eesmärk ja sihtpublik ning selle põhjal valiti sobiv tõlkemeetod.

Lähteteksti analüüsimisel toetuti peamiselt Peter Newmarki käsitlusele, mille järgi oli lähtetekst informatiivse ja ekspressiivse teksti segu, kuid selle peamine rõhk oli siiski informatiivsel funktsioonil. Selle tõlkeülesande puhul lähte- ja sihtteksti eesmärgid kattusid: mõlema eesmärk oli romaani- ja telesarja austajatele teabe edastamine ning seejuures esteetilise ja meelelahutusliku naudingu pakkumine. Võttes arvesse teksti funktsiooni ja eesmärki, juhinduti tõlkimisel peamiselt kommunikatiivsest meetodist. Seega prooviti tõlkida selliselt, et sihtteksti mõju oleks sama, mis lähteteksti mõju, ja pöörati tähelepanu sellele, et nii sisu kui ka keel oleksid lugejale kergesti mõistetavad. Samas esines lähtetekstis ka selliseid kohti, mille tõlkimiseks kasutati hoopis semantilise meetodi elemente, peaaegselt just ekspressiivse funktsiooniga teksti katkendite (nt keskaegsete luuletuste) tõlkimiseks.

Analüüsi fookuses olid kolme tüüpi kultuurispetsiifilised elemendid: etnilised, sotsiaalpoliitilised ja etnograafilised reaalsused. Etniliste reaalsustest valmistas lähtetekstis enim probleeme pärisnimede tõlkimine. Kuna sihttekst oli suunatud just romaanisarja „Jää ja tule laul“ või telesarja „Troonide mäng“ austajatele, juhinduti nimetatud teostest pärit pärisnimede tõlkimisel eeskätt olemasolevatest eestikeelsetest tõlgetest. Muude pärisnimede puhul lähtuti üldlevinud tavadele. Sotsiaalpoliitiliste reaalsustest olid kõige keerukamad monarhistlikku riigikorda puudutavate sõnade ja tiitlite tõlkimine, mis nõudis sageli kontekstipõhist lähenemist. Etnograafiliste reaalsustest olid kõige keerukamad riideesemete, ametinimetuste kui ka toiduvaldkonda kuuluvate sõnade tõlkimine.

Tõlkeprobleemide analüüsimisel toetuti Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikatele. Selgus, et kultuurispetsiifiliste probleemide lahendamiseks kasutati nii üldistamist, kirjeldust, amplifikatsiooni kui ka kitsendust. Kuna tegu oli kommunikatiivse meetodiga, kasutati neist kõige sagedamini üldistamist, kirjeldamist ja amplifikatsiooni, mille abil püüti väljendeid või sõnu lugejale arusaadavamaks teha.

KIRJANDUSE LOETELU

Esmane allikas:

Larrington, Carolyne 2016. *Winter is Coming: The Medieval World of Game of Thrones*. London, New York: I.B.Tauris & Co. Ltd.

Teisesed allikad:

Acroyd, Peter 2004. *Chaucer*. New York jne: Nan A. Talese / Doubleday.

Baker, Mona 1992. *In other words*. London: Routledge.

Encyclopedia Britannica (EB). Internet. Kättesaadav aadressil <https://www.britannica.com>. (21.05.2018).

Haselmayer, Louis A. 1937. The Apparitor and Chaucer's Summoner. *Speculum* 12: 43–57.

Kaer, Krista 2005. Tõlkides Harry Potteryt. *Eesti Päevaleht*. Internet. Kättesaadav aadressil <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/krista-kaer-tolkides-harry-potterit?id=51018535> (21.05.2018).

Lange, Anne 2008. *Tõlkimise aabits*. Tallinn: Valgus.

Molina, Lucía; Hurtado Albir, Amparo 2002. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta* 47 (4): 498 – 512.

Munday, Jeremy 2016 [2001]. *Introducing Translation: Studies Theories and applications*. London ja New York: Routledge.

Newmark, Peter 1981. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.

Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. New York jne: Prentice Hall.

Nida, Eugene 1991. Theories of Translation. *TTR: traduction, terminologie, rédaction* 4(1), 19–32.

Pym, Anthony 2014 [2010]. *Exploring Translation Theories*. New York: Routledge.

Terestyényi, Enikő 2011. Translating Culture-specific Items in Tourism Brochures. *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 5 (2), 11–21. Internet. Kättesaadav aadressil http://www.skase.sk/Volumes/JTI06/pdf_doc/02.pdf (21.05.2018).

Sõnaraamatud:

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS). Internet. Kättesaadav aadressil <https://www.eki.ee/dict/ekss/>. (21.05.2018)

Filosoft. Inglise-eesti sõnastik. Internet. Kättesaadav aadressil http://www.filosoft.ee/dict_enet/ (21.05.2018).

Merriam-Webster Dictionary (M-W). Internet. Kättesaadav aadressil <https://www.merriam-webster.com> (21.05.2018).

Oxford English Dictionary (OED). Internet. Kättesaadav aadressil <https://www.oed.com> (21.05.2018).

SUMMARY

Merlin Mägi

Carolyne Larringtoni teose „Winter is Coming: The Medieval World of Game of Thrones“ ühe ja poole peatüki tõlge ning tõlkeanalüüs

Translation of one and a half chapters of Winter is Coming: The Medieval World of Game of Thrones by Carolyne Larrington and analysis of the translation

Master's project

2018

83 pages

The Master's project in hand consists of part of the translation of the book *Winter is coming. The Medieval World of Game of Thrones* written by Carolyne Larrington and the analysis of the problems encountered during the translation process. The analysis is mainly based on one and a half chapters of Larrington's writing. In her book medievalist Carolyne Larrington draws comparisons between actual historical events that took place during the Middle Ages and the events depicted in the book series *A Song of Ice and Fire*.

The aim of this Master's project was to find out which translation techniques were used to translate a semi-academic text about pseudohistorical fantasy, keeping in mind that the potential readership would be familiar with the original.

The analysis of translation problems were based on Molina and Hurtado Albir's translation techniques. Before analysing the translation problems, the type of the source text and the purpose and audience of the target text were determined. For that purpose

Newmark's classification was followed, according to which it is a mixture of informative and expressive text type. Consequently Newmark's communicative method was chosen as a point of reference.

The analysis is mainly focused on three kinds of culture-specific items: ethnic (proper names and nicknames), ethnographic (food and drink, clothing, places of living, furniture, names of occupations and tools) and socio-political (administrative, territorial units, offices and representatives, ranks, military realia).

As the target text was addressed to the admirers of the novel series *A Song of Ice and Fire* and the TV series *Game of Thrones*, the proper names originating from these works were translated according to their existing translations into Estonian, that is subtitles and translated books. Translations of the real world's historical and mythological proper names were guided by common practices. In case of socio-political realia, translation of words concerning the monarchist regime proved to be the most difficult, often requiring contextual approach. As for the ethnographic realia, the translation problems were related to titles of occupation, food and clothing.

It turned out that generalization, description, amplification and reduction were the main strategies used to solve the three types of culture-specific problems mentioned above.

LISAD

Lisa 1. Sihtteksti märkused

Lääs:

1 Saxo Grammaticus, „History of the Danes“, toim. Hilda Ellis-Davidson, tõlk. Peter Fisher (Cambridge: D. S. Brewer, 1998), lk 183–195; tsitaat, lk 190.

2 „Sörla þátttr“; veebiaadressil http://www.germanicmythology.com/FORNALDAR_SAGAS/SORLATHATTURKERSHAW.html.

3 Entertainment Weekly intervjuu G.R.R. Martiniga, „GRRM explains why there’s violence against women on Game of Thrones“, avaldatud 3. juuni 2015, veebiaadressil <http://www.ew.com/article/2015/06/03/george-rr-martin-thrones-violencewomen?xid=IFT-Trending>.

4 „Asser, Alfred the Great: Asser’s Life of King Alfred and Other Contemporary Sources“, tõlkinud Simon Keynes ja Michael Lapidge (London: Penguin, 1983), lk 70–73.

5 Geoffrey Chaucer, „The Man of Law’s Tale“, teostes „The Canterbury Tales“, „The Riverside Chaucer“, toim. Larry D. Benson (Oxford: Oxford University Press, 2008), lk 87–104. Veebis aadressil at <http://sites.fas.harvard.edu/~chaucer/teachslf/mlt-par.htm>.

6 Jane Shore’i kohta vaadake Rosemary Horrox, „Elizabeth Shore“, teoses „Oxford Dictionary of National Biography“, <http://www.oxforddnb.com/view/article/25451?docPos=1>, avaldatud 16. juuni 2015. Thomas More, „The History of King Richard“ III, toim. R. S. Sylvester (New Haven, CT: Yale University Press, 1963). St Thomas More’i kogutud teoste Yale’i väljaande 2. köide, toim A. H. Thomas and I. D. Thornley, pp. 54–5. Tänu Larissa Tracyle võrdluse eest.

7 Geoffrey Chaucer, „The Clerk’s Tale“, teostes „The Canterbury Tales“, „Riverside Chaucer“, toim. Benson, lk 137–153. Tsitaat, l. 880. Veebis aadressil <http://sites.fas.harvard.edu/~chaucer/teachslf/clkt-par.htm>.

8 Jean Joinville, „The Life of St Louis“, teoses „Chronicles of the Crusades“, tõlkinud M. R. B. Shaw (Harmondsworth: Penguin, 1963), lk 216.

9 Snorri Sturluson, „Heimskringla“, tõlkinud Alison Finlay ja Anthony Faulkes (London: Viking Society, 2011), lk 18–19. Allalaaditav veebiaadressil <http://vsnrwebpublications.org.uk/>.

10 Maurice Keen, „Chivalry“ (New Haven, CT and London: Yale University Press, 1984), lk 83–101.

11 Chrétien de Troyes, „Erec et Enide“, teoses „Arthurian Romances“, tõlkinud W. W. Kibler and Carleton W. Carroll (London: Penguin, 1991). Veebis aadressil <http://omacl.org/Erec/> (tõlkinud W. Comfort).

12 Geoffrey Chaucer, „General Prologue“, teostes „The Canterbury Tales“, „Riverside Chaucer“, toim. Benson, ll. 119–269; 623–714. Veebis aadressil <http://sites.fas.harvard.edu/~chaucer/teachslf/gp-par.htm>.

13 Vaadake <http://www.westeros.org/Citadel/SSM/Entry/1185/> (tõlkinud Charles Scott Moncrieff).

14 „The Song of Roland“, tõlkinud Glyn Burgess (London: Penguin, 1990). Veebis aadressil: http://www.orbilat.com/Languages/French/Texts/Period_02/1090-La_Chanson_de_Roland.htm.

15 Bérout, „The Romance of Tristan“, tõlkinud Alan Fedrick (London: Penguin, 1970), lk 73–75.

16 Robert Henryson, „The Testament of Cresseid in The Poems of Robert Henryson“, toim. Robert L. Kindrick (Kalamazoo, MI: Medieval Institute, 1997). Veebis aadressil <http://d.lib.rochester.edu/teams/text/kindrick-poems-of-robert-henryson-testament-of-cresseid>. Tõlge: „The Testament of Cresseid and Seven Fables“, tõlkinud Seamus Heaney (London: Faber, 2009).

Ida:

1 Johannes de Piano Carpini, tsiteeritud teosest „The Voyage of Johannes de Piano Carpini“, teoses „The Travels of Sir John Mandeville, with Three Narratives in Illustration of It“, toim. A. W. Pollard (1900; New York: Dover, 1964), lk 213–260, siin lk 216.

2 Minu tõlge. Vaadake ka teist versiooni „The Fortunes of Men“, teoses „Poems of Wisdom and Learning in Old English“, toim. ja tõlk. T. A. Shippey (Woodbridge and Totowa, NJ: Brewer / Rowman and Littlefield, 1976), lk 58–63. Tsitaat 2. osast. 48–56.

3 Johannes de Piano Carpini, „The Journey of Friar John of Pian de Carpine to the Court of Kuyuk Khan“, 1245–1247, tsiteeritud veebiaadressilt <https://depts.washington.edu/silkroad/texts/carpini.html>. Quote from I: ch. xvii.

4 „The Travels of Sir John Mandeville“, tõlkinud C. W. R. D. Moseley (London: Penguin, 1983), lk 107–108.

5 William Ruysbroeck, „William of Rubruck’s Account of the Mongols“, tsiteeritud veebiaadressilt <https://depts.washington.edu/silkroad/texts/rubruck.html>. Tsitaat 5. osast.

6 „Secret History of the Mongols: The Life and Times of Chinggis Khan“, toim. ja tõlk. Urgunge Onon (Abingdon: Routledge Curzon, 2001).

7 *Ibid.*, lk 115–116.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merlin Mägi,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Carolyn Larringtoni teose „Winter is Coming: The Medieval World of Game of Thrones“
ühe ja poole peatüki tõlge ja tõlke analüüs,

mille juhendaja on Katiliina Gielen,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2018